

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Mgr. Bc. Tereza Hejdová

**Církevní předpisy v praxi na příkladu vybraných ženských klášterů
českých zemí na přelomu středověku a raného novověku**

Church regulations in praxis on the example of selected female nunneries of
Czech lands at the turn of the Middle Ages and Early Modern Era

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. za odborné rady a podněty, které mi umožnily tuto práci vytvořit, a pracovníkům Národního archivu v Praze za pomoc při dohledávání pramenů ve fondech.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Třtici dne 30. července 2019

.....

Mgr. Bc. Tereza Hejdová

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje osobě abatyše, zaměřuje se na její duchovní i světské povinnosti, na pravomoci při správě konventu a při péči o klášterní majetek na přelomu pozdního středověku a raného novověku. K popisu ideálního pojetí úřadu abatyše využívá legislativních předpisů různé úrovně: řeholí a statut ženských kontemplativních a mendikantských církevních řádů i výnosů tridentského koncilu.

Na příkladu tří vybraných ženských klášterů tří různých řádů – kláštera benediktinek svatého Jiří na Pražském Hradě, kláštera cisterciacek v Pohledu, kláštera klarisek v Panenském Týnci – přibližuje, jak se reálné působení matky představené liší od toho ideálního. Na základě průzkumu archivního materiálu daných klášterů byly vybrány jednotlivé případy, které ilustrují, s čím vším se musely abatyše vypořádat. Dle předpisů by autoritou pro řešení sporů uvnitř kláštera měl být pražský arcibiskup, při majetkových záležitostech pak český král a jeho úředníci, ale prameny ukazují, že světské a církevní právo se velmi často prolínalo.

Nejčastějšími prameny pro diplomovou práci byly dopisy psané zejména česky, německy a latinsky. Pro názornější ilustraci reálných kauz byly použity již edičně zpracované materiály vybraných řádů a výsledky konfrontovány s dostupnými analýzami sekulární literatury.

Klíčová slova

abatyše; převorka; řeholnice; monastické řehole a statuta; klášter; církevní předpisy; kněží; správa majetku; benediktinky; cisterciacky; klarisky; pozdní středověk; raný novověk; klášter svatého Jiří na Pražském hradě; klášter Pohled; klášter Panenský Týnec

Abstract

The diploma thesis is devoted to the abbess focusing on her spiritual and secular duties, on the powers in the administration of the convent and in the care of the nunnery property at the turn of the late Middle Ages and Early Modern Era. For describing the ideal conception of the post of the abbess the study uses legislative regulations of various levels: the statutes and rules of women's contemplative and mendicant religious orders as well as the decrees of the Council of Trent.

On the example of three selected women's monasteries of three different orders – the Benedictine convent of St. George at Prague Castle, the Cistercian nunnery in Pohled, the monastery of the Poor Clares in Panenský Týnec – illustrates how the real influence of the Mother Superior differs from the ideal one. The text is based on an exploration of the written archival materials of the monasteries, from which were selected individual cases, that illustrate what the abbess had to deal with. According to the regulations, the authority for solution disputes inside the convent should be the Prague Archbishop, the King of Bohemia and his officers on property matters, but the archival sources show that secular and ecclesiastical law was very often intertwined.

The most frequent sources for the diploma thesis were letters written mainly in Czech, German and Latin. For better illustration of real cases were used also edited materials of selected orders; the results were confronted with the analysis of previous research.

Key words

abbess; prioress; nuns; monastic rules and statutes; nunnery; church rules; priests; property administration; Cistercian nuns; Benedictine nuns; Poor Clare nuns; late Middle Ages; Early Modern Era; Saint George Convent at Prague Castle; Pohled nunnery; Panenský Týnec nunnery

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Prameny a literatura	11
2.1 Prameny	11
2.1.1 Klášter svatého Jiří.....	12
2.1.2 Klášter v Pohledu.....	14
2.1.3 Panenský Týnec	14
2.2 Literatura.....	16
3. Ediční poznámka.....	20
4. Matka představená a její působení.....	21
4.1 Benediktinky a klášter svatého Jiří	21
4.2 Cisterciačky a klášter v Pohledu.....	24
4.3 Klarisky a klášter v Panenském Týnci.....	26
4.4 Změny v postavení abatyše po husitských válkách	29
4.5 Tridentský koncil	30
5. Role abatyše v církevních záležitostech	32
5.1 Přestupky řádových sester	32
5.2 Převorky a jejich přestupky	38
5.3 Prohřešky abatyší	40
5.4 Abatyše a světští kněží.....	43
6. Abatyše a správa statků.....	47
6.1 Spory abatyše se světskými pány.....	47
6.2 Spory abatyše s poddanými	53
6.2.1 Třebenice	54
6.2.2 Prodej poddanských nemovitostí a propuštění z poddanství.....	59
6.2.3 Péče o sirotky.....	61
6.3 Kšafy poddaných	63
7. Závěr	68

8. Seznam pramenů a literatury	72
8.1 Seznam pramenů	72
8.1.1 Nevydané prameny	72
8.1.2 Vydané prameny	73
8.1.3 Elektronické edice pramenů	73
8.2 Seznam literatury	74
8.3 Internetové zdroje	80
Přílohy – Příklady jednotlivých pramenů	82
Příloha č. 1 – Nařízení	82
Příloha č. 2 – Dopis	83
Příloha č. 3 – Přípisek	85

1. Úvod

V dnešní době je v České republice historické bádání o řeholním životě a církevních řádech v posledních desetiletích na vzestupu,¹ vzniká řada historicko-kulturních či uměleckých studií a monografií k jednotlivým klášterům, dále prosopograficky orientované práce na významné řeholníky a řeholnice. Výzkum se věnuje více mužským klášterům než ženským, což může být dáno větším zapojením řeholníků do společnosti. Stejně to je i v analýze jednotlivých řádů, kdy v češtině neexistuje zatím žádná přehledová studie k ženským řádům, které na území českých historických zemí působily a působí. Systematicky neprozkoumaná je i struktura a denní chod jednotlivých ženských řeholních institucí. V dosavadním výzkumu je více zastoupen středověk než raný novověk. K jednotlivým fenoménům řeholního života existuje několik studií, např. klauzura se věnuje Jan Kolda,² Dana Jakšičová³ či Jan Zdichytec;⁴ vizitace jsou předmětem studií Oldřicha Chládky⁵ a Jana Zdichynce;⁶ Jarmila Kašpárková se mimo jiné věnuje zpracování klášterního života v narativních pramenech.⁷

Obecně se předpokládá, že řádové sestry dodržují přísnou klauzuru, což ukazují nejen jednotlivé řehole, další předpisy a narativní prameny, ale i stavební uspořádání konventů. Podle předpisů nesměly řádové sestry po složení slavných slibů opustit zdi kláštera. Po nahlédnutí do klášterní korespondence je však zřejmé, že tomu tak v Čechách pro dobu raného novověku zcela není. Již při zpracovávání historie kláštera klarisek v Panenském

---

¹ ZDICHYNEC, Jan: Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku, in: ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Základní problémy studia raného novověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 228–265.

² KOLDA, Jindřich: Potridentské překračování hranic klauzury Svatojiřského kláštera na Pražském hradě jako potvrzení "odvěké" prestiže, in: *Theatrum historiae*, Pardubice: Univerzita Pardubice, č. 22, 2018, s. 75–100.

³ JAKŠIČOVÁ, Dana: Za mříží kláštera. K pojetí klauzury v ženských kongregacích 19. století, in: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, Praha: Univerzita Karlova, roč. 50, č. 1, 2010, s. 71–84.

⁴ ZDICHYNEC, Jan: Quia sic fert consuetudo? Die Klausur in den Zisterzienserinnenklöstern der Frühen Neuzeit: Vorschriften, Wahrnehmung und Praxis, in: *Between revival and uncertainty: monastic and secular female communities in Central Europe in the long eighteenth century*, Opava: Silesian University in Opava, 2012, s. 37–68.

⁵ CHLÁDEK, Oldřich: "Zábrdovický opat je omezenec a idiot." Zeměpanská vizitace klášterů v zemích Koruny české roku 1571, in: *Jdi svou cestou a nech lidi mluvit: variety sociálních a kulturních dějin*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2018, s. 274–301.

⁶ ZDICHYNEC, Jan: Haec dicta sint in charitate, K vizitacím klášterů cisterciáček ve 2. polovině 17. století, in: *Za zdi kláštera: cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice: Veduta, 2010, s. 42–65.

⁷ KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: Gedächtnis und Observanz: Die Chronik des Bernard Sannig für das Znaimer Klarissenkloster, in: *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa: Gestaltung und Wandlung des institutionalen und persönlichen Gedächtnisses in der Frühen Neuzeit: Referate der gleichnamigen Tagung in St. Pölten von 22. bis 23. September 2014*, Praha: Historický ústav AV ČR, v.v.i., St. Pölten: Diözesanarchiv, 2015, s. 138–166; KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: Kanonizované klarisky a terciářky očima řádových životopisců v českých zemích v raném novověku, in: *Theatrum historiae*, Pardubice: Univerzita Pardubice, č. 12, 2013, s. 7–20.

Týnci se ukázalo, že abatyše běžně klauzuru porušuje, sestry nedodržují předpisy...⁸ Řadu případů uvádí i Zikmund Winter v díle *Život církevní*.

Cílem diplomové práce je porovnat teorii, která vychází z řádových regulí⁹ a z výnosů koncilů, a reálné působení abatyše, jak při správě majetků, tak při vedení samotného konventu, ve vybraných kláštorech na základě archivních pramenů, či již zpracovaných případů. Ke zvolené tématice bylo vybráno několik ženských klášterů založených ve středověku, které přísluší k rozdílným ženským řádům,¹⁰ které přežily husitské bouře a jejichž pramenná základna je alespoň z části dochovaná. Mezi zvolené kláštery patří: klášter benediktinek u svatého Jiří na Pražském hradě, klášter cisterciáček v Pohledu a klášter klarisek v Panenském Týnci. Všechny tři kláštery se nachází na území historického Českého království. Pohled, který leží na Českomoravské vrchovině, je v diplomové práci v souladu s Kateřinou Charvátovou¹¹ počítán mezi české kláštery. Ze všech klášterů se dochovaly archivní dokumenty psané v češtině, němčině a latině. V případě kláštera klarisek v Panenském Týnci a cisterciáček v Pohledu je navíc doložená určitá provázanost s klášteřem svatého Jiří na Pražském hradě.

S ohledem na omezený prostor práce není možné obsáhnout celou dobu existence klášterů, proto se text omezuje na přelom středověku a raného novověku. Pro danou tematiku je klíčový tridentský koncil, který mimo jiné upravuje řeholní život tím, že jej navrácí k původním pravidlům; například stanovuje, kdo může být volen za abatyši, jaká pravidla by měly řádové sestry dodržovat a podobně. Ideální by bylo zmapovat jednotlivé oblasti života klášterů před tridentským koncilem a po něm. Oficiálně se výnosy tridentského koncilu v Čechách, respektive v pražské arcidiecézi, zavádějí až roku 1605.¹² Jak ukazuje vývoj řeholních společenství, od prvotního uvedení v platnost k reálnému dopadu předpisů vždy uplyne nějaká doba. To téměř znemožňuje konfrontovat jednotlivé případy před a po uvedení tridentských výnosů do praxe, jelikož pro počátek 17. století je materiálová základna vzhledem k celospolečenské situaci značně omezena tematicky i rozsahem. Soustavněji dochované prameny jsou až od druhé poloviny 17. století. Pro přelom 16. a 17. století je

---

⁸ HEJDOVÁ, Tereza: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, bakalářská práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2015.

⁹ Řádové regule jsou používány ve smyslu obecnějších řeholních pravidel. Blíže např.: CYGLER, Florent: Règles, coutumiers et statuts (Ve-XIIIe siècles). Brèves considérations historico-typologiques, in: DERWICH, Marek (eds.): *La vie quotidienne des moines et chanoines réguliers au Moyen Age et Temps modernes*, Wrocław: Institut d'Histoire de l'Université de Wrocław, 1995, s. 31–50.

¹⁰ Výraz „řád“ je používán i pro benediktiny a benediktinky s vědomím, že vzhledem k historickému vývoji řeholního života není to označení úplně přesné.

¹¹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II. Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha: Karolinum, 2014, s. 332.

¹² BERKA, Zbyněk z Dubé: *Synodus Archidioecesis Pragensis*, Praha, 1605.

možné vybrat jednotlivé případy, které lze na základě dochovaných dokumentů co nejuceleněji zrekonstruovat. Existuje řada výzkumů napříč všemi řády, které se zabývají jednotlivými událostmi, jež by bylo možné použít pro dokreslení obrazu předkládaného v diplomové práci, ale ta striktně zohledňuje jen vybrané ženské řády.

První kapitola stručně popisuje vznik vybraných ženských řádů, organizační strukturu uvnitř konventu a šíření řádu v českých zemích. Následuje stručná charakteristika vybraných klášterů. Jelikož pro diplomovou práci není zásadní historický ani uměleckohistorický vývoj kláštera, je vždy stručně zmíněno jen jeho založení (spolu s potřebnými okolnostmi) a zrušení. Práce se snaží ukázat mimořádné postavení a kulturní význam kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, a tím i zvláštní význam abatyší a řeholnic působících v tomto klášteře. Text se zabývá postavou abatyše, na základě řeholí, kánonů tridentského koncilu a dalších předpisů popisuje její práva a povinnosti.

Aby bylo možné rekonstruovat skutečné působení abatyše, vycházejí další dvě kapitoly diplomové práce z archivních zdrojů. Jedna se věnuje vnitřnímu životu kláštera, tzn. tomu, jak abatyše řídí konvent, jak se chovají sestry a převorka, ale současně popisuje i nenáležité chování abatyší, zabývá se i světskými faráři z farností přináležejících ke klášteru. Druhá kapitola se věnuje světským záležitostem, tedy tomu, jak abatyše spravuje klášterní majetky a jak se stará o své poddané. Vždy je nejprve popsáno, jaký by měl být ideální stav dané problematiky, následují příklady vybrané z archivních materiálů. Práce se pokouší rekonstruovat jednotlivé události nebo situace, jež poskytují možnost konfrontace, a zároveň nastiňuje prostor, který měly abatyše k jednání. Na základě rekonstrukce se ukazuje, nakolik blízký či vzdálený je reálný stav věcí od popsaného ideálu. Je nutné mít na paměti, že prameny vždy popisují nestandardní případy, takové, kdy se záležitost nedala vyřešit jen na půdě kláštera či domluvou mezi abatyší a klášterskými poddanými.

Větší část práce je postavená na zpracovaných rukopisných materiálech, v textu jsou prameny parafrázovány, ale použity jsou i transkribované celky, které jsou vždy označené kurzívou. Z toho důvodu je k práci připojena i velmi stručná ediční poznámka. Do přílohy byly jako ukázka textů, ze kterých práce vychází, vybrány tři dokumenty (z každého kláštera jeden), které v transkribované podobě ilustrují podobu dochovaných pramenů. Se snahou naznačit i úskalí ediční práce, vztah mezi mluveným a psaným projevem a různé typy pramenů.

2. Prameny a literatura

Prameny, které se dochovaly v Národním archivu, rozhodně neposkytují kompletní pohled na události jednotlivých klášterů.¹³ Pramenná část práce tudíž nemůže být ucelenou studií, ale na základě dochovaných pramenů se pokusí rekonstruovat jednotlivé spory a problémy, se kterými se abatyše potýkaly. Zároveň je nutno mít na zřeteli, že prameny poukazují spíše na výjimečné události. Pokud vše fungovalo podle představ abatyše, nebylo nutné nic zaznamenávat, vysvětlovat či nařizovat. Prameny poskytují informace především o průběhu sporu, ale to, čím započal, popřípadě jak byl ukončen, zůstává často skryto. Prameny vypovídají pouze o záležitostech, které se objevovaly při správě majetku, dosazování kněží, neplnění abatyšiných nařízení, či při vedení konventu. K poslední zmíněnému však mnoho pramenů k dispozici není, jelikož abatyše vnitřní nesnáze ve většině případů nemusela řešit písemnou formou.

Diplomová práce se nesnaží provádět generalizaci, ale na jednotlivých mikrosondách popsat, s jakými problémy se abatyše skutečně potýkaly, a zároveň konfrontovat ideální stav – ve kterém se abatyše věnuje pouze duchovnímu životu, správě konventu a starosti o světské statky přenechává správci, úředníkovi, popřípadě proboštovi – se stavem reálným, tj. běžnějším minimálně v případě sledovaných ženských klášterů na území Čech.

2.1 Prameny

Klíčová část diplomové práce je založena na studiu pramenů vybraných ženských klášterů Českého království, na jejichž základě se snaží porovnat každodenní realitu působení abatyše s ideálním stavem, který určují a upravují předpisy a církevními koncily. Pramenná základna, která je dnes uložena v Národním archivu v Praze, je uváděna ke každému klášteru zvlášť. Každý fond, z něhož jsou prameny vybírány, je popsán jako celek jen jednou, ačkoli se vždy týká všech sledovaných klášterů. Pro přehlednější poznámkový aparát je pro citaci jednotlivých fondů používána iniciálová zkratka.

---

¹³ Na vině je neúplné dochování fondů, které bylo způsobeno tříděním klášterních písemností po zrušení jednotlivých klášterů a dále třídění materiálu při archivním uložení.

2.1.1 Kláster svatého Jiří

Nejobsáhlejším zdrojem pramenů pro svatojiřský klášter je fond *Stará manipulace*,¹⁴ který vznikl roztríděním spisů české kanceláře, českého místodržitelství a české dvorské komory.¹⁵ Skládá se z dokumentů psaných v češtině, němčině a latině, z originálů, konceptů i opisů. Dochovaný materiál je pravděpodobně jen zlomkem skutečně vzniklé korespondence. Z hlediska obsahového se zde nachází opisy potvrzení privilegií od jednotlivých králů, řada dopisů, které popisují neshody či spory na klášterních statcích. Největším sporem, ke kterému je jen v tomto fondu uloženo přibližně 420 dokumentů, je spor abatyše s městem Třebenice, který byl klášterním majetkem. Spory s Třebenickými se táhly dlouho a byly vyostřené, o čemž svědčí i to, že ve fondu jsou uloženy nejen dopisy abatyše a Třebenických, ale i řada předvolání k jednáním a vysvětlování, proč se předvolaný nedostavil. Nejčastěji bývá adresátem či odesílatelem abatyše a Třebeničtí. Zajímavé je, že ve fondu *Stará manipulace* je řada dopisů, které nejsou adresovány na české úřady a tyto úřady nejsou ani odesílatelem listu, přesto jsou uloženy v tomto fondu. Je možné se tedy domnívat, že se jedná o přílohy k dopisům do kanceláře, ale vzhledem k tomu, že několik příloh se ve fondu *Stará manipulace* nachází a všechny jsou řádně označeny odesílatelem a navíc se na ně odkazuje i v dopise, ke kterému byly přiloženy, je tato domněnka se vši pravděpodobností lichá. Je možné uvažovat i o tom, že se při zpracování archivního materiálu zdál spor kláštera s Třebenicemi natolik obsáhlý a velký, že se k fondu *Stará manipulace* mohly přidat například i jednotlivé dokumenty z fondu *Archiv zrušených klášterů*.

Ke sporu patří i listy, které z hlediska formálního nelze označit jako dopis. Nejvýstižnějším pojmenováním by asi bylo „nařízení“, jelikož na takovýchto dokumentech je jméno abatyše vždy nadepsané. Oslovení bývají rychtáři, kteří jsou klášterními poddanými. Obsah listů se týká většinou hospodářských záležitostí (nabádání ke starosti o vinice, k obhlídce pozemků, k začátku sklizně, apod.). Dále fond obsahuje výpisy kšaftů, soupisy výběru daní, či seznamy branců.

Druhým důležitým fondem je *Archiv českých klášterů zrušených za Josefa II.*,¹⁶ který vznikl po zrušení klášterů, které se nevěnovaly podle panovníkova zdůvodnění výchově mládeže, či péči o nemocné. Aktový materiál z klášterních archivů přešel pod správu univerzitní knihovny, roku 1811 byly listiny převedeny do dvorního a státního archivu ve

¹⁴ V poznámkovém aparátu je pro fond použita zkratka SM. Pro svatojiřský klášter jsou prameny dochovány v: NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/1–40, inv. č. 227, kartony 146–150.

¹⁵ BERÁNEK, Karel; BERÁNKOVÁ, Věra: *Stará manipulace 14. stol.–1805 – inventář*, Praha, 1973.

¹⁶ V poznámkovém aparátu je pro fond použita zkratka AZK. Pro svatojiřský klášter jsou prameny dochovány v: NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří.*, č. inv. 2568–2579, sign. fasc. 8–18.

Vídni. V roce 1920 se navrátily zpět do Čech a byly uloženy v archivu ministerstva vnitra. Do současné podoby uspořádali materiál Věra a Karel Beránkovi roku 1961.¹⁷

Klásteru svatého Jiří je v tomto věnováno několik fasciklů. V nich lze najít dopisy abatyší, které se nejčastěji zabývají spory s poddanými, potvrzení privilegií pro klášterní majetky od nově nastupujících abatyší a některé doplňující prameny ke sporu kláštera s Třebenicemi. Otázkou je, zda se lze domnívat, že většina listů z tohoto fondu byla přiřazena k fondu *Stará manipulace*. Ve fasciklech obsahujících dokumenty ke klásteru svatého Jiří se objevují i dopisy od abatyší z Panenského Týnce adresované svatojiřské abatyši,¹⁸ což svědčí o úzkých vztazích obou klášterů. Pravděpodobně je to dané i sousedstvím statků obou klášterů ve vsi Vrbně.

*Archiv pražského arcibiskupství*¹⁹ obsahuje listiny a listy z let 1397–1820. Ukončení více jak stoleté sedisvakance pražského arcibiskupství (1421–1561) je provázen systematictější dochováním listin. Další nárůst agendy souvisí se snahou o rekatolizaci. Původně byly jednotlivé dokumenty řazeny chronologicky, při zpracování archivních fondů došlo k tematickému utřídění, z přijatých listů a konceptů odeslaných listin byla vytvořena skupina *Historica*.²⁰

Dokumenty ke klásteru svatého Jiří jsou pro potřeby této práce mladé. Jazykově převažuje němčina následována latinou. V tomto fondu jsou uloženy také česky psané záznamy z vizitací z let 1650 a 1664, dále jsou zde abatyšiny zápisy o disciplinárních prohřešcích jednotlivých sester, které ale nejsou datované. Ač je možné předpokládat, že se jedná o doplnění záznamu vizitace z roku 1664, v práci jsou i přesto použity pro dokreslení problematique morálky v klásterě, jelikož lze předpokládat, že s podobnými potížemi se abatyše potýkala i v 16. století.

Z dochovaných pramenů sebraných napříč popsányi fondy vznikly elektronické edice dopisů abatyše Doroty z Krumlova,²¹ Judity Eibenštolerové z Eibenštolu²² a Žofie

¹⁷ BERÁNEK, Karel; BERÁNKOVÁ, Věra: *Archiv českých klášterů zrušených za Josefa II.*, inventář, Praha, 1973.

¹⁸ Jedná se o dva dopisy psané Annou Jelínkovou z Kvílic a Annou Klárou Stanickou z Bystřice určené svatojiřské abatyši Žofii Albínce z Helfenburku z let 1611 a 1624. NA, AZK, *Kláster benediktýnek u sv. Jiří na Pražském hradě*, č. inv. 2575, č. 584.

¹⁹ V poznámkovém aparátu je pro fond použita zkratka APA. Pro svatojiřský kláster jsou prameny dochovány v: NA, APA, *Kláster svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101.

²⁰ DAVID, Karel a kol: *Archiv pražského arcibiskupství, 1397–1820*, díl 1., inventář, Praha, 1962.

²¹ *Dorota z Krumlova: Listy abatyše u svatého Jiří na Pražském hradě*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2018, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/33ba0d8a-efa1-4bdc-bcac-af4a08521b9f/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

Albínky z Helfenburku.²³ Od Žofie se dochovala i řada nařízení, která mají také svou edici.²⁴ V poznámkovém aparátu diplomové práce je v případě edičně zpracovaných pramenů uveden odkaz na uložení rukopisu i na folio dané edice.

2.1.2 Klášter v Pohledu

Materiály pohledského kláštera jsou oproti předcházejícímu klášteru chudší, což je patrně následkem vypálení kláštera během husitských válek a jeho jen pozvolné obnovy. Nejprínosnější je pro diplomovou práci opět fond *Stará manipulace*,²⁵ který obsahuje zejména dopisy převážně z pobělohorské doby. I přesto je zde uložena řada starších listů, které se týkají majetkových záležitostí, dále výpisy z Desk zemských, které v roce 1541 shořely, a dokládání některých smluv pro zápis do Desek. Zajímavý je výpis vybraných článků z usnesení tridentského koncilu, který pochází z roku 1604.²⁶ Jazykově převažuje němčina, řada dopisů je v češtině, několik pramenů je psáno latinsky.

Fond *Pražského arcibiskupství*²⁷ obsahuje prameny z let 1577–1587, převážně se jedná o česky psané dopisy, které se zabývají jak majetkovými, tak i vnitřními záležitostmi kláštera.

Většina pramenů z fondu *Archivu zrušených klášterů*²⁸ pochází až z pobělohorské doby, tudíž jsou pro účely diplomové práce příliš mladé. Obsahově se jedná o potvrzení privilegií, zápis z vizitací, smlouvy se sousedy a účty. Jazykově převládá němčina, ale jsou zde zastoupeny i materiály psané v latině i češtině.

2.1.3 Panenský Týnec

Prameny k Panenskému Týnci byly již zpracovány v bakalářské práci²⁹ a ve člancích, které se zaměřují na historii kláštera a jednotlivých sporů,³⁰ či na jazykovou stránku dopisů abatysí.³¹ I přesto bylo nutné se k řadě písemností vrátit.

---

²² Judit Eibenštolerová z Eibenštolu: *Dopisy*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2018, [cit. 11. 7. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/c0ee8666-7ea0-4405-9c28-2471abe08520/plny-text/s-apatem/folio/T1r>.

²³ Žofie Albínka z Helfenburku: *Dopisy*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2019, [cit. 11. 7. 2019]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/b9d9f494-4530-4468-9f5f-4f03dc6fbc69/plny-text/s-apatem/folio/T1r>.

²⁴ Žofie Albínka z Helfenburku: *Nařízení*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2019, [cit. 11. 7. 2019]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/6a62c459-fb95-4482-89b0-b29f2f9ec53e/plny-text/s-apatem/folio/T1r>.

²⁵ NA, SM, *Pohledský klášter*, sign C 104/7/1–14, č. inv. 580.

²⁶ NA, SM, *Pohledský klášter*, sign C 104/7/2, č. inv. 580.

²⁷ NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144; NA, APA, *Záležitosti cisterciáček v Pohledu*, sign. C 118/5, karton 2097, inv. č. 3445.

²⁸ NA, AZK, *Klášter cisterciáček v Pohledu*, sign. fasc.1, č. inv. 2692.

²⁹ HEJDOVÁ, Tereza: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, bakalářská práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2015.

Nejobsáhlejším a nejpřínosnějším zdrojem byly fondy *Archivu pražského arcibiskupství*,³² které obsahují převážně česky psané dopisy adresované arcibiskupovi. Jsou zde uchovány informace k majetkovým záležitostem kláštera, k církevní správě (sesazení faráře, stížnosti na abatyši...), či ke sporům s poddanými. Z tohoto fondu byla použita i *Emanata*, tedy neúplný soubor konceptů listů, jež byly odeslány z arcibiskupské kanceláře.³³

Fond *Stará manipulace*³⁴ je pro Panenský Týnec dalším důležitým zdrojem informací. Jsou zde uloženy materiály, týkající se majetkových sporů kláštera a jeho poddaných, či podrobný registr majetků kláštera z roku 1549. Jazykově převažuje čeština, prameny jsou psané i v latině a němčině.

Fond *Archivu zrušených klášterů*³⁵ je pro Panenský Týnec dochovaný torzovitě, příčinou je pravděpodobně několik požárů konventu a pravděpodobné organizační propojení týneckého kláštera s anežským. V tomto fondu lze především najít prameny k majetkovým záležitostem kláštera. Jazykově převládá latina, řada dokumentů je psána česky. Ani ve fondu klarisek u sv. Anežky mnoho pramenů k Panenskému Týnci nelze najít.

Z dochovaných pramenů sebraných napříč popsánymi fondy k panenskotýneckému klášteru vznikly elektronické edice dopisů abatyše Anny z Litoměřic,³⁶ Kateřiny z Kladna³⁷ a Voršily z Tachova.³⁸

Vzhledem k tomu, že práce je zaměřená na osobu abatyše a její povinnosti a pravomoci při péči o konvent a při správě klášterního majetku, je třeba pracovat s řádovými regulemi. Pro benediktinky a cisterciacky je odrazovým můstkem řehole sv. Benedikta, z níž oba řády vycházejí.³⁹ Klarisky čerpají z regulí sv. Františka, které upravuje sv. Klára.⁴⁰

---

³⁰ HEJDOVÁ, Tereza: Dopisy Voršily Tachovské, abatyše týnecké, in: *Porta bohemica, Sborník historických prací*, Litoměřice: Státní oblastní archiv, 2017, s. 83–92; HEJDOVÁ, Tereza: Majetky kláštera klarisek v Panenském Týnci od jeho založení do počátku 17. století, in: *Poohří historie a současnosti, Sborník z konference konané v Žatci 2015*, Louny: Historie a současnost Poohří, 2019, s. 19–31.

³¹ HEJDOVÁ, Tereza: Co vše prozradí dopisy? Korespondence abatyši v Panenském Týnci z let 1567–1600, in: *Porta bohemica, Sborník historických prací*, Litoměřice: Státní oblastní archiv, 2015, s. 199–207; HEJDOVÁ, Tereza: Korespondence abatyše Doroty z Krumlova, in: *Varia XXIV*, 2015, příprava do tisku.

³² NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115.

³³ ČÁNOVÁ, Eliška: *Archív pražského arcibiskupství – Emanata (Antonín Brus z Mohelnice)*, 1561–1580, inventář, Praha, 1972. NA, APA, *Kopíř českých missivů*, sign. B 1/13.

³⁴ NA, SM, *Záležitosti kláštera klarisek v Panenském Týnci*, sign. J 23/1–10, č. inv. 1546, karton 1044.

³⁵ NA, AZK, *Klášter v Panenském Týnci*, č. inv. 2756/4, sign. fasc. 1, č. 2–12, karton 49.

³⁶ *Anna z Litoměřic: Dopisy*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2014, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/b59c474e-489b-408f-94cd-e24705f9829f/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

³⁷ *Kateřina z Kladna: Dopisy*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2015, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/d0fa9a82-e2e6-43c3-9895-cc03c3cd3a79/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

³⁸ *Voršila Tachovská: Dopisy*, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2016, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/7243e784-1e05-4baf-a8cb-86ed76317782/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

³⁹ *Řehole Benediktova*, Praha: Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Břevnov, 1998.

Kvůli omezenému rozsahu práce a dostatečnému množství vzorových příkladů z pramenů uložených v Národním archivu v Praze již nebylo nutné hledat další doklady ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě, či ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Lze tam očekávat dílčí prameny k jednotlivým klášterům a jejich panství, ale předběžné sondy ukazují, že se jedná o jednotliviny, které spory neukazují v jiném světle a celkový obraz tudíž výrazně nemění.

Narativní prameny jsou použity pouze okrajově pro doplnění důležitých okolností. Pro dějiny kláštera v Pohledu se jedná o kroniku *Memorabilia monasterii Vallis b. Virginis in regno Bohemiae siti vulgo Frawenthal dicti, fundati a. 1267*,⁴¹ podstatný opramen pro pohleský klášter, kterým se zabýval Jan Zdichynec.⁴² V kronice převažuje latina, jsou zde i německy psané pasáže, ale pro zkoumané období neobsahuje kronika příliš informací. Pro klášter svatého Jiří bylo okrajově použito tiskem vydané dílo Joana Floriana Hammerschnida.⁴³ Dokreslení sporů ohledně majetkových záležitostí kláštera svatého Jiří s městem Třebenice a s okolními vesnicemi by bylo možné čerpat ještě z česky psané *Kroniky obce Chodovlice*, která pochází až z 20. století.⁴⁴

2.2 Literatura

S vyčleňováním monasteriologie v rámci církevních dějin postupně vznikají studie a monografie věnující se jednotlivým řádům a klášterům, stejně tak jako obsáhlé přehledové práce. Za největší český soudobý počín, jenž si klade nelehký cíl, tj. zmapování veškerých řádů, kongregací a řeholních společností na našem území, je několika svazková *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Autor Milan Buben vždy popíše vznik daného řádu/společenství, jeho uvedení do českých zemí, regule, medailony nejvýznamnějších členů a soupis všech řeholních domů. Encyklopedie vychází od

---

⁴⁰ *Řehole a závěť svaté Kláry, Konstituce sester klarisek-kapucínek*, Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1993.

⁴¹ *Memorabilia monasterii Vallis b. Virginis in regno Bohemiae siti vulgo Frawenthal dicti, fundati a. 1267*, Národní knihovna České republiky, Praha, signatura VI B 13.

⁴² ZDICHYNEC, Jan: Narativní prameny vybraných klášterů cisterciáček v Českých zemích, in: *Folia Historica Bohemica* 29, č. 2, Praha: Historický ústav, 2014, s. 347–370.

⁴³ HAMMERSCHMID, Joannes Florianus: *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regiorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti Monialium [...]*, Praha: Arcibiskupská tiskárna, faktor Wolfgang Wickhart, 1715.

⁴⁴ *Kronika obce Chodovlice*, Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lounech, fond: Archiv obce Chodovlice.

roku 2002 a dodnes je dílem nedokončeným.⁴⁵ Proto jediným základním přehledovým dílem, ze kterého lze čerpat informace o všech (i ženských) řádech, zůstává dílo Maxe Heimbuchera: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*⁴⁶ orientované především na právní a organizační záležitosti řádů.

K historii jednotlivých řádů existuje velmi bohatá literatura, ale pouze pokud jde o mužské řády. K druhým, tedy ženským, řádům jednotlivé monografie většinou nejsou. Pro benediktinky bereme potřebné informace v knize Johannese Zeschicka *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*,⁴⁷ o klariskách získáváme údaje např. ve studii Karla Suso Franka *Die Klarissen*,⁴⁸ z příspěvku Klemense Minaříka *Klarisky v zemích Koruny české*,⁴⁹ či v práci Berta Roesta;⁵⁰ k řádu cisterciáček lze čerpat např. v několika svazkovém díle Kateřiny Charvátové *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*,⁵¹ zejména ve druhém dílu, ze studie Boženy Kopičkové *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii 13. – poč. 15. století*,⁵² či z disertační práce Jana Zdichynce *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*.⁵³

Ač základní informace k osobě abatyše práce získává z jednotlivých řeholí, bylo nutné se obrátit i na literaturu věnující se koncilům, jelikož ty v průběhu doby pravomoci abatyší pozměňovaly a upravovaly. Základní příručkou v češtině k tomuto tématu je Jedinova kniha *Malé dějiny koncilů*.⁵⁴ Pro období přelomu středověku a raného novověku byl klíčový tridentský koncil, který výrazně zasahoval i do řeholního života. Detailně se tridentskému koncilu věnuje Hubert Jedin v pětisvazkovém díle *Geschichte des Konzils von Trient*,⁵⁵ dále

---

⁴⁵ Vyšly zatím 4 díly Encyklopedie. První díl (2002) se zabývá rytířskými řády a křižovníky, druhý díl ve dvou svazcích (2003, 2004) se věnuje řeholním řádům a kanovníkům, třetí díl ve čtyřech svazcích (2006, 2007, 2008, 2012) se zabývá žebravými řády a řeholními kleriky, první svazek čtvrtého dílu (2016) se zaměřuje na kongregace a řeholní společenství, druhý svazek čtvrtého dílu vyšel v roce 2018. Pátý díl, který by se měl věnovat ženským řádům, je zatím jen očekáván.

⁴⁶ HEIMBUCHER, Max: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, Paderborn: Schöningh, 1933–1944.

⁴⁷ ZESCHICK, Johannes Nepomuk: *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007.

⁴⁸ FRANK, Karl Suso: *Die Klarissen*, in: Jürgensmeier, Friedhelm; Schwerdtfeger, Regina Elisabeth (eds.): *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform, 1500–1700*, Band II, Münster: Aschendorff, 2005.

⁴⁹ MINAŘÍK, Klemens: *Klarisky v zemích koruny České*, in: *Sborník historického kroužku*, 26, Praha: Družstvo Vlast, 1925, s. 49–53.

⁵⁰ ROEST, Bert: *Order and Disorder: The Poor Clares between Foundation and Reform*, Leiden, Boston: Brill, 2013.

⁵¹ CHARVÁTOVÁ, K.: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II.*

⁵² KOPIČKOVÁ, Božena: *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii 13. – počátek 15. století*, in: *Český časopis historický*, 91, Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, s. 385–400.

⁵³ ZDICHYNEC, Jan: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, disertační práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2006.

⁵⁴ JEDIN, Hubert: *Malé dějiny koncilů*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990.

⁵⁵ JEDIN, Hubert: *Geschichte des Konzils von Trient*, Darmstadt: WBG, 2017.

John O'Malley v knize *Trent and all that: renaming Catholicism in the early modern era*,⁵⁶ ze zorného pole českých dějin se stejnému tématu věnuje kniha Františka Kavky a Anny Skýbové *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcí habsburské rekatolizace Čech*.⁵⁷ Jednotlivé články z tridentských výnosů přibližuje českému čtenáři v paralelním latinsko-českém znění Ignác Antonín Hrdina.⁵⁸

Pro výběr jednotlivých klášterů, které by mohly být podrobeny dalšímu zkoumání, byla klíčová *Encyklopedie českých klášterů*⁵⁹ spolu se znalostí dochování dostatečného množství především česky psaných pramenů. I přes to, že je největší důraz kladen na tři české kláštery (svatý Jiří na Pražském hradě, Pohled, Panenský Týnec), byly další ilustrační příklady z jiných klášterů stejných řádů vybrány z literatury. Jednotlivosti lze najít ve Wintrově díle *Život církevní*,⁶⁰ dále v pracích věnovaných jednotlivým klášterům: u klarisek se jedná zejména o práce Jarmily Kašpárkové,⁶¹ které rozšiřují zkoumané území o moravské konventy, a o monografii Heleny Soukupové,⁶² jež zůstává s klášterem svaté Anežky sice na území Čech, ale vzhledem k provázanosti tohoto kláštera s Panenským Týncem, nejde tento klášter opominout; cisterciáčkám se nejvíce věnuje Jan Zdichynec,⁶³ z jehož prací je možné částečně doplnit popis řeholního života i o území vedlejších zemí Koruny české. Diplomová práce se soustředí na tři vybrané ženské řády, z toho důvodu nepracuje s literaturou, která se zabývá jinými řády, například se jedná o práce Tomáše Černušáka věnující se ženským řádovým dějinám, ale s přihlédnutím k premonstrátkám⁶⁴ či dominikánkám.⁶⁵

---

⁵⁶ O'MALLEY, John W.: *Trent and all that: renaming Catholicism in the early modern era*, Cambridge, Mas, London: Harvard University Press, 2000.

⁵⁷ KAVKA, František, SKÝBOVÁ, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcí habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství (1561–1580)*, Praha: Univerzita Karlova, 1969.

⁵⁸ HRDINA, Ignác Antonín: *Dokumenty tridentského koncilu*, Praha: Krystal OP, 2015.

⁵⁹ VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha: Libri 1997.

⁶⁰ WINTER, Zikmund: *Život církevní*, svazek druhý, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1986.

⁶¹ KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: *Ženské kláštery v české františkánské provincii v raném novověku*, diplomová práce, Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, 2010; KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: *Kláštery klarisek a františkánských terciářek v českých zemích v raném novověku*, dizertační práce, Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, 2014.

⁶² SOUKUPOVÁ, Helena: *Anežský klášter v Praze*, Praha: Vyšehrad, 2011.

⁶³ ZDICHYNEC, Jan: Vztah obnoveného pražského arcibiskupství k ženským klášterům v Horní Lužici v 16. a 17. století, in: *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*, Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2010, s. 261–275; ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*; ZDICHYNEC, Jan: Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1234–1547), In: Bobková, Lenka (Hrsg.): *Korunní země v dějinách českého státu, Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, Praha: Albis International, 2004, s. 166–218.

⁶⁴ ČERNUŠÁK, Tomáš: Zánik komunity premonstrátek v Nové Říši, In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, roč. 10, 2006, s. 124–129; ČERNUŠÁK, Tomáš: Převorka Anna versus probošt Šebestián – dva typy řeholníků v Nové Říši na konci 16. století, in: *Folia Historica Bohemica*, Praha: Historický ústav AV ČR., roč. 26, č. 1, 2001, s. 9–17.

Nelze opomenout ani regionální literaturu věnující se jednotlivým lokalitám klášterních panství. Z díla Augusta Sedláčka *Děje Třebenic*⁶⁶ lze čerpat informace ke sporu mezi abatyšemi kláštera svatého Jiří, zejména Žofií Albínkou z Helfenburku, a Třebenickými. Jelikož Sedláček neuvádí, z jakých pramenů vychází, nelze jeho tvrzení verifikovat, tudíž k jeho práci jen přihlížíme. Podle popisu je zřejmé, že Sedláček viděl většinu dokumentů z fondu *Stará manipulace*, ale nevyhnul se osobnímu hodnocení, kdy veškerou vinu za spory připisuje abatyši a její snaze o přísnou rekatolizaci v dané oblasti. Podobně pracuje např. i Zikmund Winter.

Aby bylo možné lépe uchopit jednotlivé spory, které jsou zpracovány z pramenné základny, bylo nutné pracovat s příručkami pro právní dějiny, např. Kaprasovými *Právní dějiny zemí koruny české*,⁶⁷ s kritickým vydáním Koldínova zákoníku,⁶⁸ či Vladislavským zřízením zemským.⁶⁹ Dále byly použity práce, které se zabývají právním postavením klášterů,⁷⁰ jejich zakládáním a vztahy mezi fundátorem, který instituci majetkem nadal, a klášterem.⁷¹ Pro ujasnění zemské i církevní správy do roku 1620 pomohla základní příručka *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*.⁷² K pochopení jednotlivostí a hledání paralel v hospodářském vývoji klášterů byla použita Čechurova práce *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*.⁷³

---

⁶⁵ ČERNUŠÁK, Tomáš: Reformní tendence v prostředí brněnských mendikantských klášterů na sklonku středověku, in: *A vůbec–: utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám*, Brno: Statutární město Brno, 2010, s. 84–91.

⁶⁶ SEDLÁČEK, August: *Děje Třebenic*, Nákladem obce třebenické, 1897.

⁶⁷ KAPRAS, Jan: *Právní dějiny zemí koruny české*, II, Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913.

⁶⁸ *Práva městská Království českého, Edice s komentářem*, MALÝ, Karel a kol., Praha: Karolinum, 2003.

⁶⁹ *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan (eds.), Praha: Scriptorium, 2007.

⁷⁰ VANĚČEK, Václav: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. století)*, Praha, 1933.

⁷¹ BÁRTA, Stanislav: *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky*, Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016; BOROVSKÝ, Tomáš: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno: Maticе moravská, 2005; CHLÁDEK, Oldřich: "Páni fundátoři toho nedopustí...", Spor mezi Korunou a zakladateli žďárského kláštera 1528–1588, in: *Časopis Maticе moravské*, Brno: Maticе moravská, roč. 130, č. 2, 2011, s. 271–293.

⁷² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Zejména kapitoly: *Období od husitství do roku 1620*, s. 85–117 a *Církevní správa*, s. 172–201.

⁷³ ČECHURA, Jaroslav: *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, in: Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie, svazek 42, číslo 1, Praha, 1988, s. 1–72.

3. Ediční poznámka

Veškeré transkribované středněčeské texty se řídí obecně přijímanými edičními pravidly Jiřího Daňhelky sepsanými v několika statích – *Směrnice pro vydávání starších českých textů*,⁷⁴ *Obecné zásady ediční a poučení o starém jazyce českém*⁷⁵ a *Obecné zásady ediční a poučení o češtině 15. století*.⁷⁶ Přihlíženo bylo i k pojednání Josefa Vintra: *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*.⁷⁷

Transkribované ukázky zachovávají veškerá specifika dobového jazyka. Není zasazeno do záměny znělých a neznělých konsonantů, tzn. je ponecháno *š* ve slově *pohružky*, *k* ve slově *krunty*, nejsou upravovány předložky *s/z*. Jsou zachovány veškeré hláskoslovné a tvaroslovné prvky, např. je ponecháno *ú*: *přimlíváme*, *svú...*, úžení *é>í*: *svísti*, *mnohý jim pohružky činí*, *bez vůle mí*, je zachováno protetické *v*: *vohrazujem*, *vopatřili*; kolísání ve skloňování substantiv *řehole* a *regule*, které vytváří zdánlivě chybné tvary: *bez řeholy*, jsou ponechány špatné tvary participií ((ona) *medicínu z oken vyhází*, *o zem roztlačé* – místo náležitého *roztlačíc*). Zatímco v transkribovaných textech je ponechána originální podoba vlastních jmen, v případě použití jmen v práci dochází ke sjednocení podoby a přizpůsobení současné pravopisné normě.

V texech nebývá zapisována vokalická délka, v transkribované podobě je rekonstruovaná do pravděpodobné podoby. Většina použitých zkratk je rozepisována v hranatých závorkách, výjimkou je latinská zkratka *etc.*, jež je ponechána bez rozepsání. Význam vybraných slov je zanesen v poznámkovém aparátu.

Vzhledem k tomu, že samotný text nebývá jakkoli členěn a interpunkční znaménka jsou používána podle pauzových principů, jsou pro snadnější porozumění doplněna současná interpunkční znaménka dle syntaktických principů. Souvětí jsou často velmi dlouhá, někdy až nesrozumitelná. Jedná se o proud myšlenek, který je rovnou zapisován. Je možné se domnívat, že autor text diktoval písaři/úředníkovi, jenž zapisoval. Tomu by odpovídala i spodobna znělosti, nejednotnost při zapisování jednotlivých slov, postpozitivní postavení slovesa, vyšínutí z větné vazby a nedokončenost vět. Ale o možné kanceláři abatyší či o klášterních úřednících nevíme takřka nic.

⁷⁴ DAÑHELKA, Jiří: Směrnice pro vydávání starších českých textů, in: *Husitský Tábor*, Tábor: Husitské muzeum, ročník 8, 1985, s. 285–301.

⁷⁵ DAÑHELKA, Jiří: Obecné zásady ediční a poučení o starém jazyce českém, in: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 25–35.

⁷⁶ DAÑHELKA, Jiří: Obecné zásady ediční a poučení o češtině 15. století, in: *Výbor z české literatury doby husitské*, svazek první, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 31–41.

⁷⁷ VINTR, Josef: Zásady transkripce českých textů z barokní doby, in: *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346.

4. Matka představená a její působení

O řádný a běžný chod ženského kláštera se stará abatyše. Pokud se podíváme na původ samotného slova do etymologického slovníku, přes středolatinšské *abbatissa* se dostaneme k výrazu *abbas*, jenž byl prostřednictvím řečtiny přejat z aramejského slova *abba* ve významu otec.⁷⁸ Význam *abba/opat* se od 6. století začíná používat podle řehole Benedikta z Nursie pro představeného mnišské komunity. To ukazuje, že za termínem *abatyše* je možné jednoduše vnímat ženský protějšek opata, tedy představenou ženského kláštera. Logicky lze očekávat, že práva a povinnosti opata a abatyše budou stejné. Oba jsou voleni a po volbě uvedeni do funkce, starají se o řádný chod kláštera, dohlíží nad členy konventu a další osazenstvo kláštera, ale zde styčné body končí. Zatímco pro abatyše by měla platit přísná klauzura, u opatů to neplatí. Ti se částečně účastní i veřejného života, mohou mít na starost podřízený ženský klášter apod. Práva a povinnosti nadřízených jsou sice upravovaná obecně, největší zásahy provedl tridentský koncil, ale roli hraje i legislativa jednotlivých řádů, ve kterých představení působí.

Pro účely diplomové práce byly vybrány řády benediktinek, cisterciáček a klarisek. Benediktinky a cisterciáčky doplňují společenstva mnichů, klarisky zase mendikanty.⁷⁹ První dva řády vychází z řehole sv. Benedikta.⁸⁰ Klarisky se řídí řeholí, kterou sestavila zakladatelka řádu, sv. Klára.

4.1 Benediktinky a klášter svatého Jiří

Za zakladatelku řádu benediktinek je považována svatá Scholastika († okolo r. 543), sestra svatého Benedikta, která žila a později stála v čele kláštera, jež vedl právě svatý Benedikt. Pro ženskou větev nebyla sepsána nová pravidla. V roce 742 probíhalo Concilium Germanicum, na kterém se ustanovilo, že pro mnichy a jeptišky platí stejná řehole, totiž ta Benediktova.⁸¹

V čele ženského kláštera stojí abatyše, v případě menších domů může být v čele jen převorka.⁸² Stejně jako benediktini klade i ženská odnož velký důraz na život ve společenství, na *stabilitas loci*, snaží se vyvážit čas mezi prací a modlitbou, ale za modlitbu považuje

⁷⁸ REJZEK, Jiří: *Český etymologický slovník*, Voznice: Leda, 2001, s. 43.

⁷⁹ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 12.

⁸⁰ Blíže viz: Tamtéž, s. 112, 116.

⁸¹ Viz: HEIMBUCHER, M.: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, s. 304.

⁸² Viz: VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 112.

i každodenní práci.⁸³ Je to zejména z toho důvodu, že by společenství benediktinských mnichů a mnišek měla být v ideálním případě soběstačná. Sám Benedikt mluvil o rukodělné práci. Osazenstvo kláštera se věnovalo zemědělství i různým řemeslům,⁸⁴ ale postupem času se více objevovaly intelektuální aktivity – v kláštorech vznikají skriptoria, knihovny, někteří členové se věnují misijní činnosti.⁸⁵ To ale častěji bývá doménou benediktinských mnichů. Ženské kláštery se misijní činnosti věnovat nesměly, skriptoria v jejich domech nebyla běžná, pokud se sestry zabývaly knižní prací, pak ilustrovaly liturgické knihy. Nejčastěji se však věnovaly vzdělávání. Pro benediktinky je typická propracovaná liturgie, kterou Benedikt velmi podrobně popsal (*Regula Benedicti* kapitoly 8–20⁸⁶). Členové řádu se věnují soukromé i společné modlitbě, meditativní četbě Písma svatého (*lectio divina*) a eucharistii.⁸⁷

Vzhledem k tomu, že řád svatého Benedikta je nejstarším západoevropským mnišským řádem, není překvapením, že první založené kláštery se řídily jeho regulemi. Není ale obvyklé, že jako první byl na určitém území založený ženský klášter. A přesně k tomu došlo v Čechách. Roku 967 se dcera Boleslava I. Mlada odebrala do Říma, aby se u papeže zasadila o založení pražského biskupství.⁸⁸ Svůj pobyt v Římě prodloužila, aby se mohla připravit na funkci abatyše. Souhlas papeže Jana XIII. získala Mlada roku 972.⁸⁹ Zeschick předpokládá návrat Mlady do Prahy roku 972 či 973, tímto rokem datuje i založení kláštera benediktinek při existujícím kolegiálním kostele svatého Jiří na Pražském hradě.⁹⁰ Tento kostel byl založen pravděpodobně roku 921 Vratislavem I.⁹¹ Jelikož se nedochovala zakládací listina, není možné stanovit přesné datum založení kláštera. Existuje několik hypotéz, jež se navzájem vyvracejí,⁹² ale pro účely této práce je dostačující rámcová představa o tom, že klášter byl založen v rozmezí 965–975 jako první klášter na území Čech. Zato zrušení kláštera

---

⁸³ *Řeholní život v Českých zemích, Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Kostelní Vydří: Karmelitské nakladatelství, 1997, s. 35, 38.

⁸⁴ Tamtéž, s. 38.

⁸⁵ Blíže viz: *Ordo sancti Benedicti – Život podle řehole*. [cit. 1. 6. 2019], dostupné z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>.

⁸⁶ Viz: *Regula Benedicti*, s. 53–73.

⁸⁷ Blíže viz: *Ordo sancti Benedicti – Život podle řehole*. [cit. 1. 6. 2019], dostupné z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>.

⁸⁸ Viz: ZESCHICK, J. N.: *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 15.

⁸⁹ Tamtéž, s. 15.

⁹⁰ Blíže viz: Tamtéž, s. 15.

⁹¹ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 438.

⁹² Viz např.: BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Naďa: *Velké dějiny země Koruny české, svazek I, do roku 1197*, Praha: Paseka, 1999, s. 301; VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 439.

je dobře zmapované, došlo k němu výnosem Josefa II. ze 7. března 1782, rušení ale nějakou dobu trvalo.⁹³

Další benediktinské kláštery na našem území už jsou mužské. Roku 993 byl založen klášter benediktinů na Břevnově, 999 klášter na Ostrově u ústí Sázavy do Vltavy...⁹⁴ Druhý ženský benediktinský klášter byl založený až v roce 1164 v Teplicích, další až 1346 na Starém Městě pražském; oba kláštery byly ale zničeny v průběhu husitských bouří.⁹⁵

Klášter svatého Jiří na Pražském hradě je výjimečný z mnoha důvodů. Byl založen jako první v Čechách knížecí dcerou, řádovými sestrami byly zejména dcery Přemyslovců a členky významných šlechtických rodů. Spekuluje se o provázanosti kláštera s panovnickým dvorem a míře vlivu přemyslovských panovníků na samotnou volbu abatyše.⁹⁶ 1. května 1348 vydal Karel IV. abatyši Anežce listinu, ve které přijímá klášter pod svou ochranu. Volně ji cituje Hammerschmid ve své *Historii*. U této citace je připojena informace, že abatyše se aktivně účastní korunovace českých královen a zároveň je abatyši udělen titul kněžny.⁹⁷ Samy abatyše se ale za kněžny označují až v 17. století.⁹⁸ Významnější postavení svatojiřských abatyší lze vidět i v tom, že jejich sídlo není součástí samotného konventu, ale je z něj vydělené, je součástí širšího klášterního areálu, stejně jako je zvykem u sídla opata,⁹⁹ ale tak tomu bylo i v případě ženských cisterciáckých klášterů.

S kostelem sv. Jiří je spojen kult svaté Ludmily. Roku 925 bylo tělo Ludmily převezeno z Tetína do Prahy. S novým pohřbem Ludmily je spojena první přestavba svatojiřské baziliky.¹⁰⁰ Poté, co se kostel stal součástí kláštera, se sestry snažily svatoludmilský kult prosazovat.¹⁰¹ Nelze opomenout, že svatojiřská bazilika sloužila i jako pohřebiště prvních přemyslovských panovníků.¹⁰²

Jak už bylo uvedeno, skriptoria v ženských kláštorech nebyla běžná, lépe řečeno, nemáme doklady jejich existence. Sice o tzv. svatojiřském skriptoriu nemáme přímé důkazy,

---

⁹³ Blíže viz: BASTL, Ondřej: Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784, in: *In omnibus caritas. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece*, eds. Kubín, Petr; Mikulicová Mlada, Praha: Karolinum, 2002, s. 61–73.

⁹⁴ Blíže viz: ZESCHICK, J. N.: *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 15–17.

⁹⁵ Viz: Tamtéž, s. 143–144.

⁹⁶ Volba abatyše nápadně často padla na členku různých větví přemyslovského rodu. Viz: MODRÁKOVÁ, Renata: Úřad abatyše kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století, In: *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 581–582.

⁹⁷ HAMMERSCHMID, J. F.: *Historia [...]*, s. 50–51; 95.

⁹⁸ Více viz: PACOVSKÝ, Karel: *Svatojiřské abatyše a korunovace českých královen*, bakalářská práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2016, s. 58–59.

⁹⁹ MODRÁKOVÁ, R. Úřad abatyše kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století, s. 586.

¹⁰⁰ PAVEL, Jakub: *Dějiny umění v Československu*, Praha: Práce, 1978, s. 17.

¹⁰¹ MODRÁKOVÁ, R. Úřad abatyše kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století, s. 585.

¹⁰² Podrobně viz: BORKOVSKÝ, Ivan: *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha: Academia, 1975.

ale řadu nepřímých vodítek, která ukazují na jeho existenci.¹⁰³ Jeho počátky vidí Modráková v době abatyše Kunhuty (1302–1321), kdy velmi vzrostl počet rukopisů.¹⁰⁴

Nelze opominout ani kulturní přínos kláštera, za všechny zmiňme jen některé jazykové a literární památky. Nejstarší památkou jsou české *Svatojiřské přípisky*. V procesionálu, který si objednal klášter svatého Jiří, se vyskytuje několik vpisků z konce 13. století. Jedná se o několik posměšných přípisků o mniších zapsaných svatojiřskou jeptiškou.¹⁰⁵ Zdeňka Hledíková toto tvrzení rozporuje a domnívá se, že přípisky učinil některý ze žáků kapitulní školy, do které jeptišky procesionál zapůjčily.¹⁰⁶ Nejznámější památkou je Pasionál abatyše Kunhuty. Jedná se o soubor pěti mystických traktátů z počátku 14. století sepsaný na popud svatojiřské abatyše Kunhuty,¹⁰⁷ jenž je pozoruhodný svými nádhernými iluminacemi, díky kterým se dostal v roce 2005 na seznam národních kulturních památek.¹⁰⁸ V latinském breviáři, jehož majitelkou byla abatyše svatojiřského kláštera Kunhuta, je zapsána nejstarší veršovaná lyrická skladba *Vítaj, kráľu všemohúci*, dnes známá jako *Kunhutina modlitba*,¹⁰⁹ která se skládá z 38 čtyřveršových rýmovaných strof.¹¹⁰

4.2 Cisterciacky a klášter v Pohledu

V průběhu 11. století dochází uvnitř benediktinského řádu k reformě, roku 1098 odchází opat Robert spolu s 21 bratry z benediktinského kláštera Molesme a ve francouzském Cîteaux zakládá nový klášter, jenž se navrácí k původní řeholi sv. Benedikta.¹¹¹ Nový řád se soustředí na prostotu a chudobu v liturgii i v životě, řídí se heslem sv. Benedikta „Ora et labora.“¹¹² Mniši dodržují přísnou a důslednou askezi.¹¹³ Významnou postavou nového řádu je Bernard z Clairvaux, který zformoval spiritualitu nového řádu, jež je založena, jako u většiny řeholních společenství, na dvou ctnostech: lásce a pokoře s jasným reformním

¹⁰³ Blíže: MODRÁKOVÁ, R.: Úřad abatyše kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století, s. 582.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 582.

¹⁰⁵ *Dějiny české literatury I*, red. HRABÁK, Josef, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 68.

¹⁰⁶ Blíže viz: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: Lector Vitus, Berhel a Aldík, in: *Seminář a jeho hosté, Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1992, s. 46–49.

¹⁰⁷ Blíže viz: HLAVÁČKOVÁ, Hana: Knižní umění na lucemburském dvoře, in: *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*, eds. Bobková, Lenka; Šmahel, František, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 534.

¹⁰⁸ Pasionál abatyše Kunhuty, in: *Národní památkový ústav*, [cit. 1. 6. 2019], dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/?presenter=LegalStatesResults&action=legalState&legalState=573836249>.

¹⁰⁹ HRABÁK, Josef, HAVRÁNEK, Bohuslav: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 212.

¹¹⁰ PRAŽÁK, Emil: *Kunhutina modlitba nebo píseň?*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada literárněvědná (D)*, Brno: Masarykova univerzita, 1985, s. 41.

¹¹¹ Blíže viz: *Cisterciácký klášter Vyšší Brod – Vznik cisterciáckého hnutí*, [cit. 4. 6. 2019], dostupné z: <https://www.klastervyssibrod.cz/Stat-se-mnichem/Smysl-cisterciackeho-zivota-dnes>.

¹¹² Blíže viz: Tamtéž.

¹¹³ BUBEN, M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích, II. díl/2 svazek, mnišské řády*, s. 149.

aspektem.¹¹⁴ Ženská větev cisterciáckého řádu byla založena blahoslavenou Humbelínou, sestrou svatého Bernarda. Ta vstoupila do benediktinského kláštera v July. Poté co se stala převorkou, začíná po vzoru sv. Bernarda organizovat nový řád.¹¹⁵ Kláštery cisterciáček jsou podřízeny mužským konventům, ze kterých opat vysílá k jeptiškám probošta a kaplany.¹¹⁶

V čele panenského¹¹⁷ ženského kláštera stojí volená abatyše, kterou zastupuje převorka.¹¹⁸ Abatyše u cisterciáček stejně jako u benediktinek zajišťuje chod ústavu, reprezentuje klášter navenek, má hlavní zodpovědnost za klášter, přijímá profese.¹¹⁹ Její pravomoci jsou omezené opatem nadřízeného kláštera, který zajišťuje zpověď a duchovní správu sester, jmenuje kaplany a probošty, zajišťuje vizitace řádových domů, zastupuje všechny podřízené kláštery na generální kapitule. Další omezení práv abatyše pochází od probošta, s tím spolurozhoduje o každodenním chodu kláštera, probošt sám může zastupovat klášter při jednáních.¹²⁰ To je dáno i tím, že pro všechny členky platí přísná klauzura, abatyše však může dostat výjimku a klášter opustit v doprovodu dvou sester.¹²¹ Pro cisterciáčky platí *stabilitas loci*, věnují se vnitřní a rozjímavé modlitbě, duchovní četbě. Zavazují se k celoživotnímu mlčení, výjimkou je jedna hodina denně, kdy se mlčení může porušit, ale jen za účelem nutné komunikace a modliteb.¹²² Jeptišky se jinak zabývají drobnějšími ručními pracemi.

V Čechách se cisterciáci začínají usazovat před polovinou 12. století, první mužský klášter vznikl v Sedlci u Kutné Hory pravděpodobně roku 1149. První ženský klášter je založen roku 1225 v Oslavanech na Moravě zásluhou vdovy po znojenském hradsčím hodnostáři Heilwidis ze Znojma.¹²³ Druhý ženský klášter byl založen díky Konstancii Uherské, která zamýšlela vybudovat nový klášter v Praze, ale pod vlivem okolností došlo ke vzniku kláštera cisterciáček Porta coeli roku 1232 na Moravě u Tišnova. O dva toky později 1234 byl založen na území Českého království klášter St. Marienthal. V Čechách se cisterciáčky poprvé objevily až v 60. letech 13. století (Pohled, Sezemice).¹²⁴

Klášter v Pohledu se začal budovat v 60. letech 12. století na popud dcer Vítka z Klokot (Kateřiny, abatyše v cisterciáckém klášteři Porta coeli, Ludmily z Nové Říše, Jitky

¹¹⁴ BUBEN, M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích, II. díl/2 svazek, mnišské řády*, s. 163.

¹¹⁵ *Klášter Porta coeli – Cisterciáci*, [cit. 4. 6. 2019], dostupné z: <http://www.portacoeli.cz/informace/cisterciaci>.

¹¹⁶ Blíže viz: VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 116.

¹¹⁷ Do klášterů cisterciáček by neměly být přijímány vdovy, na rozdíl od benediktinek. In: Tamtéž, s. 116.

¹¹⁸ Viz: Tamtéž, s. 116.

¹¹⁹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II.*, s. 339, 352.

¹²⁰ Viz: Tamtéž, s. 349–350.

¹²¹ Blíže viz: Tamtéž, s. 349.

¹²² Blíže viz: *Řeholní život v Českých zemích*, s. 133.

¹²³ Viz: KOPIČKOVÁ, B.: *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii 13. – počátek 15. století*, s. 385.

¹²⁴ Viz: VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 116.

z Lovaně, Gertrudy).¹²⁵ V roce 1265 prodala Ludmila z Nové Říše majetek v Dolních Rakousích, získané finance použila na stavbu kláštera.¹²⁶ Ves Pohled sice patřila Smilovi z Lichtenburka, ale spravovali ji bratři Bodislav a Bartoloměj a jejich švagrová Osanna.¹²⁷ Pravděpodobně roku 1266 došlo k prodeji Pohledu Jitce a Smil se vzdal veškerých práv a to i patronátních práv k farnímu kostelu.¹²⁸ V roce 1269 založení cisterciáckého kláštera akceptovala generální kapitula.¹²⁹ Klášter uznal i Přemysl Otakar II. a spolu s královnou Kunhutou ho vzal pod svoji ochranu, český král navíc klášteru potvrdil majetky. Roku 1271 klášter pod ochranu bere i biskup Jan III. z Dražic.¹³⁰ Po vzoru řady cisterciáckých klášterů, byl i ten v Pohledu zasvěcen Panně Marii, proto se jmenuje *Vallis sanctae Marie*, v němčině *Frauenthal*, z této podoby je odvozena česká verze *Frantál*.¹³¹ Ani tento ženský klášter nebyl vyjmut ze zásahů Josefa II. a 12. ledna 1782 byl zrušen.

Řádovými sestrami pohledského kláštera byly zejména dcery z patricijských rodin, šlechtičny zde byly spíše vzácností.¹³² Nejvýznamnější členkou kláštera v Pohledu byla Alžběta, nemanželská dcera krále Václava II., nebo Václava III.,¹³³ která roku 1332 získala povolení přestoupit do kláštera svatého Jiří na Pražském hradě, později se stala abatyší benediktinského kláštera v Pustiměři.¹³⁴

4.3 Klarisky a klášter v Panenském Týnci

Stejně jako cisterciáci/cisterciacky i františkáni/klarisky vznikají z potřeby očistit církve a stávající řeholní řády, volají po chudobě, pokání i apoštolském životě.¹³⁵ Řád chudých sester svaté Kláry (klarisky) byl papežem Inocencem III. schválen roku 1216,¹³⁶ ale za dobu založení se považuje rok 1212.¹³⁷ V této době bylo nové společenství označováno

---

¹²⁵ CHARVÁTOVÁ, K: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II.*, s. 335. O problematice jmen sester v pramenech a problematice založení kláštera píše SVITÁK, Zbyněk: Počátky kláštera cisterciáček v Pohledu, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada historická (C)*, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 5–16.

¹²⁶ Tamtéž, s. 335.

¹²⁷ Blíže viz: HLOUŠKOVÁ, Helena: Z historie kláštera v Pohledu, in: *Havlíčkobrodsko. Vlastivědný sborník*, svazek č. 15, Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, 1999, s. 10.

¹²⁸ Viz: CHARVÁTOVÁ, K: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II.*, s. 335.

¹²⁹ Viz: VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 433.

¹³⁰ Viz: HLOUŠKOVÁ, Helena: Z historie kláštera v Pohledu, s. 10.

¹³¹ Viz: CHARVÁTOVÁ, K: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II.*, s. 338.

¹³² Blíže viz: Tamtéž, s. 356–357.

¹³³ Blíže viz: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: Alžběta, dcera Václava III., in: *Mediaevalia historica Bohemica*, Praha: Historický ústav AV ČR, 8, 2001, s. 43–49.

¹³⁴ Srov.: CHARVÁTOVÁ, K: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II.*, s. 358.

¹³⁵ Viz: *Řeholní život v Českých zemích*, s. 117.

¹³⁶ Více viz: HEIMBUCHER, M.: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, s. 816.

¹³⁷ Blíže viz: FRANK, K. S.: *Die Klarissen*, s. 125.

Chudé sestry damiánky (označení podle prvního kláštera, ve kterém první sestry sídlily).¹³⁸ Na klarisky se řád přejmenoval po svatořečení své zakladatelky, roku 1255.

Za zakladatelku řádu je považována svatá Klára (Chiara Offreduccio di Favaroni), kterou patrně ovlivnil život a kázání svatého Františka.¹³⁹ Klára utekla z domova roku 1212 a tajně vstoupila do Františkova řádu. Problém byl v tom, že žena nemohla žít s mnichy, a proto našel sv. František pro novou členku místo v benediktinském klášteře sv. Pavla.¹⁴⁰ Původně se tedy řídila řeholí svatého Benedikta,¹⁴¹ ale to se Kláře nelíbilo, jelikož František a jeho následovníci žili podle jiných pravidel. Chce dodržovat přísná Františkova pravidla – přijmout život v naprosté chudobě (jak společné, tak soukromé), kázat, sloužit nejpotřebnějším (chudým, nemocným a tělesně postiženým).¹⁴² To ale pro ženy nepřichází v úvahu. Postupně začala vznikat nová řehole, kterou sepsal kardinál Hugolin roku 1218,¹⁴³ v níž odmítá naprostou chudobu. Proto tato pravidla Klára odmítá. Roku 1228 proběhla úprava pravidel opět pod vedením Hugolina, jenž se snažil dodržet pravidla sv. Františka, ale přes to připsal klariskám řeholi benediktinek a odmítl naprostou chudobu řádu.¹⁴⁴ I druhý návrh byl zamítnutý, stejně jako pozdější třetí. Klára se nakonec rozhodla sepsat pravidla sama a papež Inocenc IV.¹⁴⁵ je schválil 10. srpna 1253.¹⁴⁶ Klára odstranila veškeré sporné body, striktně se držela přísné Františkovy řehole. Papež Urban IV. roku 1263 přidal k regulím ještě další články – přiřadil klarisky k františkánským řádům, odstranil absolutní chudobu řádu (společenství vlastní klášterní budovy a platy, kterými sestry zajišťovaly chod kláštera).¹⁴⁷

V čele kláštera klarisek stojí abatyše, její zástupkyní je převorka, běžný je vlastní noviciát. Na ženský klášter má dohlížet diecézní biskup, nebo vyšší představený františkánského řádu. Sestry žijí kontemplativně, v chudobě, a v klášterním odloučení (poté, co vstoupí do kláštera, tak by ho již neměly opustit).¹⁴⁸ Jejich posláním je chvála Bohu, slavení eucharistii, rozjímání, vnitřní modlitba, v rámci zajištění obživy se věnují práci na

¹³⁸ Blíže viz: HEIMBUCHER, M.: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, s. 815.

¹³⁹ GIANDOMENICO, Nicola: *Umění a historie Assisi*, Česká edice, Firenze: Bonechi, 1994, s. 90.

¹⁴⁰ Více viz: HEIMBUCHER, M.: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, s. 816.

¹⁴¹ Blíže viz: POLC, Jaroslav: *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1988, s. 48.

¹⁴² Srov.: MIKULKA, Jaromír: *Anežka Přemyslovna*, Praha: Melantrich, 1988, s. 3–4.

¹⁴³ Blíže viz: FRANK, K. S.: *Die Klarissen*, s. 129.

¹⁴⁴ Srov.: POLC, J.: *Svěťice Anežka Přemyslovna*, s. 48–49.

¹⁴⁵ Dříve kardinál Hugolin.

¹⁴⁶ Blíže viz: FRANK, K. S.: *Die Klarissen*, s. 129.

¹⁴⁷ Blíže viz: FRANK, K. S.: *Die Klarissen*, s. 129–130; SCHLAGETER, Johannes K.: *Theologie oder Anthropologie des Kreuzes? Augustin von Alveltdts sicht menschlicher misere in seiner Erklärung der Klarissen-Regel von 1533/34*, In: *Archivum Franciscanum Historicum*, ročník 111, číslo 1–2, 2018, s. 113.

¹⁴⁸ Viz: *Řeholní život v Českých zemích*, s. 118.

zahradě, mohou se zabývat i uměleckými řemesly.¹⁴⁹ Abatyše je volena na doživotí, podmínkou pro možnost volby je řádné složení slibů.¹⁵⁰

Do Čech přišel řád klarisek roku 1233 na pozvání královské dcery Anežky Přemyslovny, na jejíž popud byl v Praze založen první ženský klášter klarisek.¹⁵¹ První kláštery na území Čech a Moravy vznikaly z iniciativy přemyslovských panovníků, až ke konci 13. a 14. století byly řeholní domy klarisek zakládány v poddanských městech, nejčastěji lokálními šlechtici.¹⁵²

Klášter v Panenském Týnci vznikl ke konci 13. století, o přesnějším datu se spekuluje.¹⁵³ Zakladateli jsou páni ze Žirotína, spekuluje se o Plichtovi nebo Habartovi.¹⁵⁴ Vzhledem k tomu, že první dochovaná listina z roku 1321 potvrzuje nadaci Habarta ze Žirotína a jeho synové (Plichta, Jaroslav, Habart) ji ještě rozšiřují o další majetky,¹⁵⁵ lze se logicky přiklonit k tomu, že zakladatelem byl Habart ze Žirotína. Není zatím ani jisté, kdy přesně byl klášter zrušen. 12. ledna 1782 bylo vydáno příslušné nařízení, ale k samotnému zrušení došlo mezi květnem 1782 – 1. říjnem 1784.¹⁵⁶

O jednotlivých sestřích v Panenském Týnci nemáme téměř žádné informace, tudíž nelze určit ani jejich sociální původ. Mezi prvními abatyšemi se nacházejí dcery ze šlechtických rodů (Eliška ze Žirotína (konec 14. století), Anna ze Žirotína (počátek 15. století), Anna z Kolovrat (počátek 16. století)),¹⁵⁷ ale s postupujícím časem se již žádná šlechtična neobjevuje a lze jen spekulovat, zda abatyše byly z patricijských rodů, či z městského prostředí, nebo z okolních městeček a vsí. Podle Roesta pocházela většina klarisek obvykle z vyšších sociálních vrstev,¹⁵⁸ což se ale u Panenského Týnce nezdá pravděpodobné.

Ač o klášteřu ani jeho členkách mnoho nevíme, i po stoletích místo láká řadu lidí. Důvodem je nedostavěný klášterní chrám,¹⁵⁹ který byl poničen požárem, ale i přesto jej řadíme k výrazným gotickým dílům 14. století.¹⁶⁰ Podle názoru některých historiků umění by

---

¹⁴⁹ Řeholní život v Českých zemích, s. 118–120.

¹⁵⁰ *Spisy sv. Františka a sv. Kláry*, Praha: Provincie kapucínů ČR, 2014, s. 191–207.

¹⁵¹ Blíže viz: SOUKUPOVÁ, H.: *Anežský klášter v Praze*, s. 49.

¹⁵² KAŠPÁRKOVÁ, J.: *Kláštery klarisek a františkánských terciárek v českých zemích*, s. 28.

¹⁵³ Blíže: HEJDOVÁ, T.: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, 17–18.

¹⁵⁴ Viz: Tamtéž, s. 17–18.

¹⁵⁵ NA, AZK-L 45/I/2, sign. 1304, *Monasterium, Europe's virtual documents online*, [cit. 5. 6. 2019], dostupné z: <http://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/1304/charter?q=tynec>.

¹⁵⁶ BASTL, O.: Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II., in: *Historická geografie*, 28, Praha: Historický ústav, 1995, s. 155–162.

¹⁵⁷ Srov.: HEJDOVÁ, T.: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, s. 69.

¹⁵⁸ ROEST, B.: *Order and Disorder: The Poor Clares between Foundation and Reform*, s. 367.

¹⁵⁹ Jeho vznik a popis viz: HEJDOVÁ, T.: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, s. 48–50.

¹⁶⁰ LÍBAL, Dobroslav: *Gotická architektura*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/1, Od počátků do konce středověku*, Praha: Academia, 1984, s. 193.

chrám v případě dostavění byl jednou z nejvýznamnějších vrcholně gotických staveb na celém území České republiky.¹⁶¹ Existuje řada různých teorií o konventním chrámu. Nedávný průzkum ukázal, že v chrámu na místě kněžiště je v hloubce cca 4 metry uložena schránka. Objevila se spekulace, že by se mohlo jednat o hrob svaté Anežky.¹⁶²

4.4 Změny v postavení abatyše po husitských válkách

Z předchozího rozboru jasně vyplývá, že řádová pravidla obecně stanovují, jak by měl ženský klášter fungovat, čemu se mají členky věnovat. O abatyši se většinou dozvíme, že byla volena a spravovala klášter ve vnějších a vnitřních záležitostech. Volba abatyše původně byla podle kanonického práva záležitostí celého konventu,¹⁶³ v době po husitských bouřích, kdy výrazně ubylo členů klášterů, se proměňuje průběh samotné volby. Řeholníci si zvolili volitele, ti předložili návrh na volbu opata/abatyše, kandidát byl buď přijat, nebo byl vybrán jiný. Rozhodující slovo při ustanovení abatyše míval fundátor, či světský ochránce v rozporu s kanonickým právem.¹⁶⁴ Očekávalo se, že abatyší bude zvolena řádová sestra z téhož kláštera.

Husitské války razantně zasahují do počtu řeholníků a řeholnic, tím jsou kláštery personálně oslabeny, což zasahuje i do voleb nových abatyší. Celkem často se stávalo, že v konkrétním klášteře se vhodná kandidátka nenašla, docházelo tak k přesunům v rámci jednotlivých klášterů stejného řádu. Díky dopisu panenskotýnecké abatyše z roku 1585 víme, že tato situace nastala v Olomouci v klášteře svaté Kláry.¹⁶⁵ Abatyše Anna z Litoměřic žádá arcibiskupa Medka z Mohelnice, aby se nová abatyše nehledala v jejím klášteře, jelikož v konventu se nachází jen jedna vhodná adeptka, která je v pokročilém věku.¹⁶⁶

Přestup řádové sestry do úřadu abatyše v jiném klášteře v rámci jednoho řádu je pochopitelný, ale v minulosti docházelo k přechodům i napříč řády. Tuto situaci máme doloženou v klášteře svatého Jiří, kde roku 1562 nebyla žádná vhodná adeptka na post abatyše.¹⁶⁷ Už se zde ale neuvádí, kdo se abatyší stal. Vzhledem k tomu, že v Národním

---

¹⁶¹ PATRNÝ, Michal: *Bývalý konvent klarisek v Panenském Týnci, Standardní stavebně-historický průzkum*, odd. SHP NPÚ/ÚP, 2009, s. 70.

¹⁶² *Mystický chrám může skrývat objev století – ostatky Anežky České*, [cit. 5. 6. 2019], dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/351589-mysticky-chram-muze-skrivat-objev-stoleti-ostatky-anezky-ceske.html>.

¹⁶³ Viz: WINTER, Z.: *Život církevní*, svazek druhý, s. 734; MODRÁKOVÁ, R.: Úřad abatyše kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století.

¹⁶⁴ Viz: MACEK, Josef: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha: Argo, 2001, s. 224.

¹⁶⁵ Dopis abatyše arcibiskupovi z 15. března 1585. Viz: NA, APA, *Klášteř klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, karton č. 2115.

¹⁶⁶ Podrobněji viz: HEJDOVÁ, T.: *Klášteř klarisek v Panenském Týnci*, s. 28–29.

¹⁶⁷ Srov. WINTER, Z.: *Život církevní*, svazek druhý, s. 736. Vzhledem k Winterově tvrzení, že „roku 1500 byly u sv. Jiří na Hradě jenom dvě panny“ se nelze divit, že o 62 let později není v konventu vhodná kandidátka na abatyši. In: Tamtéž, s. 704.

archivu jsou dochované dopisy, pod nimiž je podepsána „Dorota z Krumlova, abatyše u svatého Jiří“,¹⁶⁸ které většinou nejsou až na dva datovány (jeden obsahuje datum 23. listopadu 1573,¹⁶⁹ druhý lze datovat jen přibližně a nejistě okolo roku 1565¹⁷⁰), lze uvažovat o tom, že právě ona se stala novou abatyší. V Panenském Týnci byla zmiňována abatyše Dorota z Krumlova v letech 1550–1564, je možné usuzovat, že se jedná o stejnou osobu.¹⁷¹ Tudíž abatyše klarisek se stala abatyší v benediktinském klášteře. Další problém je v tom, že abatyše by neměla kumulovat posty, ale u Doroty z Krumlova se lze domnívat, že po nějakou dobu byla abatyší v obou klášterech. Další dochovaný přesun matky představené se odehrál v roce 1574, kdy byla cisterciácká abatyše Judita z Pohledu na rozkaz arcibiskupa sesazena a přesunuta do kláštera sv. Jiří na Pražském hradě.¹⁷² V roce 1577 se ve znojenském klášteře klarisek stává abatyší sestra, která pocházela z cisterciáckého řádu.¹⁷³

4.5 Tridentský koncil

Život podle řeholních pravidel nebyl v 16. století plně dodržován, což lze vyvozovat z toho, že se touto problematikou zabýval i tridentský koncil. Koncil byl svolán až na druhý pokus roku 1545 do Tridentu, probíhal se dvěma přestávkami do roku 1563, zabýval se problematikou rozmáhajícího se protestantismu, který odmítl, věnoval se reformě katolické církve ve všech možných ohledech, sjednotil liturgii, stanovil přesnou formu mše, tzv. tridentská mše.¹⁷⁴ Záležitosti řeholníků a mnišek, bez ohledu na příslušnost k řádům, se řešily až na posledním 25. zasedání koncilu.¹⁷⁵ Dekret o řeholnicích a mniškách upozorňuje na to, že morálka nepoklesla ve všech klášterech, ale vznikl proto „aby tam, kde stará a řeholní kázeň upadla, byla rychleji obnovena“.¹⁷⁶ Osobě abatyše se věnuje Hlava 7, ve které je stanoveno, že do čela kláštera může být zvolena žena starší 40 let, která žije v klášteře minimálně osm let od složení slibů. Pokud taková řeholnice není k dispozici, umožňuje výnos

¹⁶⁸ NA, AZK, *Řád benediktinek, sv. Jiří*, 2570; NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském hradě*, sign. B 45/5/3 a 45/5/35.

¹⁶⁹ Dopis Doroty z Krumlova adresovaný do české dvorské komory ohledně vesnic Nebužel a Zálezlic. In: NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském hradě*, sign. B 45/5/35, též *Dorota z Krumlova: Listy abatyše u svatého Jiří na Pražském hradě*, ed. Hejdová, T., s. X'1r.

¹⁷⁰ Dopis Doroty z Krumlova adresovaný českému králi. Viz: NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském hradě*, sign. B 45/5/3, též *Dorota z Krumlova: Listy abatyše u svatého Jiří na Pražském hradě*, ed. Hejdová, T., s. VI'1r.

¹⁷¹ Podrobněji viz: HEJDOVÁ, T.: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, bakalářská práce, s. 29–30.

¹⁷² Viz: BOROVIČKA, F.: *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1873., s. 66, ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 354–355.

¹⁷³ Viz: KAŠPÁRKOVÁ, J.: *Ženské kláštery v české františkánské provincii*, s. 13.

¹⁷⁴ O problematice svolávání, přerušování, průběhu koncilu a stručném nástinu jednání blíže viz: JEDIN, H.: *Malé dějiny koncilů*, s. 62–80; o průběhu jednání a „technických náležitostech koncilu“ viz: JEDIN, H.: *Geschichte des Konzils von Trient*; O'MALLEY, J. W.: *Trent and all that: renaming Catholicism in the early moder era*.

¹⁷⁵ Viz: JEDIN, H.: *Malé dějiny koncilů*, s. 78.

¹⁷⁶ HRDINA, I. A.: *Dokumenty tridentského koncilu*, s. 245. Celý dekret je v latinsko-českém paralelním znění vytištěn na s. 245–260.

volbu vhodné kandidátky z jiného kláštera stejného řádu, nebo v odůvodněných případech se umožňuje s povolením biskupa či jiného představeného volba řeholnice, jež dosáhla věku 30 let a v klášteře žije pět let od složení slibů.¹⁷⁷ V tomtéž paragrafu stojí, že žádná abatyše nesmí stát v čele dvou či více klášterů, pokud se tak stane, během šesti měsíců se má rozhodnout, kde chce zůstat a na místa v ostatních kláštorech rezignovat.¹⁷⁸ O klauzuru a bezpečnosti mluví Hlava 5. Ustanovuje, že žádná řeholnice po složení slibů nesmí vyjít z kláštera, výjimku může udělit pouze biskup. Ten spolu s představeným smí udělit i povolení jiné osobě než řádové sestře vstup do klauzury.¹⁷⁹ V paragrafu 10 je stanovena frekvence zpovědi a svatého přijímání; zpovědníka má sestrám zajistit biskup.¹⁸⁰ Preláti se také věnovali vstupu do kláštera, který má být svobodný, žádná žena k němu nesmí být nucena, ale nemá být ani odrazována.¹⁸¹ Řeholní šat smí obléci až dívka starší dvanácti let po „vyšetření“ biskupem, či vikářem. Pokud je shledáno, že do řádu vstupuje ze zbožné a svobodné vůle, může být přijata.¹⁸² Ale sliby nemohou být složeny před 16. rokem života, nebo dříve než rok od obláčky.¹⁸³ V posledním paragrafu (22) je závěrečné ustanovení, ve kterém stojí, že tento dekret má neprodleně platit pro všechny řeholníky a řeholnice bez ohledu na příslušnost k řádu. Výslovně upozorňuje na to, že pokud je řehole přísnější než tento dekret, mají se řeholníci držet svých regulí, výjimkou je způsobilost vlastnit společný nemovitý majetek.¹⁸⁴

Jak rychle se výnosy a dekrety tridentského koncilu šířily, nelze pro celou katolickou Evropu jednoznačně určit. V českých a moravských kláštorech se je v letech 1572–1577 snažil rozšiřovat vizitátor Felicián Niguard.¹⁸⁵ Z pohledského kláštera je z roku 1604 zachován výpis některých článků tridentského koncilu.¹⁸⁶ Oficiálně ale byly dekrety v Čechách uvedeny v platnost až roku 1605.¹⁸⁷ Není však jasné, jak dlouho trvalo jejich zavedení do běžné praxe, jelikož se řeholní řády jejich zavedení bránily.

---

¹⁷⁷ HRDINA, I. A.: *Dokumenty tridentského koncilu*, s. 250.

¹⁷⁸ Viz: Tamtéž, s. 250.

¹⁷⁹ Viz: Tamtéž, s. 248.

¹⁸⁰ Blíže viz: Tamtéž, s. 251–252.

¹⁸¹ Podrobněji: Tamtéž, s. 256.

¹⁸² Viz: Tamtéž, s. 255.

¹⁸³ Blíže viz: Tamtéž, s. 254.

¹⁸⁴ Blíže viz: Tamtéž, s. 257–258.

¹⁸⁵ Blíže viz: ČERNUŠÁK, Tomáš: *Převorka Anna versus probošt Šebestián – dva typy řeholníků v Nové Říši na konci 16. století*, s. 10.

¹⁸⁶ NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

¹⁸⁷ BERKA, Zbyněk z Dubé: *Synodus Archidioecesis Pragensis*, Praha, 1605.

5. Role abatyše v církevních záležitostech

Do duchovní správy zahrnujeme nejen působení abatyše v konventu, ale i dosazování kněží na farnosti, které klášter spravuje. Archivní prameny nezachycují standardní situace, o těch není potřeba psát nebo informovat o nich autority, popřípadě při jejich řešení žádat o pomoc. Naopak z pramenů lze získat přehled o problematických situacích, se kterými se musely abatyše vypořádat. Vzhledem k neúplnému zachování dokumentů je možné popsat pouze některé záležitosti, kterými se abatyše zabývaly, a to ještě s vědomím, že většinou máme jen kusé informace o řešené problematice.

5.1 Přestupky řádových sester

V 15. století dochází v církvi, řeholní společenství nevyjímaje, k úpadku morálky. Klesá počet řeholníků a dochází k porušování pravidel života v kláštorech,¹⁸⁸ např. porušováním slibů chudoby, čistoty, nedodržením přísné klauzury.¹⁸⁹ Postup trestání prohřešků sester má na starosti abatyše. Dle řehole svaté Kláry stanovuje trest abatyše, ale než se tak stane, musí být proviněná sestra nejprve dvakrát či třikrát napomenuta. Pokud se její chování nezmění, má být potrestána tak, že dostává k jídlu jen vodu a chléb na zemi ve společném refektáři.¹⁹⁰ V regulích a statutech benediktinského řádu je stanoveno, že přestupek sestry musí být doložen minimálně dvěma svědky, trestání je na abatyši, která může trestat disciplinárně, tedy zákazem mluvení s ostatními sestrami, omezením na jídle apod. Pokud je sestra trestána, nesmí se zpovídat, ani se dostavit ke svatému přijímání.¹⁹¹ Provinění sestry by mělo být předneseno před celou kapitulou, tzn. před shromážděním sester daného konventu.¹⁹² Jak je vidět, u benediktinek i klarisek je trestání prohřešků podobné – trest stanovuje abatyše, ostatní řádové sestry jsou o provinění a trestu informovány. Potrestání vězením či exkomunikací se objevuje až později.¹⁹³ Pravděpodobně s postupující morální krizí bylo nutné odstupňovat tresty podle závažnosti prohřešku.

Vzhledem k tomu, že se dochovalo jen minimum písemných dokladů o prohřešcích řádových sester, je možné se domnívat, že abatyše problémy řešila nejčastěji ústním napomenutím. Všechny řehole i další řádové předpisy dbají na to, aby se spory urovnaly

¹⁸⁸ Blíže viz: KAVKA, F., SKÝBOVÁ, A.: *Husitský epilog...*, s. 182.

¹⁸⁹ Viz: ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 441–442; HEJDOVÁ, T.: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, s. 34–35.

¹⁹⁰ Viz: *Spisy sv. Františka a sv. Kláry*, s. 202–203.

¹⁹¹ *Regula Benedicti = Řehole Benediktova*, články 23–28, s. 75–83.

¹⁹² Tamtéž, článek 23, s. 75–79.

¹⁹³ KAŠPÁRKOVÁ, J.: *Ženské kláštery v české františkánské provincii v raném novověku*, s. 59.

doma,¹⁹⁴ tj. v klášteře. To potvrzuje i J. Zdichynec, když uvádí, že „prohřešky ani tresty řeholnic se v žádném případě nesměly vynášet ven za zdi kláštera.“¹⁹⁵ Je možné očekávat, že pokud se o nenáležitém chování sester dochoval nějaký písemný záznam, najdeme jej v rámci vizitačních protokolů, kterých máme pro polovinu 16. a počátek 17. století z vybraných klášterů jen poskrovnu. Nicméně máme i několik málo informací o porušení pravidel mimo vizitace. (viz níže).

V prestižním klášteře svatého Jiří nelze očekávat, že kázeňských prohřešků bude příliš. Ale i zde jich je několik zdokumentovaných. Roku 1564 žádá pražský arcibiskup potrestání svatojiřské jeptišky Evy, *keráž zapomenuvši se nad zaslíbením a povinností a povolání svého stavu duchovního, úmysl svůj v světském běhu a rozkoši přiložila.*¹⁹⁶ Arcibiskup žádá po Dorotě z Krumlova, kterou tituluje jako abatyši týneckou,¹⁹⁷ aby Evu uvrhla do vězení, čím eliminuje její možný negativní vliv na ostatní a pravděpodobně i předpokládá Evino napravení.

Zajímavým pramenem jsou abatyšiny poznámky *k informaci pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří*, které pochází pravděpodobně z roku 1664.¹⁹⁸ Alžběta Eufrosina Kestnerová popisuje řadu kázeňských přestupků řádových sester, konvršky i převorky svatojiřského kláštera. Navzdory tomu, že se jedná o mladší pramen, který nezapadá do časového vymezení práce, používáme informace z něj pro ilustraci potřeby obnovení morálky a přísného dodržování řehole, které není ani ve druhé polovině 17. století samozřejmostí.

Nejvíce se abatyše věnuje jeptišce Aničce, která už vystřídala pět vrchností (ve smyslu představených) a u všech měla problémy. Napomínání ani udělování pokání nepomáhalo, naopak, *když ji napomenuly a chtěly trestat, jako to znamenala, že má mít pokání, hned se nemocnou udělala, jakoby psotník měla, na zem sebou hodila a tak všecky šálila.*¹⁹⁹ Jako příklad porušení regulí a statut řádu abatyše uvádí to, že se sestra Anička stýká se světskými lidmi (nejvíce s čeládkou) a vodí si je do cely, navádí sestry k nepravostem. Abatyše si neví

---

¹⁹⁴ Viz: WINTER, Z.: *Život církevní v Čechách*, s. 774.

¹⁹⁵ Viz: ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 444. Podrobněji: BOUTON, Jean de la Croix: *Les moniales Cisterciennes II*, Grignan: Aiguebelle, 1987, s. 68; LÉKAI, Louis J.: *The White monks*, Okauchee, 1953, s. 73.

¹⁹⁶ BOROVIČKA, Klement: *Jednání a dopisy konzistoře, katolické i utrakvistické*, díl II., Praha: I. L. Kober, 1869, s. 380.

¹⁹⁷ Dorota je v tuto dobu asi abatyši v obou kláštorech, viz výše, nebo HEJDOVÁ, T: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 29–30.

¹⁹⁸ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, Klášter svatého Jiří, sign. C 119/4, karton 2101.

¹⁹⁹ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, adresát není známý, ale lze předpokládat, že se jednalo o arcibiskupa. NA, APA, *Kláster svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101.

rady, obrátila se proto na probošta, ten efektivně nepomohl, ani zásah kardinála²⁰⁰ není přínosný. Se sestrou Aničkou vede rozmluvy rektor, který došel k závěru, že *by měla bejti zavřena a dobře trestána*.²⁰¹ Abatyše navrhuje přemístění, sestry do jiného kláštera, aby se u sv. Jiří uklidnily poměry.²⁰² Další jeptiškou, jež se stýká se *světskejmi, kteří v klášteře zůstávají*, je *panna Kundel*. Ta dále zrazuje novicku Judit od setrvání v klášteře, *klevety dělá a nepokoj mezi sestrami v kůru, mezi službou boží pohoršení činí*, uložené pokání řádně vykoná, ale pak pokračuje v tom samém. *Po s[vaté] zpovědi začastý nepokojná a zlostná bejvá a předce k božimu stolu přistupuje. Slovem skoro druhá panna Anička jest, která by tak dobře proti vrchnosti bouřila*. Stejně jako sestra Anna se odvolává na to, že je starší než abatyše, a tudíž ji nemusí poslouchat. Tomu se matka představená samozřejmě brání.²⁰³

Abatyše se musí vypořádat i se stížnostmi ohledně jídla či nadměrného pití. Na nedostatek jídla a pití si stěžují již výše zmíněná *Anička* a *Sibilka*. Matka představená uvádí, že *Anička vypije více vína i piva, než by měla, a i přesto si stěžuje*. Dále dodává, že jídlo, které všichni dostávají, tyto dvě sestry často vrací, protože jim nechutná.²⁰⁴ Další dvě sestry, *Evička*²⁰⁵ a *Liduška*,²⁰⁶ se oddávají nadměrnému pití. Přičemž abatyše poručila, aby *zavírali almaru, kde konvičky bejvají*²⁰⁷ a sestra Evička se tak k vínu nedostala.

Řádová sestra Romana sice nenavádí ostatní k nepravostem, ale lehké to s ní také není, je totiž *příliš protivná, vždycky v zlosti zůstává, bud'to proti vrchním nebo sestram bude zlost držet*. Abatyše jí už několikrát zakázala jít ke společnému jídlu, ale Romana *žádného poslušensví nechce zachovati, nechce nic pro klášterský dobrý dělati, jen celej čas zaháli a klevetí, spravuje po klášteře ..., což jest hrubě škodný duši i tělu, neb skrze zahálku do hříchu se padá a to ne do malejch*.²⁰⁸

Další sestra, Anastazie, je už dlouho nemocná, *pět čtvrtí leží, přitom sobě tak počíná, že žádná sestra, která jí slouží při ní nemůže obstát [...] medicínu z oken vyhází, o zem roztlačé. Když já nebo panna převora ji napomínáme, tehdy na nás zlořečí i do očí proklatý, zlořečený, aby nás všechny vzali, Pán Bůh rač chránit, hned je jmenuje, příšery, aby jsme propadly, až vlasy vstávají hrůzou z těch jejích slov*. Abatyše si s ní neví rady, s Anastazií se snaží pracovat i duchovní otec, ale *nic není platno, ještě se chlubí, že ona se ze všeho*

²⁰⁰ Pravděpodobně se tím myslí Arnošt Vojtěch z Harrachu.

²⁰¹ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, *Klášter svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž, N. 3. (Je ponecháno originální značení, nejedná se o foliaci, ale o jednotlivé případy.)

²⁰⁴ Tamtéž, N. 2.

²⁰⁵ Tamtéž, N. 8.

²⁰⁶ Tamtéž, N. 9.

²⁰⁷ Tamtéž, N. 8.

²⁰⁸ Tamtéž, N. 4.

nespovídá, dokonce měla říci, že se již ona odevzdala zlýmu nepříteli.²⁰⁹ Sestra Sibilka je na tom zdravotně ještě hůř, než zmíněná Anastazie. Abatyše říká, že při dobrým rozumu nejní a začíná být nebezpečná svému okolí, dokonce se obává, že by mohla někdy některou sestru zabít. Navíc odmítá pít pivo a dožaduje se jen vína, ale *když se podnapije, hrozně sobě počíná.*²¹⁰

Ojedinele je doložena i stížnost na svatojiřskou konvršku.²¹¹ Marta je *hrubě neposlušná, nepřikladná, svůj hábit a profesi lechčí, žádnýho studu panenskýho nemá, i před mužskejmi osobami nestydí se, i před čeládkou domácí bez hábitu i bez fáchu choditi, což jest proti reguli. Když já nebo panna převora ji napomínáme, křičí, až se po klášteře rozlíhá. Ač byla přijata jako laická sestra na práci v kuchyni, tak tuto práci odmítá. Uložené tresty nepomáhají, proto abatyše prosí, *necht' jest v tom [Marta] napomenuta od pánův komisařův, aby se aspoň zastyděla a svý povolání zastávala.*²¹²*

Pravděpodobně jedním z největších prohřešků, který si lze v ženském řádu představit, je otěhotnění jeptišky. To je zdokumentováno např. v pohledském klášteře. Kolátor panství²¹³ vypočítává řadu nepravostí, které se v klášteře odehrávaly. *Tuto správu svú dávám, že jest jedna panna příčinou bratra dotčené abatyše, kteréhož při sobě měla, jakž se správa dává, obřichatěla.*²¹⁴ Autor dopisu žádá arcibiskupa, *aby takové duchovní osoby neřádny raději trestal a takové neřády přetrhoval, nežli osoba má světská.*²¹⁵ Z tohoto jasně vyplývá, že světský pán odmítá soudit a udílet trest duchovní osobě, neboť to přísluší církevní hierarchii. První, kdo by měl uložit náležité pokání či trest, je abatyše, ale jelikož té se případ osobně týká, neboť otcem dítěte byla osoba jí blízká, nelze očekávat nestranné řešení. Podle zvyklostí by měl zasáhnout vizitátor frauentalského kláštera, sedlecký opat, ale dle Zachariáše z Hradce se ani on nepodílí na trestání. To přichází až zásahem arcibiskupa, který rozhodl o tom, že

---

²⁰⁹ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, *Kláster svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101, N. 5.

²¹⁰ Tamtéž, N. 7.

²¹¹ Laická sestra, jež se neúčastní všech chórových modliteb, a tudíž se může intenzivněji věnovat práci v kuchyni, či péči o nemocné. Jejich postavení v klášteře bývá dáno i sociálním původem, popřípadě vzděláním.

²¹² Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, *Kláster svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101, N. 6.

²¹³ Pravděpodobně se jedná o Zachariáše z Hradce, ač není podepsán.

²¹⁴ Dopis je adresován arcibiskupovi, není uvedeno datum, autor není podepsaný, ale dle všeho je autorem majitel panství a kolátor kláštera Zachariáš z Hradce, NA, APA, *Kláster Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²¹⁵ Tamtéž.

sestra z kláštera vyvezená jest.²¹⁶ Podobný případ se odehrál i v Marienthalu, kdy v 80. letech 16. století utekla jedna jeptiška s klášterním kaplanem a porodila mu syna.²¹⁷

Jsou také zdokumentovány příklady, kdy sestry z vlastní vůle opustí klášter. V některých případech je známý i důvod odchodu jeptišky z kláštera. V 80. letech 16. století opouští brněnský řeholní dům klarisek sestra Magdalena spolu s jedním z pěti posledních františkánů.²¹⁸ Motivací k opuštění kláštera nemusí být jen vnější okolnosti, ale i vzájemné vztahy uvnitř konventu. V dopise z 2. července 1601 se dozvídáme o panenskotýnecké řádové sestře Ludmile, *keráž jest vystoupila a nad svejm slibem se zapomenula, že co jest učinila z velký těžkosti a trápení, keréz od panny abatyše měla. Ludmila se zase upamatovala a do svýho klášteru zase přišla, ale protože těžce porušila reguli, byla vsazena do vězení.*²¹⁹ Vikářka Voršila Tachovská se za Ludmilu u arcibiskupa přimlouvá, *pokudž možný ... tu vinu jí odpustiti a toho vězení, v kterýmž zůstává, prázdna poručiti učiniti. Ona Pánu Bohu a Vaši knížecí Milosti připovídá, že chce jináče pobožněji na světě živa v svým řádu a reguli zůstávajíce bejti.*²²⁰ To, že Ludmila opustila klášter kvůli abatyši, je doloženo i v dopise vrbenského kněze Pavla, který popisuje, že abatyši sám *napomínal, aby jim [sestrám] příkoří nečinila.*²²¹ Ze stejného důvodu jako Ludmila odchází z Panenského Týnce i sestra Dorota, ale ta se do konventu již nevrací.²²²

Jindy je známý jen prostý fakt, že jeptišky odešly. Roku 1552 popisuje tišnovská abatyše Barbora, že sestra Lída Hradecká se v noci spustila po provaze a odešla z kláštera.²²³ Tak je tomu v Pohledu: *dvě pak jiné panny nočního času z kláštera pryč ušly a po světě běhají.*²²⁴ V tomto případě se jedna vrátila, jednu z těch zase abatyše do kláštera přijala

---

²¹⁶ Dopis je adresován arcibiskupovi, není uvedeno datum, autor není podepsaný, ale dle všeho je autorem majitel panství a kolátor kláštera Zachariáš z Hradce. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²¹⁷ Viz: ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 505.

²¹⁸ Blíže viz: Viz: KAŠPÁRKOVÁ, J.: *Ženské kláštery v české františkánské provincii v raném novověku*, s. 16.

²¹⁹ Dopis vikářky Voršily Tachovské arcibiskupovi pražskému. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115, též *Voršila Tachovská: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. I'1r.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Dopis vrbenského kněze Pavla arcibiskupovi z 29. července 1600. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115.

²²² Dopis vikářky Voršily Tachovské arcibiskupovi pražskému. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115, též *Voršila Tachovská: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. I'1v.

²²³ WINTER, Z: *Život církevní v Čechách*, s. 796.

²²⁴ Dopis je adresován arcibiskupovi, není uvedeno datum, autor není podepsaný, ale dle všeho je autorem majitel panství a kolátor kláštera Zachariáš z Hradce. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

*a u sebe ji má, na velikou potupu a posměch jinejm duchovním pohlaví ženského osobám.*²²⁵

V roce 1586 opouští jedna z řeholnic klášter Marienthal a odchází do Zhořelce, ale tamní luteránská rada ji posílá zpět do kláštera.²²⁶

V archivních pramenech jsou zřídka doloženy tresty bez toho, aniž bychom si byli jisti samotným proviněním. Z Panenského Týnce je dochovaná zpráva z roku 1573 o řádové sestře Anně, jejíž provinění neznáme. Z listu jen plyne, že již byla trestána, ale jelikož nedošlo k nápravě, arcibiskup radí abatyši Anně z Litoměřic, aby ji tentokrát zavřela do vězení, kde se nedostane k inkoustu a papíru.²²⁷ Není jasné, zda sestra Anna byla skutečně vsazena do vězení a polepšila se, či zda abatyše ve spolupráci s arcibiskupem sáhla k přísnějšímu trestu a Annu buď převedla do jiného kláštera, nebo ji z řeholního života vyloučila. Z roku 1577 se dochovala písemná zpráva, která uvádí, že v klášteře je jen jediná jeptiška.²²⁸ Jelikož abatyše Anna z Litoměřic umírá až 13. února 1588,²²⁹ lze předpokládat, že onou zmiňovanou jedinou sestrou je abatyše a řádová sestra Anna tak v klášteře už není.

Zřídka jsou informace o porušování morálních pravidel a regulí řádu doložené mimo dokumenty, které požadují či nařizují potrestání dotyčné sestry. Z 15. března 1585 se dochoval dopis panenskotýnecké abatyše Anny z Litoměřic, z jehož obsahu se dovídáme, že panna Kateřina, *jsouc již poněkud nedostatečná a věku sešlého*, se nechová úplně standardně. *A ona, panna Kateřina, drahou summu peněz u dobrých lidí vyjednavši se vzdlužila a tu také platiti a vyvazovati má.*²³⁰ Není jasné, na co Kateřina peníze potřebovala. Opravu konventu, která v této době skutečně probíhala,²³¹ a s ní spojené shánění financí má na starosti abatyše, popřípadě její zástupkyně. Z poznámky o zadlužení navíc vyplývají dva přestupky vůči regulím. Členka řádu Chudých sester se zadlužila, tzn. vlastnila majetek, navíc při půjčování musela se vši pravděpodobností opustit konvent.

Jak je z vybraných příkladů patrné, v raném novověku docházelo k řadě porušení pravidel – od konzumace jídla a pití přes míru, přes neposlušnost vůči abatyši, až po opuštění

²²⁵ Dopis je adresován arcibiskupovi, není uvedeno datum, autor není podepsaný, ale dle všeho je autorem majitel panství a kolátor kláštera Zachariáš z Hradce. NA, APA, *Kláster Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502.

²²⁶ Viz: ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 505.

²²⁷ Dopis arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice abatyši z 28. prosince 1573. NA, APA, *Kopíř českých missivů*, sign. B 1/13, 27r; blíže viz: HEJDOVÁ, T.: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 29–30.

²²⁸ KAVKA, F.; SKÝBOVÁ, A.: *Husitský epilog ...*, s. 183.

²²⁹ Dopis Kateřiny z Kladna arcibiskupovi ze 13. února 1588 o úmrtí abatyše. NA, APA, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, též *Kateřina z Kladna: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. I'1r.

²³⁰ Dopis abatyše arcibiskupovi z 15. března 1585. NA, APA, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, též *Anna z Litoměřic: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. I'1r.

²³¹ Podrobněji viz: HEJDOVÁ, T.: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 21–24.

kláštera, či oddávání se tělesné žádosti. Zikmund Winter klasifikuje jednotlivá provinění, která dělí do čtyř skupin – viny lehké, těžké, těžší, nejtěžší. Mezi lehká provinění patří např. pozdní příchod na hodinky, špatný zpěv či předcítání, usnutí při kázání či mši, podněcování k smíchu..., za těžké provinění se považovalo např. oslovování sester původním jménem, smích, konzumace jídla a pití bez požehnání... Za těžší hřích se počítá hádka seter před světskými osobami, žalování, slova hanlivá, zpupnost, neposlušnost, dopuštění se tělesných hříchů... Mezi nejtěžší provinění patří rebelie, krádež, zabití, těhotenství, útěk.²³² Několik jednotlivých prohřešků, které popisuje svatojiřská abatyše Alžběta Eufrosina Kestnerová, lze řadit do druhé skupiny, tzn. středních provinění. Jedná se o protivné řeči sestry Romany a vzteklost duševně nemocné Anastazie. Ale protože i u těchto dvou sester abatyše popisuje více provinění, od zlořečení a klení až po stýkání se se světskými osobami, v součtu patří většina zdokumentovaných případů do skupiny třetí, tedy těžších vin. Do skupiny nejtěžších provinění se řadí útky z kláštera, nebo cizoložství (zda jeptiška otěhotněla či ne již nehrálo roli).

5.2 Převorky a jejich přestupky

Slovo převorka je odvozeno z latinského slova *prior* ve významu přední, přednější, první.²³³ V případě, že jedná o menší řeholní dům, může v jeho čele stát převorka, nikoli abatyše,²³⁴ většinou ale v klášteře působí jako zástupkyně abatyše. V případě klarisek se lze setkat i v podstatě se synonymním pojmem vikářka.²³⁵

V hierarchii ženských klášterů bývá převorka jednou z hlavních osob v klášteře. Bylo by na místě očekávat, že půjde příkladem řádovým sestrám nejen v dodržování regulí, ale i morálky obecně. Přesto archivní prameny ze sledovaných klášterů několikrát ukazují, že tomu tak není vždy.

Nejobsáhlejší stížnost na převorku je dochována v již citované *informaci pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří*, pravděpodobně z roku 1664, od svatojiřské abatyše Alžběty Eufrosiny Kestnerové.²³⁶ Abatyše převorku opakovaně napomínala, ale k ničemu to nevedlo. *Příliš dlouho při stole sedí, že jinší potom reptají, což jest proti duchovnímu řádu*, k sestrám se nechová s náležitou láskou a péčí, tím upadá morálka i mezi jeptíškami, staví se proti abatyši, podporuje podobně smýšlející sestry, pokud ji abatyše

²³² Viz: WINTER, Z: *Život církevní v Čechách*, s. 787–789.

²³³ REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*, s. 513.

²³⁴ SVÁTEK, Josef: *Organizace řeholních institucí v Českých zemích a péče o jejich archivy*, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1966, s. 589, 591.

²³⁵ In: Tamtéž, s. 594.

²³⁶ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, Klášter svatého Jiří, sign. C 119/4, karta 2101.

napomene, převorka se začne zaštiťovat tím, že abatyši nevolila²³⁷ a že jsem [abatyše] mladší než ona [převorka], že je ona dříve oblečena, abych já ji necvičila, že ona ví dobře, co dělati. Začasté mi to vytejká, že jest ona tak volena od J[eho] M[ilosti] e[minence] kardinála jako já a má tak ve všem tu moc jako já.²³⁸ Dále abatyše popisuje, že dala převorce číst regule a statuta, aby viděla, v čem spočívá její funkce. Ona [převorka] pak před celým shromážděním mně [abatyše] mluvila a tak v kapitole křičela, že čtení nebylo slyšet, tak jsem jí musela říct, aby umlkla, aby bylo slyšet, co se čte. Tak ona na to řekla, že ona lépe reguli rozumí, nežli já, nač to dám čísti, abych se potáhla za nos, s odpuštěním, že já reguli svatou nezachovávám, pak já nevím v čem tak hrubě, a že jsem mladší než ona, že ji smím tak napomínati a domlouvati a že se mně nepoddá, abych se v hrdlo styděla. Pfuť, tak řekla, asi třikrát před celým shromážděním, styd'te se, že jste tak nepokojná, jen vždycky činíte, jak jste nepokojná byla v noviciátu, tak posavád jste, tehdy je to nepokojná, když napomínám, ona mně to nemůže prokázati, ty mí nepokoje, neb jsem vždycky pokoj milovala a až posavád.²³⁹ Na stranu převorky se přidaly i sestry, které byly potrestány, dle jejich mínění neprávem, ale abatyše říká, že může doložit, proč tresty padly. Převorka se nechce abatyši podřídit a tak ona hned s rukama proti mně jakoby mně šňupkovala. Odmítá, že abatyše je její nadřízená, že ji má poslouchat, a pokud poruší regule a napomenutí, nebude stačit, že ji může abatyše potrestat jinak. Vzhledem k tomu, že v klášteře běžně působí oficiál, dalo by se očekávat, že i on vyhodnotí jednání převorky jako nevhodné, abatyše ale píše: *Pan páter neráčí vždycky u nás bejvati a nevidí, když ony proti Pánu Bohu a reguli svaté a statutám hřeší, což bych přála.*²⁴⁰

Dále abatyše dodává, že kázeňské přestupky s páterem nekonzultuje, jelikož napomínání, či uložení pokání je její kompetencí. Abatyše se snaží popsat, co se děje v klášteře, že se na ni převorka spolu s dalšími sestrami utrhuje, křičí, vyhrožuje jí, abatyše jim uloží pokání (45× Pater noster, Ave Maria a omezí je na jídle a pití²⁴¹), později jim nedá žádné víno a jen jedno jídlo za den. Celá situace dále eskalovala už zmíněným případem sestry Aničky a k převorce se přidávaly i služebné v klášteře, ale abatyši se povedlo nakonec nastolit pořádek a klid v klášteře. Převorka později uznala své chování za nevhodné a uvedla,

²³⁷ Pravděpodobně při volbě nové abatyše převorka doufala v to, že za abatyši bude zvolena ona.

²³⁸ Tím poukazuje na to, že do své funkce je volena nejen abatyše, ale i převorka.

²³⁹ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, *Kláster svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ To by se očekávalo od zpovědníka, ale v rukopise se explicitně uvádí, že pokání uložila abatyše.

že strůjkyní byla sestra Anička.²⁴² Abatyše ukazuje, že poměry už jsou klidné, ale požaduje výměnu převorky, jelikož *ona má býti má pravá ruka, ani za levou ji nepřijímám.*²⁴³

Z roku 1591 se dochovala zpráva o převorce v klášteře cisterciáček v Marienthalu. Uvádí, že převorka nemá žádné obzvláštní nadání, ničemu nerozumí a je hašteřivá.²⁴⁴

Ačkoli jsou doloženy jen dvě stížnosti, je vidět, že ani místo, jako je klášter, nebylo ušetřeno problémů mezilidských vztahů. Zároveň stručný výťah z abatyšiny stížnosti ukazuje jednotlivé prohřešky a nástroje, kterými je abatyše trestala. V dopise je zmíněno, že ač byla abatyše nařčena, že sestry kárá neprávem, brání se, že veškerá provinění může doložit. To je velmi důležitá zmínka, jelikož to potvrzuje domněnku, že abatyše dohlíží na morálku, dodržování regulí a statut a při jejich porušení sahá k trestům, které se ale nedochovaly do současnosti, jelikož zpráva o lehkých a těžkých provinění se z kláštera nedostala ven.²⁴⁵ Nebyl totiž potřeba zásah vyšší autority, jako u těžších provinění.

5.3 Prohřešky abatyší

V čele kláštera stojí volená abatyše, která „se při spravování kláštera má opírat o kolektiv řádových sester, nemá být samovládkyní.“²⁴⁶ Obecně se předpokládá, že by měla být vzorem všech ctností a jít všem členkám v konventu příkladem. Ale v archivních pramenech jsou doloženy i stížnosti na abatyši. Ty jsou dvojího druhu, buď si poddaní stěžují na nenáležitou starost o světské statky kláštera, nebo zástupkyně abatyše popisuje nevhodné chování abatyše.

Nejzávažnější případ je doložen v klášteře Pohled v roce 1587.²⁴⁷ Klášterský úředník Jiřík jinak Jirka Pelenlaiter, někdy v pramenech označován jako Jirka Frantálský, čelí několikanásobnému obvinění. Jedním z nich je to, že *majíce manželku svou, smilstva a cizoložstva se s pannou Margaretou [Markéta ze Žďáru], předešlou abatyší téhož kláštera [pohledského], jakž se skutek ukázal, dopustil.*²⁴⁸ Nejen že se intimně stýkal s abatyší, ale dle svědectví měla abatyše otěhotnět, 13. února 1586 *ve dvě hodiny na noc na záchodě porodila*

²⁴² Chování sestry Aničky je popsáno na začátku kapitoly 3.1.

²⁴³ Informace pro polepšení kláštera tohoto našeho svatého Jiří od Alžběty Eufrosiny Kestnerové, NA, APA, *Klášter svatého Jiří*, sign. C 119/4, karton 2101.

²⁴⁴ ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 507.

²⁴⁵ Winterovo dělení přečinů řeholníků na čtyři skupiny viz výše.

²⁴⁶ Macek, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 224.

²⁴⁷ Tímto případem se zabývají téměř všechny dokumenty ve fondu NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144. Zmiňuje ho i Zikmund Winter (in: WINTER, Z.: *Život církevní v Čechách*, s. 817), či Klement Borový (in: BOROVIČ, Klement: *Martin Medek, arcibiskup pražský: historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1581–1590*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1877, s. 86).

²⁴⁸ Dopis arcibiskupovi od Bartoloměje, opata sedleckého, ze 17. března 1587. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

... robátko.²⁴⁹ *Když jest táž Margareta měvši poroditi, do komory šla a on [Jiřík] za ní při tom byl, to dítě vzíti chtěl, sám mlče, v jistém místě zakopal a pohřbil. Potom obávaje se pro ten hřích skutečného trestání, kderéhož jest si zasloužil, od manželky, dítek, statečku svého pryč ušel.*²⁵⁰ Z 22. března 1587 je doložená zpráva Ludvíka Stehera, úředníka z Polné, který informuje abatyši Maruši Kurkovou ze Žďáru, že Jiřík byl zajat a vsazen do vězení, kde čeká na soudní slyšení.²⁵¹ Jiřík u výsledku přiznává, že s abatyší měl poměr, že porodila dítě, které bylo živo osm dní a on *že je zakopal s pannou Kristýnou v jednom místě, kdež posavád zůstává, totiž v síni komoře.*²⁵² Ač toto přiznává, jako polehčující okolnost uvádí, že abatyše Markéta se nechovala řádně, s opatem při posvícení *vína pili ... a tancovali.*²⁵³ Jiří Pelenlaiter je obviněn i z toho, že klášter okrádá, *v domě jeho, že sou tyto věci kradené nalezeny, jako šafránu za někderou kopu, zázvoru do 2 liber, květu muškátového drahně, hřebíčku do 1 libry, pepře ½ libry, plátna 41 loket, to vše v luži pod peřinami v slámě, item slanin 4 pólky, 2 plece, pohaniny, 1 ks sukně harasová panny a abatyše chodící, vovsa 7 aneb 8 korců, podušky klášterský 2 a to v senu zakopané.* Dál se uvádí, že Jiřík řadu věcí ukrýval i u svých sousedů, kteří je pak vracejí zpět.²⁵⁴ Z pramenů vyplývá zřejmá Jiříkova vina, ale i tak se našlo několik lidí (*21 lidí starožitných města Polné*), kteří prosí, aby Jiřík byl osvobozen, nebo alespoň nebyl odsouzen ke ztrátě hlavy.²⁵⁵ Už nevíme, jak to s Jiříkem Pelenlaiterem dopadlo, ale jelikož jeden dopis adresován purkmistru do Polné uvádí, že *ihned v tichosti pro mistra popravního dnes noci této odeslati, a tak aby to dále vedlé práva ... k jistému konci přivedeno býti mohlo,*²⁵⁶ je pravděpodobné, že byl Jiřík popraven.

Na tomto případě se jasně ukázal střet světského a církevního práva. Zatímco Jiří byl předvolán ke světskému soudu, protože se nedostavil, byl zajat, vsazen do vězení a nakonec souzen apelačním soudem,²⁵⁷ bývalá abatyše Markéta je apelačním soudem jen vyzvána

---

²⁴⁹ Popis událostí v jednotlivých bodech, které jsou sestaveny u apelačního soudu. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵⁰ Svědectví vyšetřovatelů ustanovených arcibiskupem Martinem Medkem z Mohlenice Matyáše Jizbického z Jizbice, úředníka špitálu, a Jiříka Bystřického, sekretář arcibiskupa. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵¹ Dopis úředníka z Polné z 22. března 1587 abatyši Maruši Kurkové. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵² Výpověď Jiříka Pelenlaitera. In: NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Dopis z 5. května 1587 Jiříkovi Pontanovi, děkanovi kostela Hradu pražského, autor je neznámý. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵⁵ Dvě velmi podobné žádosti, které jsou adresovány arcibiskupu a českému králi, bez data. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵⁶ Autor dopisu je neznámý, adresováno do Polné 8. července 1587. NA, APA, *Klášter Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

²⁵⁷ Toto je jeden z mála sporů, ve kterém je přesně určen soud, před který se případ dostal. V tomto případě se jedná o apelační soud.

k tomu, aby potvrdila stav věcí, ale souzena je církevním právem. Arcibiskup ji sesadil z postu abatyše a převedl ji do kláštera svatého Jiří na Pražském hradě.²⁵⁸ Zajímavá je reakce obyvatelů Polné, kteří se za Jiříka přimlouvají a prosí, aby nebyl ztrestán na hrdle. Jelikož byl Jiřík souzen světským právem, čekalo by se, že i žádost Polenských bude zaslána světským autoritám (českému králi), ale prosba je adresována pražskému arcibiskupovi.

Na panenskotýneckou abatyši Kateřinu z Kladna je dochováno několik stížností. První je od vrbenského kněze Pavla z 29. července 1600,²⁵⁹ který upozorňuje na nevhodné chování abatyše, jež z kláštera vypudila několik sester i novicек, dělá naschvály, komplikuje život nejen sestřám, farářům, ale i poddaným kláštera. Nejpodrobnější zpráva je dochovaná od vikářky Voršily Tachovské z Tachova z 2. července 1601. Ve shodě s knězem Pavlem uvádí, že Kateřina z kláštera vypudila sestry Ludmilu a Dorotu, dále *dvě panny, kerýž sme měli obláčeti, nechtěla k tomu dovoliti, ale kázala je rychtáři ven s kláštera nenáležitě vyvésti*, a také narušuje chórové modlitby.²⁶⁰ Vikářka se jí snaží napomínat a přivést k rozumu. To se Kateřině nelíbí a stěžuje si na vikářku u pana probošta, děkana a provinciála ve víře, že jí dají za pravdu a vikářka bude sesazena. Stal se pravý opak, *přikázáno jest jí, aby beze mne nic nečinila*. To ale abatyše neakceptuje. Voršila dále uvádí, že *pobožnosti žádný při ní není, poddanejch k tomu nemá, aby chodili do kostela, ale nýbrž ještě jim zbraňuje. Postů žádných nezachovává, kdykolivěk máme půst, tehdá vona ještě tomu se posmívá*. Kateřina se nestará ani o světské majetky. *Když prší, týměř nemáme se kde skrejtí, jak na klášteře, na pivovaru, na mlejně dole ve vsi, na dvoře všecky střechy a podlahy zlý i na kostele všady teče. Pravi, že nebude nic opravovati, aby sobě po její smrti opravoval, kdo chce*.²⁶¹ Vikářka vůbec netuší, kam mizí všechny peníze, protože abatyše *žádnýho počtu ode třinácti let nedělala*.²⁶² Ač není dochována reakce arcibiskupa, lze předpokládat, že Kateřina byla sesazena, protože o necelý rok později se Voršila Tachovská podepisuje jako abatyše týnecká.²⁶³

Z roku 1580 je doklad ve vizitační zprávě olomouckého biskupa o tom, že znojemská abatyše Kateřina pěstuje úzké styky s tasovickým mlynářem.²⁶⁴ Do roku 1591 je datována zpráva z Marienthalu o nevhodné abatyši, která stejně jako převorka nemá žádné obzvláštní

²⁵⁸ O tom viz: Winter, Z.: *Život církevní v Čechách*, svazek 2, s. 817; BOROVIČKA, K.: *Martin Medek, arcibiskup pražský*, s. 86.

²⁵⁹ Dopis vrbenského kněze Pavla arcibiskupovi z 29. července 1600. NA, APA, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115.

²⁶⁰ Dopis vikářky Voršily Tachovské arcibiskupovi pražskému. NA, APA, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115, též *Voršila Tachovská: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. I'1v.

²⁶¹ Tamtéž, s. I'2r.

²⁶² Tamtéž, s. I'2r.

²⁶³ Podrobněji viz: HEJDOVÁ, T.: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 30–31, 71.

²⁶⁴ KAŠPÁRKOVÁ, J.: *Ženské kláštery v české františkánské provincii v raném novověku*, s. 34.

nadání, ničemu nerozumí a je hašteřivá.²⁶⁵ Z Marienthalu z roku 1607 pochází i zajímavý případ abatyše Uršuly Queitschové, která nepotlačuje kacíře, tak jak slíbila novému arciděkanovi. Vínou však autor, farář v Ostriz, nespatřuje v abatyši, ale v „rádcích“, které okolo sebe má.²⁶⁶

Přestože stížností na abatyše není tolik, je zřejmé, že pokud se přidržíme rozdělování provinění tak, jak je uvádí Zikmund Winter, pohybujeme se jen v těch nezávažnějších vinách, které trestá arcibiskup minimálně sesazením z postu abatyše a s největší pravděpodobností i přeražením provinilé ženy do jiného kláštera.

5.4 Abatyše a světští kněží

Do duchovní správy patří nejen starost o jednotlivé řádové sestry a jejich společný život, dohled nad řádným konáním chórových modliteb a bohoslužeb, ale i o církevní péči o poddané prostřednictvím kněží, které abatyše do farností spadajících pod klášter dosazuje, pokud nad nimi má patronátní a kolátorské právo. Tridentský koncil spolu s biskupskými směrnicemi (tedx se statuty pražského arcibiskupství) vymezuje charakter a činnost duchovních, podle nich byl ideálem kněze zbožný, pokorný, mravně bezúhonný vzdělaný muž, který neměl osobní ambice, řádně vykonával předepsané obřady a byl zcela poslušný svých nadřízených.²⁶⁷

K ideálnímu stavu měla realita často daleko. Duchovních bylo v českých zemích málo, a proto se kněz staral o několik farností najednou, k ruce ale mohl mít alespoň kaplana.²⁶⁸ Dalším problémem byl požadavek na přijímání pod obojí způsobou. V souladu s tridentským koncilem Antonín Brus z Mohelnice 23. července 1564 přijímání podobojí povolil, ale pouze pokud kněz dopředu nahlásí, že tak bude činit.²⁶⁹ Kavka v tomto rozhodnutí vidí naději, že nekatolíci by se tak mohli navrátit zpět ke katolické církvi. Ale ukázalo se, že to je mylné, rozdíl mezi utrakvisty a katolíky nebyl jen ve způsobu přijímání, ale např. ještě v eucharistiiděti, ze kterého kališníci nehodlali ustoupit.²⁷⁰ Roku 1622 arcibiskup Jan Lohelius ruší Brusovo povolení udílet pod obojí způsobou.²⁷¹

²⁶⁵ ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 507.

²⁶⁶ Podrobněji viz: Tamtéž, s. 236–240.

²⁶⁷ Blíže viz: NOVOTNÝ, Miroslav: *Duchovní*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.): *Člověk českého raného novověku*, Praha: Agro, 2007, s. 117.

²⁶⁸ BOROVIČKA, K.: *Antonín Brus z Mohelnice*, s. 90; KAVKA, F.; SKÝBOVÁ, A.: *Husitský epilog...*, s. 176.

²⁶⁹ KAVKA, F.; SKÝBOVÁ, A.: *Husitský epilog...*, s. 157.

²⁷⁰ Viz: Tamtéž, s. 154–158, 176, 186.

²⁷¹ BOROVIČKA, K.: *Antonín Brus z Mohelnice*, s. 51.

Z počátku 17. století je doloženo ze sledovaných klášterních panství několik žádostí poddaných ohledně kněží. V pozdeňské farnosti, která spadala pod panenskotýnecký klášter, působí farář Václav, který podává pod obojí způsobou, ale místní po abatyši žádají faráře svěcení římského.²⁷² Abatyše upozorňuje na to, že majitelem vsi je Gothard Florián ze Žďáru, který má lidem nařídit kostel navštěvovat s tím, že nemusí přijímat pod obojí způsobou.²⁷³ V následujícím dopise uvádí, že dalším nepříjemností je, pokud odhlédne od nedostatku kněží, že ona dosazeného kněze nemůže odvolat, to má ve své pravomoci jen arcibiskup. Abatyše se ale navzdory této skutečnosti snaží Pozdeňským vyhovět, a proto nabízí přítomnost svého řádného kněze alespoň na pouti, což část obyvatel razantně odmítá.²⁷⁴ Jak je vidět, v Pozdňi jsou nekatolíci i katolíci, a tudíž je téměř nemožné, aby se shodli na společném knězi.

Z přelomu 16. a 17. století je podobný spor doložen i v Třebenicích, které náleží pod správu kláštera svatého Jiří na Pražském hradě. Z dopisu arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé vyplývá, že abatyše Judita Eibenštolerová z Eibenštolu jej žádala, *aby kolatura její a kostel tu v městě Třebenicích pořádným knězem a katolickým opatřena byla, ... aby zase řádové církevní v starobylej způsob uvedeni býti mohli.*²⁷⁵ Arcibiskup ještě dodává, že tam, kde jsou duchovní kolatury, by se měli dosazovat pořádní katoličtí kněží. Proto do Třebenic posílá kněze Ondřeje Pardubského a nabádá obyvatele těmito slovy, *aby jej přijmouce k němu všelijakou uctivost jakožto pastýři duší vašich budete zachovávat i s vydáváním jemu náležitých věcí.*²⁷⁶ Třebeničtí katolického kněze odmítají, protože vždy přijímali pod obojí způsobou a chtějí víru svých předků zachovat. *Nikdy ani od předešlých vrchností našich, ani od Její Milosti panny kněžny, nynější vrchnosti naší, i od žádného jiného žádná překážka až posavád se nečinila.*²⁷⁷ Až teď přichází změna, kterou ale Třebeničtí odmítají a říkají, že *vždyckny z dolejší konsistoře kněží jsme užívali a užívati toho posavád žádáme*, a odvolávají se na zřízení zemské, které jim umožňuje zachovávat víru předků.²⁷⁸ Abatyše neprodleně reaguje na stížnost Třebenicích, kterou považuje za neoprávněnou, protože kněz, který teď

²⁷² List Voršily Tachovské z 29. června 1602 Gothardu Florianovi ze Žďáru. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, karton č. 2115, též *Voršila Tachovská: Dopisy*. ed. Hejzdová, T., s. II¹r.

²⁷³ Tamtéž; Podrobněji viz: HEJDOVÁ, T: *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, s. 36–37.

²⁷⁴ List Voršily Tachovské z 30. ledna 1603 arcibiskupu Zbyňku Berkovi z Dubé a Lipé. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, karton č. 2115, též *Voršila Tachovská: Dopisy*. ed. Hejzdová, T., s. VI.

²⁷⁵ Dopis arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé do Třebenic z 18. května 1599. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Dopis arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé do Třebenic z 18. května 1599. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

²⁷⁸ Dopis Třebenicích do české dvorské komory z 21. května 1599. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

v Třebenicích je, lidi kazí, k ničemu dobrému je nevede a ve městě obecně upadá morálka. Po arcibiskupovi žádá vhodného řádného kněze, *aby řádové církevní, kteří od těch neřádných kněží opuštěni sou, v starobylý spůsob zase uvedeni byli*. Dále abatyše uvádí, že *témuž knězi, na kolatoru naši již nařízenému, dovolení a o tom poručení, aby pod obojí spůsobou cum confessione podával.*²⁷⁹ Dolní konzistoř 2. června 1599 dosvědčuje, že Třebeničtí měli vždy kněží, *správce církevní podobojí spůsobou.*²⁸⁰ Poslední dopis doložený k tomuto případu je z 12. července 1599, kdy obyvatelé Třebenic žádají krále, aby zasáhl. Vždy kněze dosazovala abatyše a vždy se s ní dalo domluvit, teď o dosazení kněze rozhoduje litoměřický děkan spolu s arcibiskupem a navíc se jim snaží vnutit katolického kněze, kterého nechtějí.²⁸¹

Nevíme, jak tento spor dopadl, zda v Třebenicích zůstal již dosazený katolický kněz Ondřej nebo zda si Třebeničtí právo na utrakvistického kněze uhájili, jisté ale je, že o pár let později se mezi Třebenicemi a abatyší Žofíí Albínkou z Helfenburku rozhoří opět stejný spor. 12. listopadu 1606 Žofie píše: *Oznamujem, že dvojí cti hodnýho a učenýho kněze Vojtěcha vám za faráře a duchovního pastýře vystavujem a dáváme*. Nabádá měšťany, aby faráře poslouchali a řádně chodili do kostela.²⁸² Třebeničtí brzy na to do kostela pustili svého kněze, *ňákého bakaláře, kalvína, který v kostele posměšně při pozdvihování velebné svátosti mluvil i skutkem činil, přez vůli a záповěd naši [abatyše] jej chovali.*²⁸³ Abatyše se navzdory tomu snaží dosadit řádného katolického kněze. Že se ani tento pokus neseťkal se souhlasem třebenické farnosti, je zřejmé z dopisu určenému králi. Abatyše si stěžuje, že *předešlých dnův faráře bítí chtěli, nyní kostel zamkli, faráře, jim ode mne vystaveného, do kostela pustiti nechtěli.*²⁸⁴ Abatyše po králi žádá, že *Třebenským přísné poručení, jakožto lidem neposlušným, učiniti poručiti ráčíte, aby kostela, kterého já kolátorkyně jsem, se neujímali, nýbrž klíče od kostela mně po primasovi odeslali a poněvadž příčinu faráři, že odjítí musel, dali, zase pro něj aby do Prahy přijeli.*²⁸⁵ Třebeničtí na svou obranu píší, že kněze nevyhnali,

---

²⁷⁹ Dopis abatyše Judity Eibenštolerové z Eibenštolu, do české dvorské komory z 24. května 1599. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Judit Eibenštolerová z Eibenštolu: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. IX'1r.

²⁸⁰ Administrátoři dolní konzistoře zasílají 2. června 1599 otevřený list do Třebenic. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

²⁸¹ Dopis třebenických králi Rudolfovi II. z 12. července 1599. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

²⁸² Dopis Žofie Albínky z Helfenburku do Třebenic z 12. listopadu 1606. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XIII'1r.

²⁸³ Dopis abatyše Žofie Albínky z Helfenburku do české dvorské komory z 11. prosince 1606. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. I'1r.

²⁸⁴ Dopis Žofie Albínky z Helfenburku českému králi z 23. března 1607. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. IV'1r.

²⁸⁵ Dopis Žofie Albínky z Helfenburku českému králi z 23. března 1607. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. IV'1r.

ale dotčený pan farář sám dobrovolně a ne z našeho jej vytištění podvákrate, mimo naší (kromě tří osob), vědomost odešel, a když podruhé odjít měl, ... on že pobral své věci z oltáře, statky z kalichu a kámen, v kterýmž kalich na oltáři stává. Vzhledem k tomu, že kostel opustil sám i s věcmi, které mu nepatří, nevidí důvod, proč by ho měli přijmout zpět a dokonce proč by pro něj měli jet do Prahy. Dále jim vadí, že by do kláštera měli odevzdat své klíče od kostela, když většinu peněz na stavbu a opravu kostela dali právě oni, Třebeničtí.²⁸⁶ Zda se kněz Vojtěch do Třebenic vrátil či ne, není jasné, ale jelikož se z roku 1608 dochoval dopis, ve kterém Třebeničtí žádají, aby kostel i škola byly pod správou kněze podobojí dle starých tradic,²⁸⁷ je možné se domnívat, že v Třebenicích nadále zůstával katolický duchovní.

Jak je patrné ze tří uvedených sporů, problematika přijímání pod obojí či pod jednou spůsobou byla v předbělohorské době aktuální. Vzhledem k tomu, že se spory táhly několik měsíců a po pár letech se zopakovaly, jak je ukázáno na příkladu Třebenic, je zřejmé, že síly mezi oběma konfesijními skupinami byly téměř vyrovnány a pro duchovní vrchnost bylo obtížné se v této situaci zachovat tak, aby vyhověla jak požadavkům poddaných, tak postupné snaze přivést obyvatele zpět ke katolické víře.

Ne vždy byly potíže okolo kněží způsobeny konfesijními rozdíly. Ve Vrbně, které patřilo k Panenskému Týnci, se roku 1571 přihodilo, že kněz Havel z Vrbna odchází do Radonic a místo toho, aby na vrbenské faře nechal polovici úrody pro nového faráře, odnesl si ji celou. Ale ani to mu nestačilo, měl odmontovat zámky ode dveří, pobrat měděné hrnce, okov od studny, a dokonce dříví, které bylo zakoupeno na opravu fary, prodal a peníze si ponechal.²⁸⁸ Opět není známé, zda byl kněz Havel jakkoli potrestán.

Někdy se spory související s faráři na farnostech ve správě klášterů netýkají ani majetků, ale toho, že dosavadní farář odmítá opustit farnost, na kterou je již arcibiskupem jmenovaný nový kněz. Tak tomu bylo na vrbenské farnosti v letech 1595 a 1597.²⁸⁹ Bohužel jsou dochované jen kusé zmínky, které neuvádějí žádné bližší okolnosti.

---

²⁸⁶ Dopis Třebeničtých do české dvorské komory, datum vzniku dopisu není známé, ale do české dvorské komory byl přijat 11. května 1607. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

²⁸⁷ Dopis měšťanů z Třebenic do české dvorské komory ze 7. října 1608. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

²⁸⁸ List Anny z Litoměřic bez datace, ale musí být psaný mezi 14. lednem 1572 a před rokem 1573, adresovaný královským místodržícím. NA, APA, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H. Celý spor je podrobně popsán v: HEJDOVÁ, T: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 38–39.

²⁸⁹ Blíže viz: HEJDOVÁ, T: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 39.

6. Abatyše a správa statků

Aby klášter mohl fungovat a sloužit svému účelu, je nutné zabezpečit jej jak po finanční tak po materiální stránce. K tomu slouží nadání majetku při založení kláštera (grunty, statky, platy, půdou (kterou bylo potřeba obdělávat)),²⁹⁰ věna jednotlivých sester, které do kláštera vstupují, a jakékoli pozdější donace. Na stavu klášterů a jejich majetku se silně podepsaly husitské bouře. Nejen že více než polovina jich úplně zanikla, ale u těch, které ve svém fungování pokračovaly i po husitských nepokojích, došlo k poničení klášterních budov a rozchvácení majetku,²⁹¹ který se jen obtížně snažily abatyše získat zpět ke klášteru. Důležité pro rozšiřování majetku jsou i následné investice. Běžně klášter vkládá hotové peníze do polností, dvorů, mlýnů, ze kterých jim plyne pevně stanovený plat.²⁹²

V rámci uspořádání kláštera by se dalo očekávat, že správu klášterních statků a záležitosti ohledně majetků bude mít na starosti úředník, nebo dohlížející opat. Z dochovaných pramenů však vyplývá, že tuto agendu spravuje abatyše samostatně.

Stejně jako v případě církevních záležitostí i prameny pro správu světských statků bývají neúplné. Nebývá zřejmé, proč rozepře začala, jen v případě, že se spor táhne delší dobu, se v dopise objeví stručné shrnutí, jenž může celý průběh objasnit. Konec sporu často není v pramenech zachycen vůbec. Může se i stát, že písemné záznamy jsou doložené jen od jedné zúčastněné strany. Při práci s pramenným materiálem je proto nutné mít na paměti, že záznamy i jejich současné vyhodnocení jsou více či méně subjektivní.

6.1 Spory abatyše se světskými pány

Majetek, který klášter získal při založení, nemusel být, navzdory záměrům zakladatele, v držení kláštera trvale. Zcela běžně se setkáváme se situací, že statky nadané klášteru jsou v případě potřeby fundátorem (nejčastěji král či šlechta) odejmuty či zastaveny. V krajních případech může být původní nadání i měněno, jelikož fundální statky nebyly před klášterními zakladateli nebo držiteli nadací jakkoli chráněny.²⁹³ Z hlediska kanonického práva se nejedná o majetek, který patří církvi, ač je jí darovaný.²⁹⁴ Vaněček upozorňuje na to, že „odejmutí či zastavení statků klášterním zakladatelem nebylo ničím jiným než aktem zrušení či suspense

²⁹⁰ KAPRAS, J.: *Právní dějiny země koruny české*, II, s. 84.

²⁹¹ Blíže viz: MACEK, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 201.

²⁹² Blíže viz: ČECHURA, J.: *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, s. 11–22.

²⁹³ VANĚČEK, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku...*, s. 42–49.

²⁹⁴ Viz: BÁRTA, S.: *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky*, s. 23; podrobně KAPRAS, Jan: *K dějinám českého zástavního práva*, Praha: Sborník věd právních a stát, 1903.

nadacího účelu nadací vrchností ve prospěch jiného účelu, třebaže vůbec ne zbožného.“²⁹⁵ Kapras a Vaněček poukazují na to, že běžnou praxí bylo darování světci, kterému byl klášter či klášterní kostel zasvěcen, čímž si dárci ponechal určité právo s majetkem nakládat.²⁹⁶ O tom, že privilegia a nadace klášterů byla vnímána jako křehká a proměnná, svědčí i to, že pokud nebyla potvrzena novým panovníkem, začalo se pochybovat o tom, že vůbec existovala.²⁹⁷ V pohusitské době se dříve jednotlivé případy stávaly častějšími. Feudální pán se stal ochráncem kláštera, správcem klášterního majetku a držitelem patronátního práva. V praxi to znamenalo, že světští feudálové přebírali nadvládu nad kláštery po stránce hmotné, ale např. i při obsazování konventu.²⁹⁸

Takové poměry známe z Pohledu na začátku 17. století, kdy se rozhořel spor mezi abatyší Alžbětou Grejnarkou z Rousínova a Janem Žejdlicem ze Šenfeldu a na Polné. Roku 1603 umírá Hertvík ze Žejdlic, jenž má několik dětí, ale v této době je plnoletý jen syn Jan, který přebírá správu veškerých rodových majetků.²⁹⁹ Ze 17. ledna 1604 je dochován první dopis, který se pře týká. V něm Jan Žejdlic píše, že on je držitelem polenského panství a kolátorských práv ke klášteru, která získal jeho rod od Jáchyma Oldřicha z Hradce roku 1558.³⁰⁰ Janovi se nelíbí, že abatyše měla *jednoho poddaného mého a ne našeho bez vůle mí z poddanosti a z člověčenství propustiti*.³⁰¹ Dále nerozumí tomu, proč se do běžných záležitostí kláštera vkládá Antonín Flaming, pohledský vizitátor a opat ze Sedlce.

Snahu rychle celý spor vyřešit a narovnat vztahy je možné vidět v tom, že v červnu téhož roku svolává Jan městský soud do Přibyslavi, kde očekává vyřešení ke své spokojenosti. V dopise je obsažena i výhrůžka. *Pokudž byste se pak jako fundátorem svejím spravovati nechtěli, musel bych tu věc přednésti, kdež náleží, a jinou abatyši do téhož kláštera mého frantálského dosaditi, která by se mnou lépeji, nežli vy, řídila a spravovala, jako pánem ochranným téhož kláštera mého frantálského*.³⁰² 24. června 1604 píše Antonín Flaming dopis českému králi, v němž vyjadřuje nelibost nad tím, že se má abatyše s poddanými dostavit

²⁹⁵ VANĚČEK, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ...*, s. 49.

²⁹⁶ Blíže viz: Tamtéž, s. 25–30; podrobněji: KAPRAS, J.: *K dějinám českého zástavního práva*.

²⁹⁷ Viz: Tamtéž, s. 50.

²⁹⁸ Viz: MACEK, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 201.

²⁹⁹ Blíže viz: NOVOTNÝ, David: *Když zemřel podkomoří... (Spory v rodině Žejdliců ze Šenfeldu po roce 1603)*, in: *Polensko: kulturněhistorický a vlastivědný sborník*, Polná: Linda, roč. 17, č. 1, 2008, s. 1–5.

³⁰⁰ Dopis Jana Žejdlice abatyši ze 17. ledna 1604, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580. Studie Davida Novotného, která se věnuje rozšiřování majetků Hertvíka Zejdlice, se nezmiňuje o tom, že by Hertvík získal kolátorská práva k pohledskému klášteru. NOVOTNÝ, David: „Jedouce do Moravy...“ aneb Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu a na Polné jako hospodář, soused a podkomoří věnných měst, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny: oddíl věd společenských*, Jihlava: Muzeum Vysočiny, Sv. 16, 2008, s. 19–33.

³⁰¹ Dopis Jana Žejdlice abatyši ze 17. ledna 1604, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³⁰² Dopis Jana Žejdlice abatyši Alžbětě Grejnarce z 16. června 1604, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

k městskému soudu do Přibyslavi. Když se abatyše dotazovala Jana Žejdlice, proč se má k soudu dostavit, nereagoval a *ihned na zejtrí veliký počet lidí poddaných svých na grunty klášterské jest nočně vyslal a nepochybně, jakž jim od pána poručeno bylo, čtyry mužského pohlaví a dvě ženského, nemaje k týmž lidem žádné nejmenší příčiny, vyzdvihl, na grunty své přivésti a je do vězení těžkého po své vůli vsaditi dal.*³⁰³ Jan Žejdlic však tvrdí, že sice uvěznil čtyři muže a dvě ženy, ale jednalo se o jeho poddané, které uvěznil oprávněně. Dále žádá, aby se *abatyšě s novou vrchností srovnala, lidem mně poddanosti slibovati nezbraňovala, jeptišek bez dotázky mé do kláštera nedosazovala.*³⁰⁴ Dle něj se vznášením různých obvinění snaží abatyše z poddanosti vyvázat, na což nemá právo. Jan žádá krále, aby abatyši domluvil, aby ho poslouchala coby vrchnost, nepřijímala nové sestry bez Janova povolení a nebořila proti němu poddané.³⁰⁵

Celý spor eskaluje, což je patrné z dopisu z 9. srpna 1605, kde se poprvé objevuje tvrzení, že Jan před nějakým časem zabavil klášteru truhlici se sirotčími penězi a registra zápisná, abatyše zároveň žádá jejich navrácení.³⁰⁶ Z dopisu abatyše z 22. srpna 1605 však vyplývá, že truhlice byly z kláštera Janem odvezeny nejpozději v červenci 1604. Abatyše si ve svém psaní stěžuje, že ač král 26. července 1604 vydal nařízení, aby uvěznění muži a ženy byli propuštěni a truhlice s registry byly do kláštera navraceny, nic se nestalo.³⁰⁷ Podle dochovaných pramenů se Jan k celé záležitosti vyjadřuje až 17. října 1605, kdy králi píše, že jeho otec *koupil panství a vrchnost nad klášterem a lidmi poddanejšími k němu přináležejícími.* Dále píše, že *registra pak a truhličky sirotčí k opatrování žádnýmu jinšímu, nežli pánům a držitelům panství polenského a přibyslavského přináležejí.*³⁰⁸ Jelikož nevidí žádnou možnost se s abatyší domluvit, žádá, aby byl ustanoven komorní soud Českého království a vše se spravedlivě vyřešilo.³⁰⁹

Jan se podle abatyše snaží spor neúměrně protahovat, nectí rozhodnutí krále ani soudu a žádá další projednání. To se představené nelíbí, má podezření, že *mne k zbytečným nákladům přivoditi, tedy klášter do konce svísti, v nic obrátiti, a potom sám toho užívati*

---

³⁰³ Dopis Antonína Flaminga českému králi z 24. června 1604, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³⁰⁴ Dopis Jana Žejdlice adresovaný českému králi z 5. července 1604, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Dopis abatyše Alžběty Grejnarky adresovaný českému králi z 9. srpna 1605, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³⁰⁷ Dopis pohledské abatyše adresovaný českému králi 22. srpna 1605, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³⁰⁸ Dopis Jana Žejdlice adresován českému králi ze 17. října 1605, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³⁰⁹ Tamtéž.

mohl.³¹⁰ 9. května 1607 si Jan stěžuje, že abatyše podává smyšlené stížnosti, dále *proti dobrému řádu a na škodu klášterskou táž panna abatyše bez potřebně někderé věci mimo starobylej způsob předešlých panen abatyší před sebe bere, klášter spouští a jeho neopravuje a ode mne truhlice sirotčí žádostivá jest, kderáž za paměti lidské a mnohejch držitelův panství polenského nikdež jinde pro zlé hospodaření předešlých panen abatyší zůstávati nemá, toliko na rathauze přibyslavským. V tom, když ode mne dobrejm oumyslem, jakožto pána vrchního a fundátora téhož kláštera, napomínána bývá, tehdy to se jí nelíbí a hned se proto proti mně spouzí, lidi poddané klášterské nasazuje a jim podlé povinnosti té, kderouž sou předešlým pánům a držitelům panství polenského i pánu otci mému dobré paměti a po smrti jeho mně zavázaní, aby všelijaká piva bílá i ječná z pivovarův mejch polenskýho a borovskýho a odjinud od nikudž k vyšenkování do vsí a krčem klášterských brali.*³¹¹ Janovi se nelíbí chování abatyše Alžběty, ale i jejích předchůdkyň, ukazuje, že se neumí postarat o klášter, nejsou řádnými hospodáři a aby toho nebylo málo, současná abatyše ještě radí poddaným jak „bojkotovat“ světskou vrchnost. Jak celý spor dopadl a komu bylo dáno za pravdu, není jasné. Jen pro doplnění lze uvést, že Jan se po smrti otce Hertvíka ze Žejdic nechoval dle očekávání a sama jeho matka ho nepřímou obvinila ze špatné správy polensko-přibyslavských statků.³¹² Jan Žejdic ze Šenfeldu roku 1609 umírá, dle pramenů uložených v Národním archivu by šlo usuzovat, že spory mezi majiteli panství (Rudolfem Žejdlicem ze Šenfeldu) a klášterem skončily, ale podle klášterní kroniky spory pokračují dál.³¹³ Celospolečenské události se odráží v menším měřítku i v Pohledu. Rudolf Žejdic se hlásí k protestantům, když abatyše odmítla poskytnout pomoc stavovským vojskům, nechává z kláštera i od klášterních poddaných odehnat veškerý dobytek.³¹⁴ Je patrné, že kolátor zasahoval spíše do záležitostí hmotných a že v těchto souvislostech neměl rád prostředky, aby mu konkuroval.

V Panenském Týnci se téměř o sto let dříve v roce 1516 odehrával podobný případ, kdy se Jan Hasištejnský z Lobkovic na Hasištejně prohlašoval za dědičného pána městečka Týnce, jelikož na něj Plichta ze Žerotína převedl kolátorství. V Týnci požaduje po obyvatelích slib členství a platbu 5 000 kop grošů českých. Abatyše Anna z Kolovrat se

³¹⁰ Dopis abatyše Alžběty Grejmarky českému králi ze 30. března 1606, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³¹¹ Dopis Jana Žejdice z Šenfeldu českému králi datovaný 9. května 1607, NA, SM, *Pohledský klášter*, sign. C 104/7/2, č. inv. 580.

³¹² Blíže viz: NOVOTNÝ, D. Když zemřel podkomoří..., s. 3.

³¹³ Blíže viz: *Memorabilia monasterii Vallis b. Virginis ...*, f. 12v–13r.

³¹⁴ Viz: ZDICHYNEC, J.: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, s. 335–336.

brání a celá záležitost se tak dostane k soudu. Ten stanovuje, že kolátorství Týnce náleží klášteru, jelikož Jan není schopen svá tvrzení doložit.³¹⁵

Další podobné případy lze najít v klášteře u svatého Jiří za doby působení abatyše Doroty z Krumlova. Jedná se o to, komu patří vesnice Svémyslice (přibližně 5 kilometrů jižně od Brandýsa nad Labem) a Velké a Malé Mokropsy (přibližně 6 kilometrů jihozápadně od Zbraslavi). Abatyše tvrdí v dopisech určených světským i církevním autoritám, že jsou součástí klášterního panství, a tudíž mají platy patřit klášteru, ale dělají si na ně nárok Vilém z Hradešína a Jan starší z Hodějova.³¹⁶

Spory se světskými pány se netýkají jen nakládání s kolaturou. Jsou doloženy i pře, v nichž klášterní majetek sousedí se světským, v těchto případech často nebyvají dodrženy hranice, nebo se vedou spory o vodu, průjezd a podobně.

Tak tomu je i v případě obce Velemín (15 kilometrů východně od Litoměřic), kde sousedí klášterní statek s majetky Černínů z Chudenic. První zpráva o sporu mezi svatojiřskou abatyší a Jiřím Černínem je z 29. října 1602, ale rozhodně to není počátek celé rozepře. Abatyše píše do české dvorské komory, že pan Jiří Theobald Černín *nepřestává lidem a poddaným našim škoditi, žádá, aby úředníci ráčili pánu Černínovi poručení přísné učiniti[...], aby od předsevzetí svého upustil a se spokojil, kruntův klášterských neodjimal, lidí nesužoval a lesův sobě nepřivlastňoval a nebral*. Dále popisuje, že pan Černín nechal posekat některé hraničníky.³¹⁷ Abatyše prosí o porovnání a ukončení sporů, což půjde jedině tak, že bude ustanovena komise (pravděpodobně královská), která přijede na místo a tam vše obhlídne.³¹⁸ Z 21. května 1604 je dochována další stížnost abatyše, ze které jasně plyne, že komise proběhla, pánu Černínovi bylo nařízeno, aby *se proti nám všelijak spokojil, nic před sebe nebral, nového nezačínal, do vyřízení a relací Vaší císařské Milosti učinění*. Ale to Černín přes mnohá napomenutí nedodrží, naopak *lidí našich hydrovati a sužovati nepřestával[...], kruntu, záduší, kostela našeho velemínského, náležitých ujímati a zmocňovati se pokouší*.³¹⁹ Černín si má přivlastňovat i svobodné cesty a silnice.³²⁰

³¹⁵ Podrobněji viz: HEJDOVÁ, T: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 44.

³¹⁶ Jak spor dopadl, není jasné. V tomto případě jsou doloženy dopisy českému králi a pražskému arcibiskupovi. NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, č. inv. 2570, též *Dorota z Krumlova: Listy abatyše u svatého Jiří na Pražském hradě*, ed. Hejdová, T., s. IV¹r–VIII¹v.,

³¹⁷ Les vytvářející přirozenou hranici, hraniční les. In: *Elektronický slovník staré češtiny*. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, [cit. 3. 7. 2019], verze dat 1.1.10. Dostupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

³¹⁸ Dopis abatyše do české dvorské komory z 29. října 1602. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXIX¹r.

³¹⁹ Dopis abatyše českému králi z 21. května 1604. NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXX¹v.

O čtyři roky později, tedy v roce 1608, abatyše Žofie Albínka z Helfenburku shrnuje celou záležitost. Popisuje, že nedorozumění týkající se gruntů ve Velemíně začalo již mezi abatyší Juditou Eibenštolorovou z Eibenštolu a Drslavem Černínem na Újezdě pod Ostrým,³²¹ *kderýžto pan Černín v též vsi čtyry poddaný má a klášterských jest třidceti čtyry osedlých.*³²² Po smrti Drslava ve sporu pokračuje jeho syn Jiří Theobald Černín, *průhon při vsi zvorati dal, zapovídá lidem, aby ze vsi dobytku nehonili, [...] mnohý jim i pohrušky činí.*³²³ V dubnu následujícího roku nechá Jiří Černín zavřít velemínského pastýře a navíc zorává průhony.³²⁴ Spor se stále vyostřuje, z konce roku 1610 je dochovaná zpráva, ve které abatyše tvrdí, že *v těch lesích a gruntech našich, o kteréž mezi námi a ním spor jest, nemálo dříví březového nočním časem lidem, poddaným svejím, posekati a ihned pryč do dvora svého odvésti dal.*³²⁵ Spor pokračuje i po smrti Jiřího Theobalda Černína. Poručnicí jeho dětí se stává Sidonie z Kolovrat, rozená ze Sulevic,³²⁶ která nadále činí klášteru příkoří. *Louky poddaným našim popásti, volšovýho dříví při potoku našem pod Holejmi vrchy několikero kmenů posekati, průhon svobodný, kterýž jde ze vsi Vilemína do lesů našich, zvorati a vosíti dala.*³²⁷ I po smrti Sidonie³²⁸ spor pokračuje, abatyše se bojí, že opatrovníci se budou snažit získat alespoň část klášterních statků pro zaopatření sirotků.³²⁹

Ještě v roce 1622 není spor doveden ke konci, obě strany nakládají s majetkem a obviňují druhou stranu z neřádného jednání. Z archivních pramenů není jasné, kdy a jak spor skončil, ale jelikož už není žádná další datovaná stížnost, lze předpokládat, že rozsudek byl vynesen někdy po srpnu 1622.

K podobné problematice jsou dochovány záznamy z Panenského Týnce. 23. dubna 1558 probíhá jednání mezi abatyší Dorotou z Krumlova a Fridrichem Míčanem z Klimštejna

---

³²⁰ Dopis abatyše českému králi z 21. května 1604. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXX'1v.

³²¹ Bohužel se v dopise neuvádí přesnější časový údaj a v korespondenci Judity Eibenštolorové se tato problematika neobjevuje.

³²² Dopis abatyše českému králi z 19. června 1608. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXXI'1r.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Dopis abatyše adresovaný pražskému purkrabímu a zemským soudcům z 24. května 1609. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXXIII'1r.

³²⁵ Dopis Žofie Albínky z Helfenburku českému králi z 8. prosince 1610. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXXIV'1v.

³²⁶ Pravděpodobně byla manželkou Jiřího Theobalda Černína z Chudenic.

³²⁷ Dopis Žofie Albínky z Helfenburku zemským soudcům z 22. července 1614. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXXIV'1v.

³²⁸ Z dopisu abatyše z 12. srpna 1622 víme, že Sidonie je po smrti a poručnictví přešlo na Jana Heřmana Černína z Chudenic. NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, č. inv. 2578, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XXXVII'1r.

³²⁹ Tamtéž.

ohledně lánu dědiny u Hřivčic. Dřívější abatyše Kateřina z Říčan se domluvila s Janem Míčanem o tom, že zmíněný lán se použije k zajištění oprav fary ve Vrbně, ale to Fridrich nedodrží. Bohužel zpráva o vyřešení sporu se nedochovala.³³⁰

Je zřejmé, že i svěští páni si dokazovali svou moc tím, že se neustále snažili posouvat hranice. Buď reálně a zcela vědomě zasahovali do majetkových práv a povinností abatyše a celého kláštera, nebo se snažili posilnit své postavení tím, že volně disponovali s majetkem, jenž byl původně nadán klášteru. Podle dochovaných pramenů je možné se domnívat, že podle zvykového práva byla zachována určitá práva zakladatele či donátora k darovanému majetku.³³¹ Zřetelně se ukazuje, že pravomoci kolátora bylo možné vnímat velmi široce. Na případě pohledského kláštera a sporu s Janem Žejdlicem ze Šenfeldu je vidět, že Jan v roli kolátora považuje za samozřejmé schvalovat jednotlivé novicky, které vstupují do kláštera, zároveň vyhrožuje abatyši, že pokud se nezachová dle jeho požadavků, že ji vymění. Janův údiv nad tím, že abatyše konzultuje celý spor se sedleckým opatem, by mohl ukazovat na to, že Jan nezná strukturu a běžný chod ženského kláštera a postuláty kanonického práva.

Společným pojítkem všech sporů, ať už jde o nakládání s kolátorskými právy nebo o běžné sousedské pře, je to, že do nich nezasahuje arcibiskup ani řádové autority. Tedy spor se neřeší dle kanonického práva, ale dle běžného světského práva. Vzhledem k povaze pramenů není vždy možné určit, jaký byl úřední průběh celého sporu. Z dopisů lze vyvodit, že většinu záležitostí řeší česká královská komora, která mohla v případě vleklých sporů např. ustanovit komisi, jež měla celou záležitost prošetřit na místě, nebo se konala slyšení, na něž se měly dostavit obě dvě strany i se svými svědky. Podle dochovaných zápisů v Knihách půhonných je zřejmé, že spory v Panenském Týnci se dostaly před zemský soud,³³² je tedy možné očekávat, že se na tomto soudě řešily i jiné pře mezi kláštery a světskými pány. Do celé záležitosti mohl zasáhnout i český král, ten bývá oslovován oběma stranami sporu, jak je tomu v případě sporu Jana Žejdlice a abatyše Alžběty Grejnarky ohledně polenského panství.

6.2 Spory abatyše s poddanými

Ve sporu s poddanými abatyše vystupuje z pozice vrchnosti, jež má problém s poddanými, který se jí nedaří urovnat bez pomoci dalších zúčastněných stran. Na rozdíl od

³³⁰ Blíže viz: HEJDOVÁ, T.: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 45–46.

³³¹ Viz: BOROVSKEÝ, T.: *Kláštéry, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, s. 15.

³³² EMLER, Josef: *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých*, díl I., Praha: tiskem Jaroslava Pospíšila, 1870. EMLER, Josef: *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých*, díl II., Praha: tiskem Jaroslava Pospíšila, 1872.

sporů se světskými pány zde nepřipouští, že by mohla být možným viníkem či alespoň spoluviníkem celé situace.

6.2.1 Třebenice

Materiálově nejobsáhlejší a pravděpodobně nejzávažnější je spor mezi klášterní vrchností a městcem Třebenice (15 kilometrů jihovýchodně od Litoměřic), které byly součástí prvotního nadání svatojiřského kláštera. Okolo roku 1420 přechází Třebenice do držení Kaplířů ze Sulevic, kteří je okolo roku 1460 prodali Vilémovi z Ilburka, jemuž král Jiří dlužil peníze a jemuž dala abatyše kláštera sv. Jiří k výplatě povolení.³³³ Vilém měl Třebenice obratem zastavit Janovi Zajíci z Házmburka.³³⁴ V roce 1467 se vlivem politických událostí ocitl městec Třebenice pod správou královské komory, ale okolo roku 1476 měly být navráceny Vilémovi z Ilburka.³³⁵ Na počátku 16. století se svatojiřský klášter neúspěšně snažil o odkoupení Třebenic.³³⁶ Roku 1547 se po několika změnách majitelů navrátily do držení kláštera svatého Jiří na Pražském hradě.³³⁷ V pramenném materiálu je výhradní držení Třebenic klášterem zachyceno v roce 1553 ve výpisu klášterních majetků.³³⁸

V předchozí kapitole této práce jsou naznačeny záležitosti s vyznáním a jmenováním kněží, o nichž lze uvažovat jako o spouštěči dalších vleklých sporů. Sedláček však příčinu vidí v tom, že Třebeničtí byli zvyklí na samosprávu,³³⁹ což dokazuje tím, že Zikmund Lucemburský jim udělil pečeť a erb, právo mít 12 konšelů a výroční trh.³⁴⁰

Problémy s poddanými z Třebenic svatojiřské abatyše zažívají opakovaně. První spor, pro který jsou doloženy písemné podklady, je ukončen roku 1595. V tomto případě je zachyceno jen ukončení sporu, kdy se Samuel Krejčí, Jakub Straka, Jan Jonata Konvář a Václav Čáslavský přiznávají svatojiřské abatyši, Juditě Eibenštolerové, k neposlušnosti vůči své vrchnosti. Zároveň prosí, *abychom toho vězení prázdní učinění byli a k manželkám a dítkám a živnůstkám našim navrátiti.*³⁴¹ Slibují věrnost a poslušnost své vrchnosti a zavazují

---

³³³ Blíže viz: SEDLÁČEK, August: *Děje Třebenic*, s. 5–7.

³³⁴ Tamtéž, s. 10.

³³⁵ Blíže viz: SEDLÁČEK, August: *Děje Třebenic*, s. 10–11.

³³⁶ Viz: MACEK, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 203.

³³⁷ Podrobně viz: MACEK, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 11–13.

³³⁸ Výpis klášterních majetků dle archivního zpracování z roku 1533. In: NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, č. inv. 2568.

³³⁹ SEDLÁČEK, August: *Děje Třebenic*, s. 11.

³⁴⁰ Opis Zikmundova majestátu z 5. října 1423, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁴¹ Vyznání Třebenicých z 6. května 1595, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

se, že pokud abatyše shledá, že jsou opět neposlušnými poddanými, aby je dala *na hrdle bez milosti ... trestati*.³⁴²

Další nepříjemnosti mezi Třeбенickými a klášteřem začínají okolo roku 1606. První zpráva je od třeбенických měšťanů, kteří píší do komory stížnost na abatyši, jež je bez zjevných příčin povolala do Prahy. To ale odmítají, protože v Praze řadí mor a oni se bojí nákazy a dalšího možného šíření epidemie v jejich městečku. Navíc se blíží Vánoce, což není vhodný čas k jakémukoli jednání. Jelikož se Třeбенičtí vnímají jako *statek komorní*, žádají komoru, aby *na ten čas obesláni a postavení se před Její Milost zbavení býti mohli*.³⁴³ Abatyše dostává z komory žádost svých poddaných a obratem posílá svoji reakci. *I oznamujem, že nevypravitedlná zlá povaha, vysokomyslnost a pejcha Třeбенských příčina toho sytost chleba a že od nich vrchnost daleko vzdálena jest. Neb na poručení naše málo dbají, rozkaz a vůli naši nikdá jako lidé poddaní nevykonávají*.³⁴⁴ Konstatuje, že příkladů jejich zpupnosti je mnoho, ale uvádí jen jediný, tím je odmítnutí nového katolického kněze a ustanovení kalvínského bakaláře do kostela. Navíc vedení města popuzuje poddané proti abatyši. Žofie Albínka upozorňuje, že toto bylo již páté předvolání pod peněžitou pokutou, ale navzdory tomu se odmítají dostavit a žádají zastání v komoře. A dále *tím, že sou statek komorní se honosí, tudy snad by nás sobě chtěli ne za vrchnost, ale za nějakou správci položiti*.³⁴⁵ To abatyše odmítá a žádá komoru, aby se k tomuto tvrzení vyjádřila, aby věděla, *jak je řídit a spravovati máme*.³⁴⁶

Přes Vánoce pravděpodobně veškeré nepříjemnosti utichly, ale již v lednu nabral spor na obrátkách. Podle Třeбенických se při ustanovování nové rady v Třeбенicích objevila abatyše se svým úředníkem. Přítomní měšťané včetně starších obecních a písaře byli vsazeni do vězení, klášterní úředník jim měl vyhrožovat a *s ručnicí a kyjem jako na své poddané potřesa*.³⁴⁷ Navíc jim abatyše zabavila městskou pečeť, kterou jim potvrdil Zikmund Lucemburský.³⁴⁸ Komora obratem píše abatyši, aby *dotčené Třeбенické netoliko téhož vězení prázdne učiniti, v ničemž nestěžovali, ani úředníku vašemu neb komu jinému pod žádným*

³⁴² Vyznání Třeбенických z 6. května 1595, NA, SM, *Klášteř sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁴³ Dopis Třeбенických do české dvorské komory, bez data, dle ostatních dopisů lze datovat do prosince 1606, NA, SM, *Klášteř sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁴⁴ Dopis abatyše Žofie Albínky z Helfenburku do české dvorské komory z 11. prosince 1606, NA, SM, *Klášteř sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdomá, T., s. I'1r.

³⁴⁵ Dopis abatyše Žofie Albínky z Helfenburku do české dvorské komory z 11. prosince 1606, NA, SM, *Klášteř sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdomá, T., s. I'1v.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Stížnost Třeбенických z 11. ledna 1607 zaslaná do české dvorské komory, NA, SM, *Klášteř sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁴⁸ Tamtéž.

vyvýšeným způsobem stěžovati nedopouštěli.³⁴⁹ V dopise se dále uvádí, že bude ustanovena komise, která vše řádně prošetří, vyslechne všechny zúčastněné, aby bylo *to k slušné nápravě přivedeno*.³⁵⁰ 15. ledna 1607 abatyše sděluje, že Třebeničtí nemluví pravdu. Ona poručila *purkmistra, konšely, starší obecní s písařem toliko aby strestáni byli. A ne všeckna obec aby u vězení byla. Oni pak po odjezdu našem, sami sebe na rathauz vsadili*.³⁵¹ Abatyše se ještě vyjadřuje k tomu, zda Třenice jsou či nejsou komorním statkem. *Jeho Milost císařská, pán náš nejmilostivější, Třebenským za žádnou správci, ale za dědičnou³⁵² vrchnost nás vystaviti, poručiti ráčil, neb nám člověčenství, poddanost i všelijakou poslušnost, jako jiní lidé robotní, slibovali a přísahou toho potvrdili*.³⁵³ Je jasně vidět, že abatyše odmítá tvrzení Třebeničtých, že spadají pod komoru.

31. ledna 1607 se do sporu vkládá Kašpar Kaplíř ze Sulevic z pozice hejtmana. Tvrdí, že Třebenice jsou komorním statkem a abatyše je jim ustanovena jen za správkyni. Ale nechová se tak, jelikož jedná proti *právu, starobylým svobodám a privilegiím*.³⁵⁴ Kašpar píše, že by měla být zřízená komise, aby vše bylo vyřešeno, ale zároveň má jasno v tom, že Třebeničtí jsou v právu.³⁵⁵

V Litoměřicích se má 15. března 1607 odehrát slyšení (pravděpodobně před městským soudem), na které se mají dostavit Třebeničtí i abatyše. Spolu s předvoláním ke slyšení dostala abatyše výpis stížností Třebenských, *keráž všeckna naskrz nepravdivá, nedůvodná a oumyslem kacířskejm sem a tam spletená a sepsaná jest*.³⁵⁶ Abatyše se chce na jednání řádně připravit, shromáždit veškeré dokumenty a předvést své svědky. Na to má ale málo času, jelikož předvolání jí bylo doručeno až 8. března 1607. Navíc se abatyši nelíbí, *abychom my, kněžna a vrchnost dědičná duchovní, těch neposlušnejch Třebenskejch jim k vůli 7 mil do města Litoměřic pojezdy činiti měli. Což nám, duchovní osobě, s žádnou pochvalou by nebylo*.³⁵⁷ V jiném dopise pak dodává, že dle majestátů českých králů *kněžna duchovní,*

---

³⁴⁹ Dopis z české dvorské komory adresován abatyši, komorou datován v noci 12. ledna 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Dopis Žofie Albínky z Helfenburku, do české dvorské komory z 15. ledna 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. II¹r.

³⁵² Psáno diecznau.

³⁵³ Dopis Žofie Albínky z Helfenburku, do české dvorské komory z 15. ledna 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. II¹v.

³⁵⁴ Koncept dopisu Kašpara Kaplíře ze Sulevic vrchnímu hejtmanu všech komorních panství v Království českém (Zikmund Měsíček) z 31. ledna 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Dopis abatyše Zbyňkovi Zajícovi z Házmburku, truksasu Království českého, z 10. března 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. III¹r.

³⁵⁷ Tamtéž, s. III¹v.

abychom před žádným soudem ani k žádnému obeslání nestáli, ač by sama osoba královská při tom byla.³⁵⁸ Jednání v Litoměřicích opravdu proběhlo, ač Žofie napsala, že se na jednání nedostaví, v dopise českému králi, který shrnuje celé jednání, je uvedeno, že není jasné, za jakými příčinami panna kněžna přítomna nebyla.³⁵⁹ Členové komise si nejsou jisti, co mají dělat, když se abatyše nedostavila k jednání, a proto se dotazují úředníků české komory.³⁶⁰

Nejasnosti ohledně vyjednávání panují dál. Třebeničtí sice mají právo předvést si svědky, ale ani v Třebenicích, ani v Litoměřicích je ustanovení komisaři nechtějí vyslechnout. Navíc se blíží Velikonoce, ale Třebeničtí jsou stále ve vězení, proto prosí, aby alespoň na svátky byli propuštěni s tím, že se po oslavách sami do vězení navrátí.³⁶¹ Třebeničtí v rámci šetření byli vyzváni, aby svá privilegia předložili do české kanceláře. Ti odmítají a žádají komoru, aby veškerá privilegia a vše, co k nim patří, přijala do úschovy, dokud je nebudou chtít ve sporu použít.³⁶²

Vzhledem k trvání a neustálému vyostřování vztahů mezi klášterem a poddanými z Třebenic neberou komisaři problém na lehkou váhu a rozbíhá se vyšetřování. Navzdory tomu, že abatyše je osobou duchovní, která by měla dodržovat klauzuru, stanovují, že panna abatyše se musí dostavit na jednání. Řídí se při tom zákonem – *Podlé zřízení zemského E 13, kteréžto z sebou přináší, že každá osoba duchovní má odpovídati před králem Jeho Milostí a před soudem zemským i tudíž před jinými soudy pořádnými.*³⁶³ Dále stanovují, že Třebeničtí mají být propuštěni z vězení až do doby, než bude celá záležitost řádně vyšetřena.³⁶⁴ V červenci se koná slyšení, jehož výsledek se abatyši pravděpodobně nelíbil. Lze tak usuzovat z jejího dopisu, v němž píše, že své svědky váží proti právu, všichni se spojili proti abatyši a fakta překrucují, navíc vybraní svědci jsou v městečku považováni za klevetníky. Abatyše vidí hlavní příčinu celého konfliktu v náboženství. Přestože umožnila katolickému knězi podávat podobojí, Třebeničtí žádají nekatolického faráře (katolický kněz s povolením podávat podobojí jim nestačí vzhledem k řadě věroučných sporů). Ačkoli se Třebeničtí

---

³⁵⁸ Dopis abatyše českému králi z 10. dubna 1607, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. VII¹r.

³⁵⁹ Dopis komise (Jana Zbyňka Zajíce z Házmburka, Adama Hrzána z Harasova, Jaroslava Kašpara ze Sulevic, Zikmunda Kohla) českému králi z 15. března 1607, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁶⁰ Dopis členů litoměřické komise (bez uvedení jmen) do české dvorské komory ze 17. března 1607, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁶¹ Dopis Třebeničtých českému králi ze 4. dubna 1607, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁶² Dopis Třebeničtých do české dvorské komory z 16. dubna 1607, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁶³ V edici Vladislavského zřízení zemského se jedná o paragraf 106. Viz: KREUZ, P.; MARTINOVSKÝ, I.: *Vladislavské zřízení zemské a navazující*, s. 135.

³⁶⁴ Dopis komisařů neznámému adresátovi z 22. května 1607, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

neustále zaštiťují privilegia, která říkají, že městečko patří pod správu komory, nejsou schopni je předložit. Abatyše už pochybuje, že taková privilegia vůbec existují.³⁶⁵

Vzhledem k pracím na polích a vinicích byla další jednání přerušena. Ale korespondence probíhá neustále, abatyše se domáhá, aby Třebeničtí při dalším slyšení předložili privilegia, na něž se neustále odvolávají, a aby neposlouchali Floriána Humburka, koncipistu z české dvorské komory, jenž popouzí měšťany proti abatyši.³⁶⁶ Na podzim se slyšení přesouvá z Litoměřic do Prahy, ale ani tak se nic neurychluje. Ze 4. října 1607 je doložena stížnost 15 třebenických měšťanů, že již přes měsíc jsou v Praze a nic se neděje. Veškeré peníze už utratili, navíc potřebují dohlédnout na setí obilí a sběr vína, proto prosí krále, aby je propustil domů.³⁶⁷ O dva dny později Třebeničtí píší do komory, že 12 měšťanů zůstává v Praze, ostatní odjeli domů, *od nejvyššího pána kancléře Království českého primas a s ním 3 osoby do vězení šatlavního dané jsou*.³⁶⁸ Ač jsou měšťané vyzýváni k předložení privilegií, uvádí, že *privilegií ni originály do kanceláře složití nechtějí*.³⁶⁹

Navzdory tomu, že je ustanovená komise, se spor nikam neposouvá, proto se abatyše snaží zajistit alespoň běžný chod na svých statcích. V průběhu roku 1607 posílá do Třebenic a okolních vesnic (Velemín, Úpohlavy a Chodovlice) nařízení o pracích na vinici, o sklizni obilí, o sběru vína apod. Jelikož Třebeničtí nereagují a odmítají pracovat, abatyše nařizuje okolním rychtářům, aby sehnali lidi, kterým bude za práci zapláceno.³⁷⁰ Třebenické trestá tím, že jejich obilí *od sedlákův pobráno býti jmá*.³⁷¹ Měšťané ale obilí hlídají i v noci, *v pondělí ráno sedláci s vozy přijeli a takové obilí bráti chtěli*, ale Třebeničtí úrodu ubránili.³⁷²

Je zřejmé, že ani na jedné straně není snaha se jakkoli domluvit. Abatyši vadí, že Třebeničtí žádají komoru, aby jim byla navrácena pečeť a pomohla jim zajistit dodržování jejich privilegií, ačkoli by měli žádat ji. Třebeničtí zase nechtějí předložit svá privilegia, odmítají poslouchat abatyši, jelikož jsou komorním statkem. Do celého sporu jsou zataženi i okolní rychtáři a poddaní kláštera, kteří se snaží plnit nařízení abatyše, ale Třebeničtí jim v tom zbraňují. Tím se spor z městce Třebenic přenáší na celé okolí.

---

³⁶⁵ Dopis abatyše radě nad apelacemi z 9. července 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XI.

³⁶⁶ Dopis abatyše nejvyššímu kancléři Království českého ze 14. července 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., č. XII.

³⁶⁷ Dopis Třebenických českému králi ze 4. října 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁶⁸ Dopis Třebenických do české dvorské komory ze 6. října 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Rada nařízení uložených ve fondu Stará manipulace, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Nařízení*. ed. Hejdová, T.

³⁷¹ Dopis Třebenických do české dvorské komory z 19. prosince 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁷² Tamtéž.

K ukončení celého sporu dochází až na konci roku 1608, kdy se král vyjadřuje k jednotlivým okruhům stížností. *Co se kolatury aneb podávání kněží do kostela farního třeбенického a správcův školních do městečka Třeбенic dotejče, poněvadž se to nachází, že táž kolatura panně abatyši a konventu téhož kláštera s[vatého] Jiří od starodávna náleží, že oni slušně při též kolatuře zůstávají.*³⁷³ Třeбенičtí nemají zasahovat do práv abatyše a dosazovat si své faráře, mají poslouchat svoji vrchnost. Král se zastává měšťanů v případě pečeti, kdy stanovuje, že by měla být navrácena, ale jen pod podmínkou, že budou řádnými poslušnými poddanými.³⁷⁴

Jak ukazuje detailně popsáný spor s Třeбенickými i sporům kláštera s poddanými se zabývá v Českém království světské právo. Purkmistr a konšelé považují abatyši jen za „správkyni městce nikoli za vrchnost“, jelikož Třeбенice vnímají jako královské město. Proto se jako komorní statek obrací v celé záležitosti na českou komoru. Ta sestavuje vyšetřovací komisi, ale výsledky a jednání nikam nevedou. Ani jedna strana plně neposlouchá jednotlivá nařízení, abatyše se nedostavila se k soudnímu slyšení do Litoměřic, Třeбенičtí odmítli předložení privilegií, na která se neustále odvolávají. Zajímavé je, že ač se Třeбенičtí považovali za komorní statek, veškerá svá privilegia dali do úschovy do české kanceláře, která je má vydat zase jen Třeбенickým. To by mohlo vést k úvahám o tom, že ač se měšťané odvolávají na to, že spadají pod českou komoru, větší důvěru mají k tradiční a zavedené české kanceláři, pravděpodobně i proto, že se hlásí k víře podobojí. Celý spor nakonec řeší sám český král.

Jako ve sporech mezi klášterem a světskými pány i zde je zcela opominuto kanonické právo. V případě Třeбенic se však nelze domnívat, že je to způsobeno neúplným dochováním materiálu. Je doložen dopis, v němž se ustanovení komisaři odvolávají na zřízení zemské v případě dostavení se abatyše k soudnímu slyšení.

6.2.2 Prodej poddanských nemovitostí a propuštění z poddanství

Abatyše má na starosti nejen veškeré nemovitosti patřící ke klášteru, ale i klášterské poddané. Jako běžná vrchnost přijímá sliby poddanství, stejně tak poddané propouští a uděluje jim zhostné listy.

Také propuštění z poddanství může být spornou záležitostí. Tak tomu je v případě Keruše Třeбенické. Ta žije na Starém městě Pražském jako poddaná kláštera svatého Jiří a v pokročilém věku zažádala o propuštění z poddanství. Abatyše jí výhost udělila, ale

---

³⁷³ Vyjádření českého krále ke sporu mezi klášterem a Třeбенickými z 13. prosince 1608, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁷⁴ Tamtéž.

zadržuje jí gruntovní peníze. *A skrze zadržování takové zjevné spravedlnosti mé již k veliké škodě a záhubě jak v živnosti, tak i na zdraví svém sem přivedena.*³⁷⁵ Z 8. prosince 1592 je dochováno nařízení krále, který spor ukončuje. *A protož Jeho Milost císařská často psané Judith Eibenštolerové poroučeti ráčí, aby tu chudou ženu déle nehydrovala, nýbrž jí dluhy její i peníze gruntovní bez zadržování propustila.*³⁷⁶

Netypické jsou dva dopisy od Matyáše Longina, poddaného z Třebenic. Oba jsou adresovány králi, jejich obsah je prakticky stejný. Matyáš popisuje, že mu abatyše poručila prodat statek v Chodovlicích, který zdědil po rodičích, jelikož mu dala čas čtyři neděle, *takový grunt jednomu poddanému téhož kláštera a konventu ze vsi Mradic na jistý způsob ... prodal.*³⁷⁷ Trhová smlouva s Janem Šedivým z Mradic obsahuje popis toho, čeho se prodej týká, za jakou cenu, určuje splátky, mimo jiné obsahuje informaci o tom, že *co jest na zimu vosito, to aby společně sklidili a každý svou polovici vzali.*³⁷⁸ Matyáš si úrodu opravdu vzal, ale to se nelíbí abatyši, tvrdí, že je to neoprávněné a obilí by měl jako pokutu podstoupit klášteru. Proti tomu se Matyáš brání, uvádí, že abatyši vadí, že si vzal za manželku poddanou konventu, ale nedal úředníku *koláče a libru šafránu*, protože když se ptal v Třebenicích, že *jest toho nikdá v Třebenicích nebyvalo a to v nově vymyšleno jest*, proto to ignoroval. Matyáš žádá krále o ochranu a zásah, protože se snažil vyhovět abatyši, prodal statek, dodržel smlouvu, spolu s manželkou jsou stále poddaní kláštera, žijí v Třebenicích, kde mají živnost, ale abatyše jim chce vzít to, co jim náleží.³⁷⁹

Při interpretaci tohoto sporu by pomohl jiný úhel pohledu, ať už abatyšin, či nějakého ze svědků. Ten by mohl ukázat, zda Matyáš něco nezatajil, z toho důvodu, aby se domohl králova zásahu, nebo zda abatyše chtěla obilí převzít neoprávněně.

Z uvedeného je zřejmé, že abatyše má přehled o všem, co se na panství děje a má potřebu do dějů aktivně zasahovat. Stará se o své statky a jedná v souladu s dobovými vrchnostenskými instrukcemi, které umožňují zjednat nápravu, pokud vrchnost vidí, že hospodář nechává stavení pustnout, nestará se řádně o půdu, či nedodrží své povinnosti. Ve

---

³⁷⁵ Dopis Keruše Třebenské nejvyššímu kancléři bez data, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227.

³⁷⁶ Nařízení českého krále abatyši Juditě Eibenštolerové z 8. prosince 1592, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227.

³⁷⁷ Dopis Matyáše Longina českému králi pravděpodobně z roku 1608, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁷⁸ Trhová smlouva mezi Matyášem Longinem a Janem Šedivým, bez data, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

³⁷⁹ Dopis Matyáše Longina českému králi pravděpodobně z roku 1608, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

vážných případech porušení může vrchnost nařídit nucený prodej usedlosti, popřípadě ji může i zabrat.³⁸⁰

V Panenském Týnci se v roce 1550 manželé Vávrovi, poddaní kláštera klarisek, snaží prodat svůj statek a odstěhovat se. Abatyše, jako jejich vrchnost, však chtěla na prodej dohlédnout a to byl kámen úrazu. Dorota z Krumlova popisuje, proč se prodej prodlužuje. Problémem byl jediný zájemce, o němž abatyše píše, že *s tý příčiny sem ho odbyla, když jest mi toho neukázal, ani svobodnej byl a kde jest byl, že se jest dobře choval.*³⁸¹ Vávrovým se to nelíbí, proto se snaží abatyši přesvědčit, aby přijala jejich kupce. Tento spor vyostřuje vztahy v Týnci,³⁸² ale jak skončil, není v pramenech zaneseno.³⁸³

Na tomto příkladu je vidět, že abatyše působí jako běžná pozemková vrchnost. Bylo běžné, že pokud chce poddaný grunt opustit, bylo mu svolení k odchodu uděleno „měl-li sedlák či chalupník za sebe náhradu, dostala-li vrchnost náhradu za unikající zdroj práce.“³⁸⁴ To, že se abatyše zajímá, kdo na statek přijde a odmítá jedince, který nemůže doložit, že je svobodný, či předložit zhostný list, dokazuje nejen abatyšinu snahu udržet klid mezi svými poddanými, proto se brání čemukoli a komukoli, co by mohlo být původem nepříjemností, ale i znalost právního systému. Vladislavské zřízení zemské stanovuje v člancích 291–293 pokuty za nevydání zběhlého poddaného.³⁸⁵

6.2.3 Péče o sirotky

Ženské kláštery sloužily tradičně především jako místo pro výchovu šlechtických či měšťanských dívek, či se staraly o sirotky.³⁸⁶ Péče o sirotky nezahrnuje jen to, že abatyše si vezme osiřelé dítě do kláštera, kde mu poskytne zázemí, popřípadě vzdělání a připraví ho na budoucí život, ale i to, že se snaží postarat se o sirotka i pokud se neuchýlí do kláštera.

---

³⁸⁰ Blíže viz: KAREŠ, Martin: *Právní postavení poddaného na smiřickém panství ve světle pozemkových knih z let 1590 až 1848*, rigorózní práce, Praha: Právnická fakulta, Univerzita Karlova, 2012; KOUMAR, Jiří: „... k té živnosti gruntovní vinice náleží.“ Příspěvek k problematice poddanského vinařství na panství Mělník, in: *HOP, Historie – Otázky – Problémy*, Roč. 9, č. 1, 2017, s. 194–207.

³⁸¹ Dopis abatyše Doroty z Krumlova adresovaný hofmistroví z 10. května 1550 ohledně Machových a Vávrových, NA, SM, *Záležitosti kláštera klarisek v Panenském Týnci*, sign. J 23/2, též *Dorota z Krumlova: Dopisy*, ed. Hejdrová, T., s. I'1r.

³⁸² Jako příklad nepříjemných vztahů v Panenském Týnci lze vnímat cedulku, která je součástí práce. Viz: Příloha č. 3.

³⁸³ Podrobněji viz: HEJDOVÁ, Tereza: *Majetky kláštera klarisek v Panenském Týnci od jeho založení do počátku 17. století*, in: *Poohří historie a současnosti, Sborník z konference konané v Žatci 2015*, Louny: Historie a současnost Poohří, 2019, s. 25–26.

³⁸⁴ MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích, 1421–1526*, 3. a 4. díl, Praha: Academia, 2002, s. 488.

³⁸⁵ *Vladislavské zřízení zemské a navazující*, KREUZ, P.; MARTINOVSKÝ, I.: (eds.), s. 189–190. Podrobně o výši pokut, výjimkách a jednotlivých případech opuštění statku bez náležitých dokumentů viz: KAREŠ, M.: *Právní postavení poddaného na smiřickém panství ve světle pozemkových knih z let 1590 až 1848*, s. 68–74.

³⁸⁶ Viz: MACEK, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, s. 223.

Tak je tomu v případě Martina Georga, který se přiženil k vdově Kateřině do Třebenic, a měli spolu dceru Alžbětu. Když Kateřina umřela, *Martin Geork s dcerou svou vlastní v tom domečku a statečku po též Kateřině na gruntech klášterských zůstal.*³⁸⁷ Martin se znovu žení, s novou ženou Annou má 4 žijící děti. Martin nepatřil k chudým poddaným, jelikož měl nejen statek v Třebenicích (díky své první ženě), ale i dům na Starém Městě pražském, v němž i zemřel. Po jeho smrti dcera Alžběta z prvního manželství *nechtíc macochy své poslouchati, ani mnou, vrchností svou, se řídit, od macochy jest odešla, a do Laboratorium Vaší císařské Milosti, tu kdež pan Johan Krystian jest, k nějaký přítelkyni, která již umřela, přišla a tam až posavád zůstává.*³⁸⁸ Johan Kristián si chce Alžbětu vzít za manželku, ale to se abatyši nelíbí, ona se za ni cítí zodpovědná a chtěla ji zaopatřit, ať už tak, že by ji dala k dobrému člověku, nebo ji vzala do kláštera, *ale ji od pána Johana Krystiana dostati jsem nemohla a nemohu.*³⁸⁹ Johan Kristián se snaží získat majetky po Martinu Georgovi, díky jeho přímluvě u dvorského maršálka jsou ustanoveni noví poručníci jak nad Alžbětou, tak jejími dalšími sourozenci. Dále Johan tvrdí, že Alžběta je jedinou Martinovou pravou dcerou a tudíž má nárok na veškerý majetek, zároveň žádá o právo osazení ke klášteru. Abatyše s Johanem nesouhlasí, *poněvadž táž Alžběta, kterou se ujímají, jest vlastní dcera, a těch čtvero dítek z druhé manželky splozený jsou vlastní děti Martina Georka, že se mně nevidí, abych k tomu dopustiti, aby mezi vlastními dítkami jaký soud právní povstati měl.* Abatyše žádá krále, aby Johanu Kristiánovi domluvil, aby Alžbětu propustil a pokud si ji chce opravdu vzít, ať řádně požádá abatyši. Dále sama uvádí, *že bude-li se mu viděti, že táž Alžběta má větší spravedlnost k domu a statku, který na gruntech klášterských jest, nežli jiný dítky a bratři její od otce jednoho splozený, já netoliko přátelským způsobem, ale i k pořadu práva o tůž věc nebudu mu zbraňovati přistoupiti.*³⁹⁰ Opět není jasné, jak celá záležitost dopadla, jelikož prameny žádné další informace nedochovaly.

Zpráva o sirotku je doložena i z Panenského Týnce. Abatyše Voršila Tachovská z Tachova popisuje případ týneckého zedníka Kryštofa. Ten se za svého života choval nenáležitě, podle abatyše byl řádně ženatý, ale i přesto byl otcem děveččiny dcery. Kryštof se po smrti své manželky chová nevhodně, *skrze svý zlé chování v nemalou, ale velikou pokutu*

³⁸⁷ Dopis abatyše adresován českému králi ze září 1608, v němž shrnuje celý případ. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/6, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XLI'1r.

³⁸⁸ Dopis abatyše adresován českému králi ze září 1608, v němž shrnuje celý případ. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/6, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XLI'1v.

³⁸⁹ Dopis abatyše adresován českému králi ze září 1608, v němž shrnuje celý případ. NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/6, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XLI'1v.

³⁹⁰ Tamtéž, s. XLI'1v.

*upadl, majíce jakž na hrdle, tolikéž i na statku strestán býti.*³⁹¹ Abatyše mu udělila milost s tím, že *po smrti jeho, aby všecken statek i se všima nábytky*³⁹² *na klášter připadl.* Abatyše se sice statku ujala, ale pak ho předala matce sirotka po Kryštofovi. Ta ale přišla do kláštera a žádala abatyši, aby se o ni postarala, jelikož nic nemá. Matka představená matku i dceru do kláštera přijala, ale po nějaké době matku z kláštera vypověděla kvůli zlému chování. Abatyše ale dodává, že *cožkoliv tomu sirotku jeho spravedlivého náležeti bude, tehdy jemu to dokonce nezhyne, ale podle spravedlnosti dáno bude.*³⁹³ Z toho jasně plyne, že abatyše se nezříká péče o dceru zedníka Kryštofa, ale odmítá se postarat o matku, která se nechová tak, jak se *na dobrou a poctivou ženu*³⁹⁴ sluší.

Péče o sirotky není v našich pramenech dobře zachycená. Lze si ale všimnout, že zatímco svatojiřská abatyše řeší celou záležitost s českým králem, panenskotýnecká abatyše popisuje problémy spojené se sirotkem pražskému arcibiskupu.

6.3 Kšafy poddaných

Se vznikem soukromého vlastnictví přichází i potřeba jej regulovat.³⁹⁵ Proto se v právním systému objevuje možnost rozhodnout, co se s majetkem stane před smrtí jednotlivce. Ten, kdo testament skládá, má být při zdravém rozumu a dobré paměti. Důležitá je řada náležitostí – kšaft má být sepsán vlastní rukou testátora a podepsán, Koldín ale připouští i možnost, že závěť může být nadiktovaná, či jen ústní bez písemného záznamu. Vždy ale musí být přítomni dva svědkové. Před vykonáním závěti se za přítomnosti svědků závěť otevírá a nahlas se čte, stejně tak se nahlas zveřejňuje i ústní závěť.³⁹⁶ Porušení kšaftovacích postupů, popřípadě spory na základě sepsání kšaftů jsou doloženy u klášterních poddaných v mnohých kláštorech, většinou je problematika se závětí spojena i s dalšími přestupky.

Z roku 1571 je doložena nepřijemnost ohledně závěti Anny Mojžíšky z Třebenic. Z nařízení rady nad apelacemi vyplývá, že abatyše odmítá naplnit kšaft Anny, jelikož nebyl potvrzen abatyší. To se nelíbí dědici Matyáši Šiškoví, jenž se na radu obrátil. Rada rozhoduje,

---

³⁹¹ Dopis Voršily Tachovské z Tachova z 26. listopadu 1609 adresovaný arcibiskupu Karlovi z Lamberka. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, též *Voršila Tachovská: Dopisy*, ed. Hejdrová, T., s. VIII¹r–v.

³⁹² V tomto spojení se pravděpodobně jedná o dobytek.

³⁹³ Dopis Voršily Tachovské z Tachova z 26. listopadu 1609 adresovaný arcibiskupu Karlovi z Lamberka. NA, APA, *Klášter klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, inv. č. 3505, též *Voršila Tachovská: Dopisy*, ed. Hejdrová, T., s. VIII¹v.

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ *Práva městská Království českého, Edice s komentářem*, s. 716.

³⁹⁶ Viz: Tamtéž, s. 718–719.

že Matyášovi nemá být dědictví zadržováno.³⁹⁷ Podle Matyáše se ale nařízení ne plněno, protože se abatyše staví na odpor. Proto žádá, aby on i abatyše byli *pořadem práva vyslyšeni* a na základě toho bylo vydáno nové nařízení.³⁹⁸

Z počátku 17. století je v Třebenicích doložen případ vdovy, *ženy věkem sešlý*,³⁹⁹ Doroty Konvářky. Její příběh nezačíná sepsáním kšaftu, ale svatbou. Dle dopisu abatyše by měla vrchnost dávat povolení ke sňatku, pokud je sňatek zamítnut, neměl by se uskutečnit. Toho ale vdova Dorota Konvářka nedbala a proti zákazu se vdala za Matouše Vostrovského. Matouš přišel do Třebenic a *od obce vši za souseda, po ukázaném listu zachovacího bez vejhostu jsa z města královského, přijat jest*.⁴⁰⁰ Oženil se s Konvářkou, *slušně svého hospodářství vedlé manželky své hleděti, dluhy [...] platiti mohl*.⁴⁰¹ Vzhledem k tomu, jak se měšťané za Matouše přimlouvají, svoluje abatyše, že ho přijme za poddaného, ale jen *na tento spůsob, aby od nás statek všecken, kterejž Konvářka prvé, nežli jej sobě vzala, měla, koupil*, a vyzývá Třebenicke k provedení šacuňku.⁴⁰² Dorota 10. srpna 1606 sepisuje závěť, z níž vyplývá, že manželovi Matouši Vostrovskému odkazuje dům, *aby jej sobě spraviti a dostavěti dal. Item mlýn se vším k němu příslušenstvím i s těmi dědinami, kteréž jsou k němu překoupené s desátky i s ouroky*, dále vinici, louku.⁴⁰³ Z dalších dokumentů vyplývá, že abatyše se závětí nesouhlasí, neboť ji sama nepotvrdila. Proto jsou Matoušovi pobrány veškeré odkázané statky, dobytek je odveden, obilí odvezeno.⁴⁰⁴ Abatyše s majetkem Matouše volně nakládá,⁴⁰⁵ nařizuje okolním rychtářům, aby zajistili práce na konvářovských vinicích.⁴⁰⁶

Záležitostí se zabývá i král, když v rozhodnutí ohledně veškerých problémů v Třebenicích píše, že *za Konvářku se oženil Matouš Ostrovský, který poddaným klášterským*

³⁹⁷ Dopis rady nad apelacemi do Třebenic z 9. března 1571, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

³⁹⁸ Suplikace Matyáše Šišky radům na apelacích, bez data, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

³⁹⁹ Nařízení Žofie Albínky do Třebenic z 16. listopadu 1604, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/30, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Nařízení*. ed. Hejdová, T., s. II'1r.

⁴⁰⁰ Dopis Třebenicických abatyši z 20. srpna 1605, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

⁴⁰¹ Dopis Třebenicických abatyši z 20. srpna 1605, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

⁴⁰² Nařízení Žofie Albínky z Helfenburku do Třebenic z 16. května 1606, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Nařízení*. ed. Hejdová, T., s. X'1r.

⁴⁰³ Závěť Doroty Konvářky, jinak Vostrovské, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

⁴⁰⁴ Psaní Matouše Vostrovského do české dvorské komory bez data, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

⁴⁰⁵ Například viz: Matouš Vostrovský píše českému králi 6. října 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

⁴⁰⁶ Ve fondu NA je dochována celá řada velmi podobných nařízení, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

*jest nebyl.*⁴⁰⁷ Král dále upozorňuje Třebenicé, aby se *bez vůle a vědomí jejího* [abatyše] *neženili a nevdávali*, jelikož vrchnost by měla vědět, za koho se poddaní provdávají, zároveň by měla mít možnost dohlédnout na to, že pokud se do Třebenic přivádá či přiřazení člověk z jiného panství, že je vše dle práva.⁴⁰⁸ Rozhodnutí českého krále, ale není konečné. Poslední dochovaný zápis je z listopadu 1609, ve kterém Matouš žádá o výpis z knih městských a přístup k dokumentům v české kanceláři.⁴⁰⁹

Další spor z Třebenic vznikl mezi Dorotou Smíškovou a Žofíí Albínkou z Helfenburku, který opět nelze v celém průběhu rekonstruovat. Dochovaly se však záznamy od Doroty i od Žofie, jenž na sebe reagují a potvrzují tak domněnku, že reálný stav věcí může být nahlížen rozdílně. Dorota, vdova po kališnickém knězi a děkanovi litoměřickém Janu Gelastovi, si stěžuje, že její manžel jí a její dceři řádně odkázal statek v Třebenicích, ale *panna Judit, abatyše kláštera svatého Jiří na Hradě pražském, jest se na díle toho statku ujala a peníze mně i dítkám mým vlastně náležejících, kterýchž 543 kop miš[eňských] bylo, zapověděla, kteréž každoročně k rukám jejím i nynější panně abatyši vycházejí, načež s sirotkem mým s pláčem v sešlosti věku mého velikých potřebách, nedostatcích a chudobě lítostivě hleděti musím.*⁴¹⁰ Odvolává se na vyměření římských císařů a českých králů, že řádné manželky a společné děti mají nárok na dědictví. Dorota tvrdí, že ona i její dcera jsou svobodné a není důvod, aby byly předvolány do kláštera. Abatyše však *úřadu třebenickému, aby mne i dceru mou do řetězův svázati a do kláštera dovéztí [...] beze vši hodné příčiny s škarianty*⁴¹¹ *posílati poroučí.*⁴¹² Abatyše se neřídí zásahem z komory české, ale *přivlastňujíc a pokládajíc sobě též statek duchovní Jeho Milosti císaře komorní jako za svůj dědičný býti.*⁴¹³ Dorota Smíšková za hlavního viníka celého sporu označuje klášterního úředníka, *neb on jako pán mocný všemi vládne a jako v svém vlastním dědictví utiskováním ubohých lidí poddaných rozkazuje a statky jich bez vyslyšení právního moci bere.*⁴¹⁴ Zároveň ale ukazuje, že ani abatyše se nechová podle očekávání, *nýbrž se v tom slyšeti dala, že bych i poručení od krále, císaře i třebas od čerta z pekla přinesla, že na to nic nedbá, aby ji žádný nerozkazoval, že ona*

⁴⁰⁷ Vyjádření krále ke sporu mezi svatojiřským klášteřem a Třebenicemi z 13. prosince 1608, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

⁴⁰⁸ Vyjádření krále ke sporu mezi svatojiřským klášteřem a Třebenicemi z 13. prosince 1608, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

⁴⁰⁹ Dopis Matouše Vostrovského do české dvorské komory z listopadu 1609, NA, SM, *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227.

⁴¹⁰ Dopis Doroty Smíškové z Třebenic, bez data, NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, č. inv. 2569.

⁴¹¹ Škariant = vrchnostenský služebník zadržující obviněné. In: *Elektronický slovník staré češtiny*. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, [cit. 3. 7. 2019], verze dat 1.1.10. Dostupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

⁴¹² Dopis Doroty Smíškové z Třebenic, bez data, NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, č. inv. 2569.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ Tamtéž.

*jest vrchností a námi vládne.*⁴¹⁵ Z čehož jasně vyplývá, že abatyše vystupuje jako svrchovaná sebevědomá vrchnost, která nevládne úplně laskavou rukou. Na druhou stranu je nutné mít stále na paměti, že se jedná o dopis Doroty, která se chce domoci svých požadavků, tedy statku v Třebenicích.

Abatyše Žofie Albínka na tuto Dorotinu stížnost reaguje a vše uvádí na pravou míru. Žofie popisuje, že nevěděla, že statek její předchůdkyně převzala, proto se ptá třebenických konšelů, jak to celé bylo. Ti tvrdí, že *něboštik kněz Jan Gelastus na dům, vinice a některé věci zápisův v Třebenicích sobě a dědicům svým neměl*, navíc, ač byl z Třebenic, tak kšaft sepsal a ponechal v Litoměřicích, kde působil.⁴¹⁶ Dorota prosí abatyši, aby jí propustila statky, a vinice a role s tím, že klášteru přenechá gruntovní peníze.⁴¹⁷ Tak to fungovalo, až do roku 1609, kdy Dorota vznáší stížnost, protože *abatyše ji na gruntech nechceme trpěti.*⁴¹⁸ Abatyše popisuje Dorotu jako ženu, která je *nad míru a obyčej svárlivá, [...] nedávného času na jednu poctivou a starožitnou ženu [...] před domem svejím čekala a tu dočkavši ji nenáležitě stloukla, zeprala a račte odpustiti, i v těle zmačkala tak, že až posavád u velikém nedostatku zdraví svého zůstává, nad to vejš zuby jí vyrazila. Item písaře městskýho na poctivosti nařkla, zhaněla, čehož prokázati nemohla, a jinejch mnoho snad různic v městečku stropila a tropí.*⁴¹⁹ Dorotino tvrzení o tom, že s dcerou jsou svobodné, popírá a vysvětluje, *jest při uvozování nás do Třebenic spolu s jinejmi Třebenskými nám poddanost člověčenství slibovala, rukou dáním připovídala, a tak byla-li jest svobodná, z toho se vyvedla.*⁴²⁰ Zda Dorota z Třebenic odchází, nebo se vše urovnalo a zůstává na statku po manželovi, není známo.

Jsou doloženy i případy, v nichž abatyše poddané napomíná, aby sepsali závěť. V případě týneckého poddaného Macha se to však minulo účinkem. Abatyše Dorota z Krumlova oznamuje, že *o žádným kšaftu pořádným nevím, [...] než zprávu mám, že by některý vosoby sedlský s jinejch pánů gruntu při něm před jeho smrtí bejti měli a já až posavád s konventem svým*⁴²¹ *od tejhž osob dosáhnouti nemohu, co jest před nimi činil.*⁴²² Zde tedy abatyše uvažuje o tom, zda Mach nepronesl svoji závěť ústně, ale nemůže se ničeho

⁴¹⁵ Dopis Doroty Smíškové z Třebenic, bez data, NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, č. inv. 2569.

⁴¹⁶ Dopis abatyše ze 6. srpna 1609, NA, AZK, *Řád benediktinek u sv. Jiří*, , inv. č. 2574, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. XLII'1r–XLII'1v.

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Psáno swem.

⁴²² Dopis abatyše Doroty z Krumlova adresovaný hofmistřovi z 10. května 1550 ohledně Machových a Vávrových, NA, SM, *Záležitosti kláštera klarisek v Panenském Týnci*, sign. J 23/2, též *Dorota z Krumlova: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. II'1r.

dobrat. Machova rodina si majetek rozdělila a nakládala s ním i přes to, že abatyše k tomu nedala povolení.⁴²³

Jak je z výše uvedeného patrné, abatyše se věnuje starostem o své poddané a majetek velmi intenzivně. Nejenže má přehled o všem, co se na klášterních statcích děje, má i informace o tom, jaké práce probíhají na polích a vinicích, někdy sama dává pokyny k zahájení práce, ale má přehled i o poddaných a jejich chování. Původní předpoklad byl takový, že abatyše se věnuje spíše duchovní správě a majetkové záležitosti nechává na klášterních úřednících. Ukázalo se ale, že tomu tak není. Ač jsou úředníci několikrát zmiňováni, vždy se jedná o to, že poddaní, či vrchnost s nimi nejsou spokojeni, např. svatojiřský Jakub Horčický z Tepence,⁴²⁴ pohledský Jiří Pelenleiter. Do starosti o poddané patří i zaopatření sirotků. Abatyše má přehled o tom, kdo zemřel a kde zůstává nezaopatřené dítě, a dokonce se snaží domoci práva i polovičním sirotkům z druhého manželství (statek v Třebenicích a Johan Kristián). Řeší i možné zneužití sirotků jako v případě Alžběty a Johana Kristiána.

Dalším důležitým poznatkem je abatyšino porušování klauzury v souvislosti se správou majetku. Zachyceno je u svatojiřské abatyše Žofie Albínky z Helfenburku, která v rámci datace, jež se skládá z místa, dne, měsíce a roku, píše *Datum v poli statnickém v pondělí po svaté Máří Magdaleně anno 1607*.⁴²⁵ Dalším příkladem je panenskotýnecká abatyše Kateřina z Kladna, jež v roce 1597 vyjela do Úherců obhlédnout lada.⁴²⁶ Stejně tak dochází k porušení klauzury, kdykoli se abatyše postaví před soudní stolicí, což občas používá jako argument, proč se nedostavit⁴²⁷ (*[...]7 mil do města Litoměřic pojezdy činiti měli. Což nám, duchovní osobě, s žádnou pochvalou by nebylo.*⁴²⁸).

---

⁴²³ Viz: HEJDOVÁ, T: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, s. 47.

⁴²⁴ Jezuita, jehož si svatojiřská abatyše vyžádala roku 1606 za hejtmana klášterních statků. Viz: VÁVRA, Josef: Horčický z Tepence, in: *Ottův slovník naučný, jedenáctý díl, Hédypathie – Hýždě*, Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1897, s. 569–570.

⁴²⁵ Nařízení Žofie Albínky z Helfenburku konšelům do Oupohlav z 23. července 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, inv. č. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Nařízení*. ed. Hejdová, T., s. XXXIII¹r.

⁴²⁶ Dopis Kateřiny z Kladna arcibiskupovi Zbyňku Berkovi z Dubé ze 14. července 1597, NA, APA, *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, sign. C 121/5 H, č. inv. 3505, též *Kateřina z Kladna: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. VI¹r.

⁴²⁷ Podrobněji: ZDICHYNEC, J.: *Quia sic fert consuetudo?*, s. 37–68.

⁴²⁸ Dopis abatyše Zbyňkovi Zajícovi z Házmburku, truksasu Království českého, z 10. března 1607, NA, SM, *Kláster sv. Jiří na Pražském Hradě*, sign. B 45/5/7, č. inv. 227, též *Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy*. ed. Hejdová, T., s. III¹v.

7. Závěr

Řádový život a dějiny jednotlivých klášterů získávají v poslední době mezi badateli na oblibě. Zatím se však do středu zájmu nedostala témata běžného chodu kláštera, života uvnitř konventu, či správy klášterního majetku. Diplomovou práci lze vnímat jako malou sondu, která se snaží porovnat, jak se abatyše konkrétního kláštera měla chovat podle předpisů a jak se chovala ve skutečnosti. Právě proto, že práce vychází z písemných pramenů, je třeba si uvědomit, že jsou popsány jen výjimečné či konfliktní události, neboť o běžném životě nebylo nutné komukoli psát a řešit jej. V případě spravování klášterních majetků se jedná o takové skutečnosti, kdy se spor táhl dlouho a abatyši se nedařil vyřešit, tudíž se dostal do české kanceláře, české komory nebo před městský, komorní či apelační soud. Písemnosti k těmto záležitostem potom nalezneme v příslušných fondech institucí. U zdokumentovaných problémů přímo v konventu a při dosazování kněží na farnosti jsou zprávy převzaty z klášterních dokumentů, či z arcibiskupského archivu.

Představa abatyše jako charismatické ženy, která s důvěrou a klidem vede jednotlivé řádové sestry k modlitbě, zbožnému životu, v případě sporů vše racionálně, ale přitom empaticky urovná a navíc jde sestrám příkladem, se díky korespondenci ukazuje v jiném světle. Abatyše se aktivně nevěnovala jen záležitostem v klášteře, evidentně zasahovala i mimo něj. Do jejích kompetencí patřilo dosazování kněží do klášterských farností na patronátu kláštera, či péče o poddané, klášterní pozemky a majetky. Z archivních pramenů jasně vyplývá, že abatyše má přehled o úrodě a stavu zemědělských prací, že se zabývá vztahy klášterních poddaných, pečuje o sirotky, brání klášterní majetky apod., to vše může být i vodítkem pro domněnku, že abatyše porušuje klauzuru a je v přímém styku s poddanými. Pro porušení klauzury se dochovaly i přímé důkazy. Abatyše sama prozradí, že buď pole objíždí sama, nebo při určení místa vzniku dopisu uvádí (konkrétní lokalitu, např. *pole statenické*). Je tedy zřejmé, že abatyše nejde příkladem členkám konventu ani v základním pravidle, kterým je respektování klauzury. Ale je nutné připomenout, že matka představená mívala oproti řádovým sestrám přece jen klauzuru mírnější, nicméně v prostudovaných pramenech se neobjevil jediný dispens arcibiskupa, který by abatyši umožnil klášter opustit.

Navzdory tomu, že pozice abatyše je limitovaná podřízeným postavením žen ve společnosti, tudíž jí jsou upírány výsady, které měli opati, je vidět, že ve složitých časech se abatyše realizují více. Výsadní postavení svatojiřské abatyše je zřejmé i v tom, že sídlí v samostatném domě stojícím na pomezí klauzury a kláštera (tzv. opatství). Pramenný materiál také ukazuje, že ani osoba abatyše není nedotknutelná. Jakmile překročí svým

chování určitou hranici, jsou i na ni dochované stížnosti. Jejich řešením nemusí být jen sesazení abatyše z jejího úřadu, ale dochází i k převedení do jiného kláštera, jak se to stalo v Pohledu.

Archivní prameny sledovaných klášterů o kaplanech a zpovědnících téměř nemluví. Zmínky jsou jen ve vizitačních protokolech. Otázkou zůstává proč. Je možné usuzovat, že s duchovními správci nebyly žádné obtíže a vše bez problémů fungovalo. Pravděpodobnější však je, že potíže byly, ale nikoli tak velké, aby se o nich dochovaly písemné doklady, neboť se vše vyřešilo přímo v klášteře. Osoba opata, jenž dohlíží na ženský klášter, se v pramenech pravidelně neobjevuje. Vypovídají o něm jen archivní prameny k pohledskému klášteru. Ukazují, že ač by opat měl o veškerém dění vědět a měl by pomoci abatyši s rozhodováním, je Sedlec od Pohledu příliš daleko (dnes 55 kilometrů) na to, aby měl opat přehled o každodenním chodu kláštera. To odpovídá obecnému trendu oslabování vlivu opatů na jednotlivé ženské domy.

Dalšími důležitými muži, kteří byli s ženským klášterem spjati, byli probošti a svěštění úředníci, kteří by měli mít na starosti světský majetek, z něhož měl klášter získávat prostředky pro zabezpečení běžného chodu. Jak ale ukázaly prameny vybraných klášterů, realita byla jiná. Abatyše měla přehled o veškerém majetku kláštera, některé činnosti sama přímo nařizovala. Dopisy, nařízení i ostatní dokumenty jsou vydávány abatyšíným jménem, k soudům je předvolávána přímo abatyše. Z několika písemností jasně vyplývá, že úředník byl přítomný při jednáních (Jakub Horčický z Tepence, na kterého si stěžují Třebeničtí, nebo pohledský úředník Jiří Pelenlajter), ale dokladů je málo na to, aby se dalo usuzovat, že světský úředník byl neodmyslitelnou součástí kláštera. Lze se jen domnívat, že abatyše měla k ruce úředníka znalého místních poměrů, jenž jí se správou pomáhal. Tomu by mohly nasvědčovat i jednotlivé dopisy a nařízení, která abatyše pravděpodobně diktovala (podle dlouhých souvětí, v nichž se posunul význam, nedokončených souvětí apod.) právě úředníkovi.

Práce ukázala, že problémy řeholního života vybraných komunit ženských řádů se mezi sebou podobají. V souladu s posledním 25. zasedáním tridentského koncilu, jehož dekrety určují, jak by měl život v kláštorech (mužských i ženských) vypadat, platí stejná pravidla pro představené klášterů bez ohledu na to, k jaké řeholi přináležejí. Práce se snažila zmapovat, do jaké míry odpovídala skutečná každodenní realita vybraných klášterů ve zvoleném časovém období předepsanému ideálu. Bylo by jistě možné rozšířit časový úsek, či zahrnout více ženských řádů v kláštorech zemí Koruny české, ale je otázkou, zda by se výsledný obraz změnil nebo se jen rozšířil počet obdobných případů.

Z pramenů je zřejmé, že na abatysi byly kladeny určité nároky. Nejen, že se očekává, že najde cestu ke každé řádové sestře, a tudíž i způsob, jak vést celý konvent tak, aby se mohl věnovat své činnosti, ale musela být zběhlá i v oblasti správy majetku. Měla přehled o klášterních majetcích, o pronájmech mlýnů, o jednotlivých poddaných, pravděpodobně měla přehled o zemědělských pracích (jak je úroda zralá, kolik se kde a čeho sklídilo...). Musela mít povědomí o právním systému, jak je vidět na příkladu řešení převodu kolátorských práv v Panenském Týnci a Pohledu, či na sporu s Třebenickými.

Vzhledem k tomu, že v raném novověku došlo sice k většímu uplatňování komunikace v písemné podobě, forma ústní komunikace nepominula.⁴²⁹ Lze se tedy domnívat, že nepříjemností řešila abatysi mnohem více, jen se buď nedochovaly písemné prameny, anebo k sepsání nikdy nedošlo. Za pozornost však stojí, že množství písemných dokladů je u každé abatysi jiné. Samozřejmě, že vliv mělo, jak dlouho byla matka představená ve své funkci, pravděpodobně i její oblíbenost mezi sestrami a klášterními poddanými, ale roli asi hrálo i to, jak silnou osobností abatysi byla. Lze předpokládat, že pokud byla abatysi silná a jistá si svým postavením, snažila se jasně vymezit jasně svoji pozici, popřípadě ji ještě upevnit. A to tak, že jak uvnitř konventu, tak i vně se snažila zesílit svoji autoritu. Pokud to nešlo přímo, obracela se na jednotlivé autority. Dalo by se očekávat, že se abatysi bude nejčastěji utíkat k dohlížejícímu opatu, coby nejbližšímu nadřízenému, ale jelikož se mezi prameny takové dokumenty téměř neobjevují, potvrdily se dobové tendence, kdy opat postupně svůj vliv nad ženským klášterem ztrácí. Na území Čech by nejvyšší autoritou pro abatysi měl být pražský arcibiskup, s ním by měla konzultovat závažnější sporné záležitosti. Jak se ukázalo, abatysi s ním nejčastěji řeší záležitosti konventu, ale majetkové spory se pravděpodobně nevnímaly jako záležitost kanonického práva, proto se v těchto případech obrací na světské autority, nejčastěji na českou komoru, českého krále, či na českou kancelář. To ale neodpovídá situaci např. v Horní Lužici, kde se v 16. a 17. století vliv arcibiskupa na jednotlivé kláštery posilňuje.⁴³⁰

Z pramenů je vidět, že se některé abatysi se velmi obratně umí pohybovat ve svém komunikačním prostoru, umí najít správnou komunikační strategii a osobnost, jež pro ně měla být prospěšná.⁴³¹ Zda si abatysi zvolila vždy správnou taktiku, není jasné, jelikož konce sporů nebývají v pramenech zachyceny.

⁴²⁹ HRADILOVÁ, Marta, TOŠNEROVÁ, Marie (eds.): *Jak lidé hodnověrně zprávu činí, Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2018, s. 7–8.

⁴³⁰ Blíže viz: ZDICHYNEC, J.: Vztah obnoveného pražského arcibiskupství k ženským klášterům v Horní Lužici v 16. a 17. století, s. 261–275.

⁴³¹ Komunikaci a její historii se od roku 1999 věnuje periodikum *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Diplomová práce přinesla i řadu nedořešených otázek. A to zejména ohledně vztahů mezi abatýší a opatem, coby mužského dohlázeatele nad ženským klášterem, se kterým by abatýše měla svůj postup při zajišťování chodu kláštera minimálně konzultovat. Další neznámou jsou úředníci a jejich přítomnost v kláštorech. Kdo je vybíral a kdo je do jejich úřadu jmenoval? Jak často se ve funkci střídali? Docházeli do kláštera, jen když bylo nutné zpracovat došlou korespondenci, popřípadě sepsat řadu dokumentů? Kdo a jak je v tomto případě o potřebě úřednické činnosti informoval? Nebo byla agenda tak velká, že úředníci chodili do kláštera pravidelně? Hraje roli gramotnost⁴³² abatýše? Pokud byla gramotná, sepišovala vše sama, nebo potřebovala zodpovědnou osobu, která se vyznala v právních záležitostech a v úředním úzu?

Důležitým problémem, který je v současnosti zkoumán především na moravských kláštorech, je osoba zakladatele popřípadě donátora a jejich vztah ke každodennímu chodu konventu. To, že fundátoři nakládali s majetky, které klášteru věnovali, bylo běžné. Otázkou ale je, zda jim dar dával automatické právo zasahovat i do vnitřních věcí kláštera, např. opravdu měli právo zasahovat do přijímání novic nebo do volby abatýše, jak to naznačují prameny z pohledského kláštera. Další záležitostí k podrobné analýze je i prodej kolátorských práv, který je doložen v Panenském Týnci i v Pohledu.

Velmi zajímavé by bylo zmapování sociálních vztahů uvnitř jednotlivých konventů. Roest na případě klarisek poukazuje na to, že pokud řádové sestry pochází z vyšších společenských vrstev, i když přijmou řeholi a zdánlivě tak opustí rodinné sociální síť, stále si jsou svého postavení vědomy.⁴³³ Pokud toto tvrzení zobecníme na všechny středověké ženské řády, je možné se domnívat, že prostředí v konventu nebylo klidným místem sloužícím především k modlitbám, ale i prostorem, kde docházelo k rozmíškám a řadě nepříjemností plynoucích nejen z přirozenosti ženského kolektivu (hašteření, mnohomluvnost, pomluvy) ale i ze sociálních rozdílů, které ani živost v konventu nestíral. Ty však nejsou zdokumentované, pravděpodobně stačilo abatýšino napomenutí, aby se poměry uklidnily. Tuto problematiku by mohly osvětlit zápisy sester, ale vzhledem k tomu, že se se vstupem do konventu žena zříká veškerého soukromého vlastnictví, nelze předpokládat, že by se jakékoli deníky mohly najít.

Odpovědi na tyto otázky nemohou být předmětem této diplomové práce, snad ale podnítí další bádání.

---

⁴³² Slovo „gramotnost“ je vnímáno v dnešním významu, tzn. nejde jen o schopnost čtení, kterou lze předpokládat, ale i o psaní, které již běžné nebývalo, a porozumění textu, které není zcela běžné ani dnes.

⁴³³ ROEST, B.: *Order and Disorder: The Poor Clares between Foundation and Reform*, s. 367.

8. Seznam pramenů a literatury

8.1 Seznam pramenů

8.1.1 Nevydané prameny

Fondy Národního archivu Praha

Archiv pražského arcibiskupství (APA)

C 119/4, karton 2101 – *Klášter svatého Jiří.*

C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144 – *Klášter Frauental 1577–1587.*

C 118/5, inv. č. 3445, karton 2097 – *Záležitosti cisterciáček v Pohledu.*

C 121/5 H, č. inv. 3505, karton 2115 – *Klášter klarisek v Panenském Týnci.*

sign. B 1/13 – *Kopíř českých missivů.*

Archiv zrušených klášterů (AZK)

č. inv. 2568–2579, sign. fasc. 8–18 – *Řád benediktinek u sv. Jiří.*

č. inv. 2692, sign. fasc.1 – *Klášter cisterciáček v Pohledu.*

č. inv. 2756/4, sign. fasc. 1, č. 2–12, karton 49 – *Klášter v Panenském Týnci.*

Archiv zrušených klášterů – Listiny (AZK-L)

45/I/2, sign. 1304 – listina z roku 1321, *Monasterium, Europe's virtual documents online*, [cit. 5. 6. 2019], dostupné z:
<http://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/1304/charter?q=tynec>.

Stará manipulace (SM)

č. inv. 227, sign. B 45/5/1–40, kartony 146–150 – *Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě.*

č. inv. 580, sign. C 104/7/1–14, karton 339 – *Pohledský klášter.*

č. inv. 1546, sign. J 23/1–10, karton 1044 – *Záležitosti kláštera klarisek v Panenském Týnci.*

Národní knihovna Praha

Memorabilia monasterii Vallis b. Virginis in regno Bohemiae siti vulgo Frawenthal dicti, fundati a. 1267, Národní knihovna České republiky, Praha, signatura VI B 13.

8.1.2 Vydané prameny

BERKA, Zbyněk z Dubé: *Synodus Archidioecisana Pragensis*, Praha, 1605.

EMLER, Josef: *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých*, díl I., Praha: tiskem Jaroslava Pospíšila, 1870.

EMLER, Josef: *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých*, díl II., Praha: tiskem Jaroslava Pospíšila, 1872

HAMMERSCHMID, Joannes Florianus: *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regiorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sanctimonialium [...]*, Praha: Arcibiskupská tiskárna, faktor Wolfgang Wickhart, 1715.

HRDINA, Ignác Antonín: *Dokumenty tridentského koncilu*, Praha: Krystal OP, 2015.

Práva městská Království českého, Edice s komentářem, MALÝ, Karel a kol., Praha: Karolinum, 2003.

Regula Benedicti = Řehole Benediktova, Praha: Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Břevnov, 1998.

Řehole a závěť svaté Kláry, Konstituce sester klarisek-kapucínek, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.

Spisy sv. Františka a sv. Kláry, Praha: Provincie kapucínů ČR, 2014.

Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích), KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan (eds.), Praha: Scriptorium, 2007.

8.1.3 Elektronické edice pramenů

Anna z Litoměřic: Dopisy, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2014, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/b59c474e-489b-408f-94cd-e24705f9829f/plny-text/s-aparatem/folio/I1r>.

Dorota z Krumlova: Listy abatyše u svatého Jiří na Pražském hradě, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2018, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/33ba0d8a-efa1-4bdc-bcac-af4a08521b9f/plny-text/s-aparatem/folio/I1r>.

Judit Eibenštolerová z Eibenštolu: Dopisy, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2018, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/c0ee8666-7ea0-4405-9c28-2471abe08520/plny-text/s-aparatem/folio/I1r>.

Kateřina z Kladna: Dopisy, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2015, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/d0fa9a82-e2e6-43c3-9895-cc03c3cd3a79/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

Vorřila Tachovská: Dopisy, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2016, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/7243e784-1e05-4baf-a8cb-86ed76317782/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

Žofie Albínka z Helfenburku: Dopisy, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2019, [cit. 28. 6. 2019]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/b9d9f494-4530-4468-9f5f-4f03dc6fbc69/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

Žofie Albínka z Helfenburku: Nařizení, ed. Hejdová, Tereza. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2019, [cit. 11. 7. 2019]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/6a62c459-fb95-4482-89b0-b29f2f9ec53e/plny-text/s-apatem/folio/I1r>.

8.2 Seznam literatury

BÁRTA, Stanislav: *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky*, Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016.

BASTL, Ondřej: Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II., in: *Historická geografie*, 28, Praha: Historický ústav, 1995, s. 155–162.

BASTL, Ondřej: Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784, in: *In omnibus caritas. K poctě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece*, eds. Kubín, Petr; Mikulicová, Mlada, Praha: Karolinum, 2002, s. 61–73.

BLÁHOVÁ, Marie: *Historická chronologie*, Praha: Libri, 2001.

BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Nad'a: *Velké dějiny zemí Koruny české I, do roku 1197*, Praha: Paseka, 1999.

BORKOVSKÝ, Ivan: *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha: Academia, 1975.

BOROVSKÝ, Tomáš: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno: Matice moravská, 2005.

BOROVÝ, Klement: *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský, historicko-kritický životopis*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1873.

BOROVÝ, Klement: *Jednání a dopisy konzistoře, katolické i utrakvistické*, díl II., Praha: I. L. Kober 1869.

BOROVÝ, Klement: *Martin Medek, arcibiskup pražský: historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1581–1590*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1877.

BOUTON, Jean de la Croix: *Les moniales Cisterciennes II*, Grignan: Aiguebelle, 1987.

BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích, II. díl/2 svazek, mnišské řády*, Praha: Libri, 2004.

CYGLER, Florent: Règles, coutumiers et statuts (Ve-XIIIe siècles). Brèves considérations historico-typologiques, in: DERWICH, Marek (eds.): *La vie quotidienne des moines et chanoines réguliers au Moyen Age et Temps modernes*, Wrocław: Institut d'Histoire de l'Université de Wrocław, 1995, s. 31–50.

ČECHURA, Jaroslav: Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách, in: *Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie*, svazek 42, číslo 1, Praha, 1988, s. 1–72.

ČERNUŠÁK, Tomáš: Převorka Anna versus probošt Šebestián – dva typy řeholníků v Nové Říši na konci 16. století, in: *Folia Historica Bohemica*, Praha: Historický ústav AV ČR., roč. 26, č. 1, 2001, s. 9–17.

ČERNUŠÁK, Tomáš: Reformní tendence v prostředí brněnských mendikantských klášterů na sklonku středověku, in: *A vůbec–: utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám*, Brno: Statutární město Brno, 2010, s. 84–91.

ČERNUŠÁK, Tomáš: Zánik komunity premonstrátek v Nové Říši, In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, roč. 10, 2006, s. 124–129.

DAŇHELKA, Jiří: Obecné zásady ediční a poučení o češtině 15. století, in: *Výbor z české literatury doby husitské*, svazek první, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 31–41.

DAŇHELKA, Jiří: Obecné zásady ediční a poučení o starém jazyce českém, in: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 25–35.

DAŇHELKA, Jiří: Směrnice pro vydávání starších českých textů, in: *Husitský Tábor*, Tábor: Husitské muzeum, ročník 8, 1985, s. 285–301.

Dějiny české literatury I, red. Hrabák, Josef, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959.

FRANK, Karl Suso: Die Klarissen, in: Jürgensmeier, Friedhelm; Schwerdtfeger, Regina Elisabeth (eds.): *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform, 1500–1700*, Band II, Münster: Aschendorff, 2005.

- GIANDOMENICO, Nicola: *Umění a historie Assisi*, Česká edice, Firenze: Bonechi, 1994.
- HEIMBUCHER, Max: *Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, 2 svazky, Paderborn: Schöningh, 1933–1944.
- HEJDOVÁ, Tereza: Co vše prozradí dopisy? Korespondence abatyší v Panenském Týnci z let 1567–1600, in: *Porta bohemica, Sborník historických prací*, Litoměřice: Státní oblastní archiv, 2015, s. 199–207.
- HEJDOVÁ, Tereza: Dopisy Voršily Tachovské, abatyše týnecké, in: *Porta bohemica, Sborník historických prací*, Litoměřice: Státní oblastní archiv, 2017, s. 83–92.
- HEJDOVÁ, Tereza: *Kláster klarisek v Panenském Týnci*, bakalářská práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2015.
- HEJDOVÁ, Tereza: Korespondence abatyše Doroty z Krumlova, in: *Varia XXIV*, 2015, příprava do tisku.
- HEJDOVÁ, Tereza: Majetky kláštera klarisek v Panenském Týnci od jeho založení do počátku 17. století, in: *Poohří historie a současnosti, Sborník z konference konané v Žatci 2015*, Louny: Historie a současnost Poohří, 2019, s. 19–31.
- HLAVÁČKOVÁ, Hana: Knižní umění na lucemburském dvoře, in: *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*, eds. Bobková, Lenka; Šmahel, František, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 534–543.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: Alžběta, dcera Václava III., in: *Mediaevalia historica Bohemica*, Praha: Historický ústav AV ČR 8, 2001, s. 43–49.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: Lector Vitus, Berhel a Aldík, in: *Seminář a jeho hosté, Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1992, s. 45–52.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- HLOUŠKOVÁ, Helena: Z historie kláštera v Pohledu, in: *Havlíčkobrodsko. Vlastivědný sborník*, svazek č. 15, Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, 1999, s. 5–69.
- HRABÁK, Josef, HAVRÁNEK, Bohuslav: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- HRADILOVÁ, Marta, TOŠNEROVÁ, Marie (eds.): *Jak lidé hodnověrní zprávu činí, Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v.v.i., 2018.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420, II. Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha: Karolinum, 2014.

CHLÁDEK, Oldřich: "Páni fundátoři toho nedopustí...", Spor mezi Korunou a zakladateli žďárského kláštera 1528–1588, in: *Časopis Matice moravské*, Brno: Matice moravská, roč. 130, č. 2, 2011, s. 271–293.

CHLÁDEK, Oldřich: "Zábrdovický opat je omezenec a idiot." Zeměpanská vizitace klášterů v zemích Koruny české roku 1571, in: *Jdi svou cestou a nech lidi mluvit: variety sociálních a kulturních dějin*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2018, s. 274–301.

JAKŠIČOVÁ, Dana: Za mříží kláštera. K pojetí klauzury v ženských kongregacích 19. století, in: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, Praha: Univerzita Karlova, roč. 50, č. 1, 2010, s. 71–84.

JEDIN, Hubert: *Geschichte des Konzils von Trient*, Darmstadt: WBG, 2017.

JEDIN, Hubert: *Malé dějiny koncilů*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990.

KAPRAS, Jan: *K dějinám českého zástavního práva*, Praha: Sborník věd právních a stát, 1903.

KAPRAS, Jan: *Právní dějiny zemí koruny české, II*, Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913.

KAREŠ, Martin: *Právní postavení poddaného na smiřickém panství ve světle pozemkových knih z let 1590 až 1848*, rigorózní práce, Praha: Právnická fakulta, Univerzita Karlova, 2012.

KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: Gedächtnis und Observanz: Die Chronik des Bernard Sannig für das Znaimer Klarissenkloster, in: *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa: Gestaltung und Wandlung des institutionalen und persönlichen Gedächtnisses in der Frühen Neuzeit: Referate der gleichnamigen Tagung in St. Pölten von 22. bis 23. September 2014*, Praha: Historický ústav AV ČR, v.v.i., St. Pölten: Diözesanarchiv, 2015, s. 138–166.

KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: Kanonizované klarisky a terciářky očima řádových životopisců v českých zemích v raném novověku, in: *Theatrum historiae*, Pardubice: Univerzita Pardubice, č. 12, 2013, s. 7–20.

KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: *Kláštery klarisek a františkánských terciárek v českých zemích v raném novověku*, dizertační práce, Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, 2014.

KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila: *Ženské kláštery v české františkánské provincii v raném novověku*, diplomová práce, Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, 2010.

KAVKA, František, SKÝBOVÁ, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství (1561–1580)*, Praha: Univerzita Karlova, 1969.

KOLDA, Jindřich: Potridentské překračování hranic klauzury Svatojiřského kláštera na Pražském hradě jako potvrzení "odvěké" prestiže, in: *Theatrum historiae*, Pardubice: Univerzita Pardubice, č. 22, 2018, s. 75–100.

KOPIČKOVÁ, Božena: Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii 13. – počátek 15. století, in: *Český časopis historický*, 91, Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, s. 385–400.

KOUMAR, Jiří: „... k té živnosti gruntovní vinice náleží.“ Příspěvek k problematice poddanského vinařství na panství Mělník, in: *HOP, Historie – Otázky – Problémy*, Roč. 9, č. 1, 2017, s. 194–207.

LÍBAL, Dobroslav: *Gotická architektura*, in *Dějiny českého výtvarného umění I/1, Od počátků do konce středověku*, Praha: Academia, 1984.

MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích, 1421–1526*, 3. a 4. díl, Praha: Academia, 2002.

MACEK, Josef: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha: Argo, 2001.

MIKULKA, Jaromír: *Anežka Přemyslovna*, Praha: Melantrich, 1988.

MINAŘÍK, Klemens: Klarisky v zemích koruny České, in: *Sborník historického kroužku*, 26, Praha: Družstvo Vlast, 1925, s. 49–53.

MODRÁKOVÁ, Renata: Úřad abatyše kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století, In: *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 580–587.

NOVOTNÝ, David: „Jedouce do Moravy...“ aneb Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu a na Polné jako hospodář, soused a podkomoří věnných měst, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny: oddíl věd společenských*, Jihlava: Muzeum Vysočiny, Sv. 16, 2008, s. 19–33.

NOVOTNÝ, David: Když zemřel podkomoří... (Spory v rodině Žejdliců ze Šenfeldu po roce 1603), in: *Polensko: kulturněhistorický a vlastivědný sborník*, Polná: Linda, roč. 17, č. 1, 2008, s. 1–5.

NOVOTNÝ, Miroslav: Duchovní, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.): *Člověk českého raného novověku*, Praha: Agro, 2007, s. 111–138.

O'MALLEY, John W.: *Trent and all that: renaming Catholicism in the early moder era*, Cambridge, Mas, London: Harvard University Press, 2000.

PACOVSKÝ, Karel: *Svatojiřské abatyše a korunovace českých královen*, bakalářská práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2016.

PATRNÝ, Michal: *Bývalý konvent klarisek v Panenském Týnci*, Standardní stavebně-historický průzkum, odd. SHP NPÚ/ÚP, 2009.

PAVEL, Jakub: *Dějiny umění v Československu*, Praha: Práce, 1978.

PRAŽÁK, Emil: Kunhutina modlitba nebo píseň?, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, řada literárněvědná (D), Brno: Masarykova univerzita, 1985, s. 39–42.

POLC, Jaroslav: *Světice Anežka Přemyslovna*, Praha: Česká katolická charita, 1988.

ROEST, Bert: *Order and Disorder: The Poor Clares between Foundation and Reform*, Leiden, Boston: Brill, 2013.

REJZEK, Jiří: *Český etymologický slovník*, Voznice: Leda, 2001.

Řeholní život v Českých zemích, Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, Kostelní Vydří: Karmelitské nakladatelství, 1997.

SEDLÁČEK, August: *Děje Třebenic*, Nákladem obce třebenické, 1897.

SCHLAGETER, Johannes K.: Theologie oder Anthropologie des Kreuzes? Augustin von Alveltdts sicht menschlicher misere in seiner Erklärung der Klarissen-Regel von 1533/34, In: *Archivum Franciscanum Historicum*, ročník 111, číslo 1–2, 2018, s. 113–154.

SOUKUPOVÁ, Helena: *Anežský klášter v Praze*, Praha: Vyšehrad, 2011.

SVÁTEK, Josef: *Organizace řeholních institucí v Českých zemích a péče o jejich archivy*, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1966.

SVITÁK, Zbyněk: Počátky kláštera cisterciáček v Pohledu, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, řada historická (C), Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 5–16.

VANĚČEK, Václav: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. století)*, část první, Praha, 1933.

VÁVRA, Josef: Horčický z Tepence, in: *Ottův slovník naučný, jedenáctý díl, Hédypathie – Hýždě*, Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1897, s. 569–570.

VINTR, Josef: Zásady transkripce českých textů z barokní doby, in: *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346

VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha: Libri 1997.

WINTER, Zikmund: *Život církevní*, svazek druhý, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1986.

ZESCHICK, Johannes Nepomuk: *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha: Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007.

ZDICHYNEC, Jan: Haec dicta sint in charitate, K vizitacím klášterů cisterciáček ve 2. polovině 17. století, in: *Za zdmi kláštera: cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice: Veduta, 2010, s. 42–65.

ZDICHYNEC, Jan: Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1234–1547), in: Bobková, Lenka (Hrsg.): *Korunní země v dějinách českého státu, Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, Praha: Albis International, 2004. s. 166–218.

ZDICHYNEC, Jan: Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku, in: ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie a kol.: *Základní problémy studia raného novověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 228–265.

ZDICHYNEC, Jan: Narativní prameny vybraných klášterů cisterciáček v Českých zemích, in: *Folia Historica Bohemica* 29, č. 2, Praha: Historický ústav, 2014, s. 347–370.

ZDICHYNEC, Jan: Quia sic fert consuetudo? Die Klausur in den Zisterzienserinnenklöstern der Frühen Neuzeit: Vorschriften, Wahrnehmung und Praxis, in: *Between revival and uncertainty: monastic and secular female communities in Central Europe in the long eighteenth century = Zwischen Aufbruch und Ungewissheit: klösterliche und weltliche Frauengemeinschaften in Zentraleuropa im "langen" 18. Jahrhundert*, Opava: Silesian University in Opava, 2012, s. 37–68.

ZDICHYNEC, Jan: Vztah obnoveného pražského arcibiskupství k ženským klášterům v Horní Lužici v 16. a 17. století, in: *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*, Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2010, s. 261–275.

ZDICHYNEC, Jan: *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, disertační práce, Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2006.

8.3 Internetové zdroje

Cisterciácký klášter Vyšší Brod, [cit. 4. 6. 2019], dostupné z: <https://www.klastervyssibrod.cz/Stat-se-mnichem/Smysl-cisterciackeho-zivota-dnes>

Mystický chrám může skrývat objev století – ostatky Anežky České, [cit. 5. 6. 2019], dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/351589-mysticky-chram-muze-skrivat-objev-stoleti-ostatky-anezky-ceske.html>.

Národní památkový ústav, [cit. 18. 1. 2019], dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/?presenter=LegalStatesResults&action=legalState&legalState=573836249>.

Ordo snacti Benedicti [cit. 1. 6. 2019], dostupné z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>.

Klášter Porta coeli, [cit. 4. 6. 2019], dostupné z: <http://www.portacoeli.cz/informace/cisterciaci>.

Přílohy – Příklady jednotlivých pramenů

Příloha č. 1 – Nařízení

Autorkou nařízení je zpravidla abatyše, jejíž jméno je nadepsané nad samotným textem. Adresátem jsou obvykle purkmistři, rychtáři popřípadě konšelé klášterních vesnic a městeček. Nejčastějším tématem nařízení bývá hospodářská problematika (obdělávání vinic, započítí sklizně, nakládání s úrodou...), jsou doložena i taková nařízení, která řeší majetkové záležitosti. Vybrané nařízení od abatyše Judity Eibenštolerové z Eibenštolu určené purkmistrovi a konšelům do Třebenic z 16. listopadu 1598 je uloženo v Národním archivu ve fondu *Stará manipulace*.⁴³⁴

[1r] *Judit Eibenštolerová z Eibenštolu, abatyše kláštera svatého Jiří na Hradě pražském.*

Moudří a opatrní, věrní naši milí etc. Oznamuji vám, že jest se jisté snešení mezi námi a ctihodným panem děkanem litoměřickým, knězem Adamem Drogeriusem na Novém Městě v Litoměřicích, kůru kostela svatého Štěpána, nad Labem, a kanovníkem kostela Hradu pražského, v přítomnosti J[e]ho M[ilost]i knížecí, pána, pana arcibiskupa pražského, stalo. A to takové, že týž pan děkan připověděl Jeho Milosti vdovu, pozůstalou po někdy Šimonovi Voldovi se všemi sirotky jejími, porovnatí a je všechny dílem spravedlivým a rovným z toho statku po témž Voldovi pozůstalém, který by se kdekoliv uptati a vyhledati mohl, poděliti chce, toliko aby mohl o všech věcech jistou a gruntovní správu míti. I poněvadž toliko na tom pozůstanu, aby mi přípis a vejtah z register a kněh vašich tím spůsobem a titulem, který ste nám před některým časem do kláštera odeslali, vydán byl. I aby aspoň jednou ty věci spokojeny bejti mohly. Protož vám poroučíme, abyste témuž pánu děkanovi takový vejtah učiníc, buď nám sem do kláštera, a nebo jemu osobně vydali a odeslali. Vědouc o tom, nejní pochybné, že v tom vůli naši vykonáváte. Datum v klášteře s[vatéh]o Jiří na Hradě pražském v pondělí po svatém Martině let devadesátého osmého. [1v] Moudrým a opatrným purkmistru a konšelům městce Třebenic, věrný[m] našim milým.

jiný rukopis⁴³⁵: *Toto psaní dodáno k ouřadu purkmisterskému s vejписы Voldovské od též kněžny v pondělí po obětování Panně Marie za Purk[mistra] Stanislava Veselého.*

⁴³⁴ NA, SM, Klášter sv. Jiří na Pražském Hradě, sign. B 45/5/7, č. inv. 227.

⁴³⁵ Přípisek pravděpodobně vznikl při doručení do Třebenic.

Příloha č. 2 – Dopis

Dopis zpravidla začíná formalizovaným oslovením adresáta, nikoli jménem, jak je zvykem dnes, ale titulem. V případě českého krále, který byl od roku 1558 většinou i římským císařem, je použita zkrácená titulatura, většinou je osloven jako římský císař a český král. Po oslovení bývá připojeno přání dlouhého zdraví. Pak následuje samotný obsah dopisu, který nebývá jakkoli členěn. Jedná se o proud myšlenek, který je s největší pravděpodobností diktován a úředníkem/písařem zachycen. Tomu odpovídají i dlouhá složitá souvětí s řadou anakolutů a zeugmat. Závěr dopisů je stručný – autor většinou shrne to, co po adresátovi žádá a připojí prosebnou formulaci. Pak už většinou následuje místo a datum sepsání dopisu a podpis autora. Na rubové straně je napsán adresát s plnou titulaturou. Někdy je na téže straně i dochován kancelářský přípisek – většinou obsahuje datum a stručný obsah listu.

Vybraný list od polenských měšťanů je adresovaný pražskému arcibiskupovi. Dopis neobsahuje dataci, ani žádný kancelářský přípisek. Uložen je v Národním archivu ve fondu Archiv pražského arcibiskupství.⁴³⁶

[1r] *Nejdůstojnější a osvícené kníže a pane, pane Martine, arcibiskupe pražský etc., pane nám milostivě a laskavě příznivý. Nemoha snažné a ponížené žádosti Jiříka Penelejtara, poddanýho Jeho M[ilos]ti, pána našeho, kteřížto u vězení jsa, k outrpnému právu, vedlé jisté Jich M[ilos]ti rad nad apelací reformací, podán bejti má, oslyšeti. A zvláště pak prohlídajíce⁴³⁷ k ponížené prozbě manželky a dcerky jeho, žádajíce, abychom pro Boha a milosrdenství jeho se k Vaší knížetci Milosti za něj, mohl-li by aspoň při hrdle zachován bejti, se přimluvili. I k snažné a ponížené prozbě tak činíme a Vaší knížetci Milosti se ve vši uctivosti, jakožto sprostní lidé, jakž muž prošeno bejti, prosíce za něho, přimlíváme a pokorně a snažně, mohl-li by aspoň při hrdle zachován bejti, aby z hříchův svých vinen se před pánem Bohem a před Vaší knížetci Milostí čině, za milost pokorně žádaje, z nich pokání činiti a manželku i dcerku svú opatřiti a živnost dobejvati,⁴³⁸ že jemu takové milosrdenství ukázati, snažně Vaší knížetci Milosti prosíme. Jakož pak i širší naše přimluva a žádost pánuom plnomocníkům od Vaší knížetci Milosti vyslaným jest v známost uvedena, o kteréžto nepochybujem, nežli že ji Vaší knížetci Milosti v známost uvéstí nepominou.*

⁴³⁶ NA, APA, *Kláster Frauental 1577–1587*, sign. C 121/4, inv. č. 3502, karton 2144.

⁴³⁷ prohlédati = brát zřetel na, mít ohled na

⁴³⁸ dobejvati = obstarávat majetek

Jakož pak k Vaší knížetci Milosti, jakožto pánu křesťanskému a pánu duchovnímu, že se na milosrdenství boží, odplatu jeho svatou, manželku a dceru jeho ohlídnouti a při hrdle jeho, vedlé této ponížené žádosti a přímlyvy naší, Vaše knížetci Milost zůstaviti ráčíte. A my Vaší knížetci Milosti toho svými poníženými modlitbami a službami na Pánu Bohu všemohoucím odměniti a odsloužiti připovídáme. S tím se k milostivé [1v] ochraně Vaší knížetci Milosti poručena činíme a Vaší knížetci Milosti za milostivou a laskavou odpověď poníženě prosíme.

Vaší knížetci Milosti ve vší uctivosti povolní nás 20 osob, lidí starožitných, sousedů v městě Polné.

[2r] prázdné folio

[2v] *Nejdůstojnějšimu a osvícenýmu v Bohu otci, knížeti a pánu, panu Martinovi, arcibiskupu pražskému, s[vat]é stolice apoštolské legátu a nejvyššímu mistru křížovníkův s červenou hvězdou, Jeho Milosti císařské radě, pánu, pánu nám laskavě a milostivě příznivému, Jeho knížetci Milosti suplikací od nás starožitných sousedů města Polné.*

Příloha č. 3 – Přípisek

V archivních fondech jsou kromě dopisů a nařízení doloženy i mandáty, koncepty a přípisky. Z archivních materiálů pro Panenský Týnec byl vybrán opis přípisku, jež přiložila týnecká abatyše Dorota z Krumlova k dopisu z 15. června 1550 do komory Království českého. Dle jejího dopisu se jedná o lístek, který byl 12. června 1550 nalezen přibitý na plaňce v Tejnici. Abatyše jím dokládá zhoršené vztahy v Panenském Týnci v souvislosti s prodejem statku Vávrových. Uložen je v Národním archivu ve fondu *Stará manipulace*.⁴³⁹

[1r] *Tejnečtí milí, oznamuji vám, kterak j[es]t m[n]ě Vávra z ženú svou činili, když sem u nich sloužil. Že sou mi za mou věrnou službu nezaplatili a ještě se se mnou sázeli⁴⁴⁰ a bili, i s jinejmi jaké sou jim trápení činili. Protož vám oznamujem, že se toho na nich mstíti chceme věrně neb nevěrně, jak budem moci, tím znamení[m], jakž v tomto listu najdete. A kdybychom vás byli nešanovali,⁴⁴¹ již bychme to byli dávno učinili. Protož vám se vohrazujem, abyšte se vopatřili⁴⁴² a zrádný kurvy Míčánovy mezi sebou netrpěli, ač chtěli všickni o svý statky nepřijíti. Tím se spravte. I jinejch mstíti míníme, kteříž skrze ně od Pána svého mnoho zlého trpí a o statky je strojí⁴⁴³.*

Jeden i druhý, třetí.

V tom listu byl meč, choštiště a uhlí.⁴⁴⁴

⁴³⁹ NA, SM, *Záležitosti kláštera klarisek v Panenském Týnci*, sign. J 23/8, č. inv. 1546.

⁴⁴⁰ sázeti se = nechávat někoho vsadit do vězení

⁴⁴¹ šanovati = mít na někoho ohled, šetřit někoho

⁴⁴² opatřiti se = porozhlédnout se, ohlédnout se

⁴⁴³ strojiti = připravovat o co

⁴⁴⁴ Pravděpodobně se jedná o vysvětlení abatyše, aby bylo jasné, čím se chce dotyčný mstíti.